Black PANTONE portocaliu

TRIBUNA

256

Consiliul Județean Cluj

3 lei

Director fondator: Ioan Slavici

Revistă de cultură • serie nouă • anul XII • 1-15 mai 2013

www.revistatribuna.ro

Uși împărătești (mijl. de sec. XVIII)

inedit* Anton Dumitriu - *Jurnal de idei

Dosar
N. Steinhardt

proză
Radu Aldulescu

interviu
Mircea Daneliuc

Ilustrația numărului: Muzeul Mitropoliei Clujului

Black PANTONE

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură Tribuna:

Constantin Barbu
Alexandru Boboc
Gheorghe Boboş
Nicolae Breban
Nicolae Iliescu
Andrei Marga
Eugen Mihăescu
Vasile Muscă
Mircea Muthu
Petru Poantă
D.R. Popescu
Irinel Popescu
Marius Porumb
Petru Romoşan
Florin Rotaru
Gh. Vlăduțescu
Grigore Zanc

Redacția:
Mircea Arman
(manager)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ştefan Manasia
Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:
Virgil Mleşniță
Ovidiu Petca

Colaționare şi supervizare:
L.G. Ilea

Redacția şi administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor

Maica Domnului cu Pruncul (detaliu)

din lirica universală

James Joyce

The Noise of Waters

All day I hear the noise of waters
Making moan,
Sad as the sea-bird is, when going
Forth alone,
He hears the wind cry to the water,
Monotone.

The grey winds, the cold winds are blowing
Where I go,
I hear the noise of many waters
Far, below,
All day, all night I hear them flowing
To and fro.

Vuiet de ape

Mereu aud de ape murmur
Trist, gemând,
Cum, singuratic, pescăruşul
Lunecând,
Aude plâns de vânt pe ape
Îngânând.

În urmă-mi vânturi reci dau şuier,
Cenuşii,
Departe în tenebre tună
Valuri mii,
Zi, noapte, asprele lor şoapte
Mă cheamă: „Vii?"

Sigurdur A. Magnusson

Circuit

Soarele se desparte de zi
luna de noapte
vara de iarbă
iarna de nea
copacul de frunză
focul de fum
norul de ploaie
roata de drum
vocea de ton
somnul de vis
viața de ani
materia de spirit
şi suprafața calmă a mării
prinde în oglinda sa
imensitatea spațiului

Necontenită despărțire
constantă reînnoire
până la sfârşitul lumii
de neconceput
ca eternitate

Elizabeth Barrett Browning

How do I Love Thee

How do I love thee? Let me count the ways.
I love thee to the depth and breadth and height
My soul can reach, when feeling out of sight,
For the ends of being and ideal grace.
I love thee, to the level of every day's
Most quiet need, by sun and candle light.
I love thee freely, as men strive for right.
I love thee purely, as men turn from praise.
I love thee with a love I seemed to lose
With my lost saints, and with my childhood's faith,
I love thee with the breath,
Smiles, tears of all my life. And if God choose,
I shall but love thee better after death.

Cât te iubesc

Cât te iubesc pe tine? Mă lasă-a socoti.
Atât de-adânc, de mult şi de nalt, cât poate creşte
Închipuirea-n suflet, de-aş zugrăvi, orbeşte,
Cât de măreț ce-i peste ființă poate fi.

Şi până la dorința tăcută de-orice zi
Eu te iubesc. În soare, ori lângă lumânare.
Şi tot atât de liber ca vajnica-ncleştare
Pentru dreptate-i. Pur, ca disprețul de-nchinare.
Şi-mpătimit, o veche durere cât ar fi.
Cu crezul din pruncie. Cu ce-am părut a pierde
Odată cu pierduții mei sfinți. Şi cu suflarea
Cu zîmbetele toate şi toată întristarea
Ce-am adunat o viață. Şi, Domnul de-a voi,
De dincolo de moarte, mai mult te voi iubi.

Elizabeth Bishop

Cirque d'hiver

Peste podea, o jucărie saltă,
Demnă de-un rege de demult ea pare:
Un cal de circ micuț, cu coama albă,
Ce ochii negri, lucitori îi are.
Şi duce-n spate-o mică dansatoare.

Ea stă pe vârfuri şi se tot roteşte
Şi are roze artificiale
Pe fustă şi corsajul de beteală.
Deasupra capului, mâinile sale
Țin alte roze artificiale.

Coama şi coada calului descind
Din Chirico. Cu suflet trist, formal,
El simte degetele roze, care
Atârnă-n lungul tijei de metal,
Ce sufletul şi trupu-n mod egal

I le străpunge, trece-n el, apoi,
Sub burtă-n chip de cheie se iveşte.
Face trei paşi, se-apleacă şi alți doi
Paşi de galop; genunchiu-şi îndoieşte,
Galop, pocneşte, stă şi mă priveşte.

De-acuma dansatoarea s-a întors.
Dar calu-i mai inteligent. Şi-aici,
Cum față-n față stau, cam disperați,
În ochii lui sunt două stele mici,
Privesc şi spun: „Ei, am ajuns şi-aici!"

traduceri de
Cristina Tătaru

■

Responsabil B.T.: Ioan-Pavel Azap

Anton Dumitriu - Jurnal de idei

O carte eveniment - Anton Dumitriu *Jurnal de idei*

Începînd cu acest număr publicăm o lucrare inedită a marelui filosof român Anton Dumitriu aflată în stadiu de manuscris olograf. Lucrarea, scrisă într-o agenda pe anul 1979, comportă mari dificultăți de descifrare, scrisul fiind cu cerneală şi avînd unele porțiuni deteriorate. Dificultatea nu este, însă, legată numai de aceste aspecte, cu atît mai mult cu cît ne aflăm, în opinia noastră, în fața jurnal de lectură şi idei. Titlul *Jurnal de idei,* este unul provizoriu şi a fost dat de noi, manuscrisul neavînd un titlu dat de autor.

După publicarea manuscrisului în paginile revistei *Tribuna*, acesta va apărea între coperți de carte la aceeaşi editură într-o ediție prefațată şi îngrijită de Mircea Arman şi de Adriana Gorea.

Mulțumesc, pe această cale, doamnei Adriana Gorea care prin munca ei neprecupețită, şi doar cei ce ştiu ce înseamnă o asemenea muncă o pot aprecia la justa ei valoare, face posibilă apariția acestei cărți. (Mircea Arman)

Funcția matematică

Funcția matematică a fost definită ca o „variabilă ale cărei valori depind de altă variabilă". După apariția şi acceptarea teoriei mulțimilor, funcția a fost definită ca o mulțime ale cărei elemente sunt în corespondență biunivocă cu elementele altei mulțimi. Şi în primul caz şi în al doilea - şi mai ales în al doilea - funcția era privită în aspectul ei exterior. Dealminteri, întrebuințarea noțiunii de mulțime în definiția ei exclude orice alt aspect decât cel extensiv. Dar era de ajuns să se citească ceva mai mult în noțiunea de funcție, lucruri care apar chiar în operațiile pe care le facem cu funcții, pentru a ne da seama imediat ca o funcție este un concept matematic mult mai complex, chiar dacă de multe ori nu-l sesizăm decât prin aspectul lui extensiv. Ideea de variabilă pare să conțină mult mai mult decât spune ideea extensivității ei, cum apare atunci când o definim ca o mulțime.

Într-adevăr, funcția $y = f(x)$ nu face numai să exprime o corespondență între elementele a două mulțimi, deoarece ea poate fi derivată. Operația de derivare a unei funcții - şi o voi numi aici mai bine o variabilă, nu este extensibilă. Nici operația de a găsi funcția care satisface o ecuație diferențială nu este o operație pur extensiva.

A spune că ecuația diferențială are ca soluție y=c înseamnă că asupra variabilei *y* s-a făcut o operație care nu are nimic extensiv.

Dealtfel dacă s-ar fi examinat mai deaproape teoria funcțiilor de o variabilă complexă - atât de avansată astăzi, s-ar fi văzut imediat că problema naturii unei funcții nu este nicidecum o problemă în extensiune. Limbajul elementar, dealtfel, nu poate reprezenta nimic extensiv, iar funcțiile de o variabilă complexă nu exprimă - decât printr-o traducere exterioară şi parțială - mulțimi.

Am început acest manuscris la 23 Ian. 1979

Despre sfaturi

Este uşor să dai sfaturi altora; este şi mai uşor să-ți dai ție însuți sfaturi, în singurătatea ta, unde nu te poți teme de nimeni. şi totuşi nu am auzit de nimeni care să-şi dea sfaturi sieşi. Să fie orgoliul atât de mare încât nu-ți permite să primeşti un sfat de la nimeni, şi, deci, nici de la tine? Sau jena de tine te împiedică, pe când jena față de alții este mult mai mică?

Psihologia „sfatului" este foarte complexă; după mine ea ar aparține mai curând domeniului psihanalizei. Eu nu am văzut niciun om care să fi urmat sfatul dat şi totuşi la cerut. Nu a urmat sfatul decât atunci când acesta a fost ceea ce voia să facă. Toate acestea arată că cererea de sfaturi precum şi dorința de a le da se bazează pe un fond de elemente psihanalitice, care survin din subconştientul fiecăruia, cu particularitățile fiecăruia.

Complexul oglinzilor

Omul face totul ca semenii lui să aibă o părere bună despre el. Tot ce suntem nu e altceva decât ceea ce spun ochii despre noi.

Aceasta-i toată lupta individului: să se reflecte în judecățile de valoare ale altora într-un mod laudativ. Nu avem încredere decât în modul cum suntem judecați de alții şi nu avem încredere în propria noastră judecată. Probabil că cei mai mulți oameni nici nu se judecă pe ei înşişi niciodată.

Acest mod de a fi numai ce se reflectă din privirile altora ascunde un complex psihic pe care l-aş numi „Complexul oglinzilor". Astfel devenim o umbră, reflectată într-o oglindă a ceea ce suntem noi înşine. Numai când vei putea să te judeci singur, cu cea mai mare obiectivitate, fără să ții seama de judecățile altora poate vei deveni o realitate (...).

Complexul Golcondei

M-am gândit de atâtea ori la modul cum oamenii - chiar deosebiți - găsesc motive pentru a-şi amâna activitățile. Mirarea mea a fost că am văzut oameni care emiteau idei foarte interesante, planuri vaste care ar fi putut să le aducă rezultate foarte impresionante. Şi totuşi, nu au realizat niciodată nimic. De ce? Ce le-a lipsit? Ce mă interesează în primul rând este modul cum îşi justificau astfel de oameni propria lor activitate. O! dacă aş avea condițiile care mi-ar permite să pun în aplicare ... O! dacă aş fi în altă parte - unii şi precizau unde - ei, lucrurile s-ar schimba. Soarta, spuneau ei, nu a voit să se nască în circumstanțe favorabile, deoarece trebuie să aştepte să se realizeze aceasta ca un fapt.

Filiera psihologică este simplă: oamenii de felul acesta nu-s capabili decât de deziderate. În subconştientul lor există constrângerea că nu pot face lucrurile pe care le doresc. Şi atunci îşi exprimă neputința lor printr-o vitregire a spațiului şi a timpului. O, zic ei, dacă aş fi în Golconda! Complexul Golcondei, complexul neputincioşilor dotați cu fantezie.

Homo natura minister

Omul este slujitorul naturii. Aşa îşi începe Francis Bacon *Novum Organum*, lucrare care, chiar în concepția autorului trebuia să înlocuiască vechiul *Organon* al lui Aristotel slăbit de scolastici prin devierea de la obiectivul lui inițial. Ce vrea să spună acest aforism? Că omul trebuie să se supună naturii, să o servească, să se încadreze în ordinea ei. şi alte aforisme confirmă această idee: „*Naturae non imperature nisi parendo* - Naturei nu i se porunceşte decât ascultând-o".

Ştiința modernă, care s-a clădit pe metodologia baconiană, a luat încă un drum cultural opus: aforismele ştiinței timpului nostru sunt implicit altele: „*Homo naturae dominos* - omul este stăpânul naturii"; „*Naturae non imperatur nisi destructo* - naturii nu i se porunceşte decât distrugându-o"

Politeța

În *Aphorismen zur Lebensweischeit*, Schopenhauer spune că „politeța este ca şi moneda calpă; de ce să fii zgârcit cu ea?" Desigur din punct de vedere practic, filosoful german poate avea dreptate: este mai util să fi politicos - generos de politicos - decât să fii nepoliticos. Dar filosoful nu se ocupă de punctul de vedere al succesului practic şi al câştigării de simpatii. Filosoful trebuie să fie corect; corect cu el însuşi şi corect cu ceilalți. Relațiile lui cu oamenii trebuie să se bazeze pe cunoştințele lui despre lume, despre viață, despre adevăr. El nu poate crea relații false între el şi semenii lui, pentru că atunci aceste relații nu ar fi corecte. Nimeni nu poate fi crezut de faptul că este corect în conduita lui față de ceilalți; dar am auzit de multe ori zicându-se: „Domnul X este prea politicos"; „Domnul Y este penibil de politicos". Dar nu am auzit niciodată vorbele: Domnul A este prea corect".

Maxima superbia

În *Ethica* lui Spinoza (IV, teorema IV) găsim următoarea teoremă: *Maxima superbia vel abjectio est maxima sui ignorantia* - „Culmea orgoliului sau culmea înjosirii este culmea necunoaşterii de sine". Mi se pare că acest aforism este cu totul exact şi că ar trebui să fie înțeles în sensul lui profund, de oricine caută cât de puțin perfecția lui interioară. Omul nu trebuie nici să se creadă mai mult decât este, dar nici mai puțin. Dar tocmai aceasta este necunoaşterea de sine. A te cunoaşte pe tine, cu toată luciditatea, este a fi în lume atât cât eşti. A-ți închipui că eşti mai mult, sau a-ți închipui că eşti mai puțin, este a te aşeza în realitatea umană (şi cine ştie? Poate chiar într-o realitate superioară) într-un mod fals. Pentru a-ți crea poziția ta exactă, trebuie să te cunoşti pe tine însuți cu toată obiectivitatea. Câți oameni pot trece lucrul acesta? Câți au putut trăi fără a se crede „mari" sau câți nu au luat calea inversă, a smereniei, şi printr-o ipocrizie extremă, şi-au spus că nu sunt nimic.

■

Black Pantone 253 U

Dosar N. Steinhardt

Steinhardt și *Jurnalul fericirii*

Irina Ciobotaru

Scriitorul creştin află calea de a reda literar complicata soluție a credinței în transcrierea acronologică a devenirii spirituale. Mai mult, acronologia implică prezența unui cititor „obligat" să reconfigureze în primul rând experiența spirituală şi abia apoi experiența biografică. În declarațiile date la Securitate, în decemrie 1972, privind rațiunea redactării *Jurnalului fericirii,*
N. Steinhardt insistă tocmai pe dimensiunea spirituală a resorturilor care au condus la confesarea scrisă, lăsând în plan secund rațiunile „biografice", evenimentele „exterioare".

„Am încercat să redau în mod detaliat conversiunea mea religioasă... Am simțit nevoia de a-mi lămuri mie însumi acest proces sufletesc deosebit de important pentru mine. Manuscrisul cuprinde referiri la primele mele chemări înspre religia creştină, precum şi relatarea modului în care s-a produs în mod concret convertirea [...]. Anii petrecuți în închisoare sunt şi ei evocați, atât în legătură cu actul conversiunii propriu-zise, cât şi în privința stărilor sufleteşti prin care am trecut. Manuscrisul cuprinde foarte numeroase referiri la citate din cărți, lucrări etc. cu caracter literar şi filosofic, care exprimă sentimente creştineşti ori gânduri şi idei care pot evoca sau întări gânduri sau idei legate de conversiunea mea. Creştinismul aşa cum l-am conceput este legat pentru mine în special de ortodoxie la care am trecut şi din care mi-am făcut un crez. În cuprinsul manuscrisului se mai află şi afirmarea unor sentimente naționale care mărturisesc profundul meu ataşament pentru poporul român şi pentru țară [...]. După evocarea anilor grei de închisoare, luminați însă de crescânda întărire a credinței religioase, am evocat perioada de după liberare, practicarea efectivă a credinței creştine şi reflecții felurite în legătură cu aceasta. Motivul esențial care m-a determinat a scrie şi sistematiza acest *Jurnal* a fost necesitatea de a-mi lămuri mie însumi un proces sufletesc destul de deosebit. Nu am căutat a-mi ascunde nici o realitate, ci am aşternut pe hârtie ideile, amintirile şi cugetările aşa cum mi s-au perindat în minte. Intenția mea nu a fost niciodată nici de a difuza textul, nici de a-l împărtăşi altora. Iar ideea de a-l fi expediat în străinătate mi s-a părut de neconceput şi cu totul străină convingerilor mele care nu s-ar fi împăcat niciodată cu asemenea lucru..."[1].

Maica Domnului cu Pruncul sfârşitul sec. XVIII, Nicula

Concepută sub puternica presiune a unei situații precum anchetarea de către Securitate, o astfel de declarație are două tăişuri. Invocarea „impulsurilor" sufleteşti care au condus la scrierea *Jurnalului* este onestă, în mod just. Însă complexitatea paginilor sale demască nu un simplu exercițiu terapeutic (cum vrea Steinhardt să îi convingă pe anchetatori), ci un monolit artistic, literar, deci „cu intenție". Păstrarea „în sertar" a celor 570 de pagini literare şi memorialistice nu pare plauzibilă nici pentru anchetatori, dar Steinhardt anticipează inteligent sursa unor posibile suspiciuni şi îşi completează declarația o zi mai târziu.

„Am simțit nevoia - certă - de a-mi lămuri mie însumi motivele adâncii prefaceri religioase prin care am trecut. Mi s-a impus ca o necesitate spirituală lăuntrică o asemenea lămurire. Ea nu putea avea loc decât pe calea scrisului, care singur precizează şi defineşte. Există însă pericolul ca o asemenea lucrare să ia un caracter artificial, solemn, pilduitor, care adeseori, în confesiuni religioase ale unor convertiți, are un aspect dulceag-siropos supărător. Nu voiam să-mi apar mie însumi sub acest aspect. Am vrut aşadar să dau mărturisirii mele un caracter cât mai autentic şi viu, cât mai realist. Pentru aceasta se impunea să nu cad într-o banală frazeologie pilduitoare, ci să leg de fapte şi evenimente concrete, reale, procesul spiritual [...]. Închisoarea a însemnat pentru mine momentul în care conversiunea s-a produs în fapt şi de aceea ea joacă în lucrarea aceasta un rol atât de însemnat. Ea este cadrul concret al unui proces mintal şi spiritual [...]. Lucrarea ia un caracter complex, neunitar, care poate surprinde la prima vedere. Dar el se explică prin motivul dorinței de a evita considerațiile abstracte..."[2].

Intuind destinul scrierii sale, autorul îi imprimă caracter testamentar. Faptul că va rescrie *Jurnalul* (a doua variantă ajungând la 760 de pagini) demonstrează tocmai sinonimia dintre *a scrie* şi *a ființa liber*. Autorul reia travaliul scrierii nu pentru că nu şi-ar fi lămurit deja „necesitățile spirituale lăuntrice" - aşa cum el însuşi explica Securității - ci pentru că propune *Jurnalul fericirii* ca pe o scriere literară identitară, destinată cititorilor. Mai mult, el va trimite la Paris, lângă cele două variante, un exemplar condensat (de 480 de pagini), deci, din nou, lucrat „cu intenție", pentru a fi lecturat la microfonul „Europei Libere". Doza considerabilă de risc presupusă de perseverența cu care Steinhardt creează şi recreează literatură este direct proporțională cu libertatea câştigată. Libertatea, dependentă esențial de morală religioasă şi de etică socială, devine condiție a existenței în destin. „Construirea" libertății pe criterii morale implică o raportare consecventă la conştiință. Scrisul ocupă un loc privilegiat în definirea şi în statutarea conştiinței. Prin scris,
N. Steinhardt îşi asumă destinul ca misiune şi ca participare activă la zidirea spiritualității în „cetate".

Un argument pentru a propune *Jurnalul fericirii,* în acest capitol, ca o carte pe care autorul o destinează posterității este atitudinea lui N. Steinhardt față de longevitatea comunismului. Într-un portret realizat de Alexandru Paleologu şi inclus în al doilea volum al *Caietelor de la Rohia,* este subliniat scepticismul lui Steinhardt privind ieşirea din

4 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

comunism: „Era un pesimist în fond; credea că viitorul lumii va fi al comunismului şi că nu există nici o formă organizată şi capabilă ca măcar să-l pună în cumpănă. Credea – şi zic eu că nu fără dreptate – că Occidentul este dispus să împartă lumea cu sovieticii aşa cum se înţeleg tâlharii la iarmaroc, garantându-şi unii celorlalţi toleranţa şi criticându-se doar formal. Era convins că de comunism nu vom scăpa. [...] avea un fel de înclinaţie neîncrezătoare în şansele democraţiei”[3]. Având în vedere caracterul studiului de faţă, nu vom propune opinia lui Steinhardt ca „profetică”. Ideile sale rezultă, mai degrabă, dintr-o profundă luciditate cu privire la realitatea istorică şi dintr-o fină cunoaştere a firii umane. Conştient că longevitatea totalitarismului ar putea devansa propria-i longevitate, el dă spre păstrare exemplare din *Jurnalul fericirii* lui Virgil Ciomoş, trimite exemplare în străinătate, Monicăi Lovinescu şi lui Virgil Ierunca, aşa cum deja am menţionat. Scriitorul gestionează atent posibilitatea apariţiei *Jurnalului*, lucrând pe varianta iniţială şi pe cea de a doua, redactată după 1973, definitivându-le, multiplicându-le şi asigurându-se că prietenii în grija cărora lasă aceste exemplare vor duce la îndeplinire publicarea cărţii, într-un context politic favorabil.

***

Problema încadrării *Jurnalului fericirii* în categoria ficţionalului sau în cea a nonficţionalului, în zona epicii, a eseisticii sau a literaturii „de frontieră” se poate clarifica doar printr-o flexibilizare a graniţelor metodologice, necesară în contextul literaturii „neoficiale” a celei de a doua jumătăţi a secolului XX. În general, amintirile „de detenţie”[4], deşi îşi propun o reflectare cât mai fidelă a realităţii, nu reuşesc o înscriere solidă în sfera istoriei, rămânând în zona literarului subiectiv. Ficţiunea se declanşează involuntar, chiar şi în mărturisirile voit obiective, prin intervenţia selecţiei preferenţiale a segmentelor rememorate, prin sinteza cronologică sau „proustiană” a firului evenimenţial. Eul „mărturisitor” nu poate evita impunerea propriilor reflecţii asupra realităţii. Cel ce rememorează şi înregistrează trece fapta şi evenimentul concret prin prisma impactului avut de acestea asupra propriei deveniri.

Dacă pornim de la încadrarea *Jurnalului* lui N. Steinhardt în memorialistica închisorilor din România totalitară, observăm imediat că balanţa „frontierei” se înclină apreciabil către zona literaturii. Aceasta deoarece *Jurnalul* nu urmăreşte obiectivitatea documentară infailibilă, nu înregistrează documente de anchetă, procese verbale, certificate de deces, ordine de încarcerare, execuţie sau graţiere, nu respectă o succesiune evenimenţială cronologică şi nu este expresia seacă, obiectivă, a unei viziuni documentar-istorice.

Între studiile importante care analizează *Jurnalul fericirii* în contextul memorialisticii „de detenţie” menţionăm aici *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conştiinţa românească*[5] al Ruxandrei Cesereanu şi *Ficţiunea jurnalului intim*[6] de Eugen Simion. Pornind şi de la aceste studii, câteva succinte notaţii metodologice se cer realizate. Memorialistica face parte din ceea ce criticii au numit „literatură de frontieră”, „paraliteratură”, „literatură fără ficţiune” sau „literatură secundă”[7]. Pornind de la eseul lui Paul Ricoeur, *Temps et Récit* (1983), Ruxandra Cesereanu face următoarea observaţie:

„Ca spaţiu literar, acest gen hibrid defineşte un tărâm al nimănui, neputându-se stabili procentual cât din memorialistică reprezintă istorie şi cât literatură. Au putut fi însă delimitate două voci temporale distincte: pe de o parte cea a trecutului, evenimenţială şi faptică, pe de altă parte, cea a prezentului, afectivă şi stilistică. Rămâne astfel ca istoriei să i se subordoneze timpul trăirii, cu o componentă testamentară şi un conţinut obiectiv, iar literaturii să i se subordoneze timpul mărturisirii, caracterizat prin filtrarea subiectivă a evenimentelor şi mai ales prin libertatea stilistică a naratorului. Căci, indiferent de canoanele genului, memorialistica ţine de o reconstrucţie selectivă: memorialistul nu este, precum istoricul, un judecător care caută martori garanţi, ci un judecător care este el însuşi martor participativ”[8].

Practic, memorialistica generată de condamnările politice porneşte dintr-o dublă intenţionalitate, căci îşi propune, pe de o parte, demascarea injustiţiei practicate într-o zonă de politică totalitară, prin înregistrarea faptelor şi a evenimentelor trăite în trecutul istoric şi, pe de altă parte, construirea unei imagini subiective despre sinele „mărturisitor”. Zăbovind asupra acestei din urmă intenţii, în *Politică şi cultură. Pentru o nouă cultură română*, Adrian Marino denunţa riscul denaturării imaginii despre închisoarea comunistă prin „trucarea eroizantă”, „înfrumuseţarea emfatică” şi „«literaturizarea» amatoristică”[9]. Că aceste „căderi” îi afectează pe numeroşi autori de memoriale de detenţie nu se poate contesta. Ca orice experienţă, însă, oricât de odioasă, închisoarea politică poate genera literatură atât timp cât miza actului literar nu este vendeta personală sau dorinţa de cosmetizare a unor compromisuri şi cedări morale. Transfigurarea experienţei în act literar, dublată de suflu moral superior şi de fine abilităţi stilistice, poate genera carte de valoare. Ceea ce comunică *Jurnalul fericirii*, unitar, fără ezitări şi fără „trucaje”, este o asumare senină a experienţei carcerale. O aceeaşi „împăcare” se regăseşte în *Caietul albastru* al lui Nicolae Balotă. Din astfel de lucrări, detenţia nu transpare ca factor demolator, mutilant, ci ca pretext al zidirii identitare şi, de ce nu, literare. Cu o simplitate „bătrânească”, voită, firească pentru enunţarea unui adevăr de bun-simţ, N. Steinhardt subliniază, în *Jurnalul fericirii*, o aceeaşi condiţie pentru ca experienţa mutilantă să devină ziditoare:

„Cred aşa: că dacă din închisoare pleci şi de pe urma suferinţei te alegi cu dorinţe de răzbunare şi cu sentimente de acreală, închisoarea şi suferinţele au fost de haram. Iar dacă rezultatul e un complex de linişte şi înţelegere şi de scârbă faţă de orice silnicie şi şmecherie, înseamnă că suferinţele şi închisoarea au fost spre folos şi ţin de căile nepătrunse pe care-i place Domnului a umbla”[10].

Jurnalul fericirii depăşeşte, însă, limitele memorialisticii de detenţie, la care s-au făcut referiri mai sus, prin faptul că temele sale fundamentale sunt, în opinia noastră, devenirea creştină şi modul în care aceasta (re)configurează identitatea. Detenţia este urmărită contextual, ca factor definitoriu al creştinării şi al „răscrucii” identitare, şi nu monopolizează intenţiile de profunzime ale *Jurnalului*. Aceste intenţii, subliniem din nou, vizează configurarea şi afirmarea identităţii spirituale, în jurul momentului detenţiei şi depăşindu-l net[11].

În jurul titulaturii de *jurnal* au fost emise interpretări variate, iar cele mai numeroase acordă prioritate clarificărilor metodologice privind încadrarea operei în specia memoriilor, şi nu în cea a diaristicii. Nu poate fi vorba despre o stângăcie a autorului, manifestată în discernerea între specii, cum nu este vorba nici despre o

Hodighiria sec. XVI, Dezmir

intenţie „stilistică”, de obţinere a vreunui efect eufonic printr-un titlu ca *Jurnalul fericirii*. Cartea fundamentală a lui N. Steinhardt se numeşte *Jurnal* pentru că autorul face efortul de a transpune în cuvânt o conştiinţă unificatoare. Această carte este generată de nevoia de a construi şi de a da sens şi identitate vieţii, sub clopotul unificator al *duhului* care pune evenimentele, faptele şi stările sub semnul *simultaneităţii*. În spirit nu există anterioritate sau posterioritate, ci sincronie. „Ordinea” duhului depăşeşte cronologia; trecutul este simultan, în duh, cu prezentul. El nu este arhivat şi depăşit, ci este trăit şi retrăit într-o actualitate participativă şi unificatoare. Trecutul este simultan cu prezentul pentru că este activ şi viu în zidirea fiinţei, iar condiţia esenţială pentru ca trecutul să fie viu este ca acesta să fi fost trăit în iubire. Toate momentele existenţiale pe care N. Steinhardt le notează, acronologic, în acest *jurnal* sunt marcate de iubire[12]. Inocentă sau matur-spirituală, iubirea oferă coerenţă şi sincronie construcţiei duhovniceşti a scriitorului. Propunerea cărţii ca *Jurnal* este motivată tocmai de logica profundă a trăirii în sincronie a trecutului şi a prezentului, ambele vii şi active. Un moment ca acela care deschide *Jurnalul, Ianuarie 1960*, la care vom face frecvent referire, nu aparţine unui trecut vechi de opt-nouă ani, ci este parte dintr-un deplin *acum*, viu, niciodată arhivat sub sedimentul timpului. Un astfel de moment face parte din *prezentul* spiritului, căci este element constitutiv al acestuia. Despre *sincronia* momentelor decisive ale existenţei Steinhardt va scrie câteva rânduri într-o *Amintire* publicată în revista *Steaua*, în 1984: „sunt clipe care ne însoţesc de-a pururi şi cărora vremea, departe de a le aşterne umbre, s-ar zice că le împrospătează necontenit amănuntele şi trăsăturile, statornicindu-le, imobilizându-le într-un soi de aură invariantă”[13].

Pentru a oferi o argumentare minimală, în această fază incipientă a analizei, în favoarea aspectului de jurnal al devenirii creştine (incontestabil mai pregnant decât acela de jurnal de detenţie), ne oprim asupra primelor înregistrări din volumul analizat. Constituind punctul de plecare al incursiunii prin propria

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

experiență destinală, momentul anchetării și al arestării este cel dintâi fapt *digna memoriae*: „*Ianuarie 1960*. Un pahar? N-am spart nici un pahar... Nu țin minte... Acesta mi-e răspunsul... Și cu adevărat nu țin minte. Sau totuși l-am spart?"[14] Sunt recunoscute aici o memorie șovăitoare și o obișnuință a îndoielii. Și din acest motiv este crucial momentul *Ianuarie 1960*; criza generată de arestare obligă la lepădarea voluntară și conștientă a deprinderii îndoielii. Cel care pornește în exercițiul afirmării sinelui află, în acest moment, nodul în care se adună, spre coerență, toate firele destinului său. Începând cu acest moment, întreaga existență are justificare doar dacă este animată de credință. Nu este un fenomen singular. Poate fi oferit ca exemplu inedit maniera în care debutează confesiunea Vibiei Perpetua (203 d.Hr.), singurul text autobiografic „feminin" din antichitate[15]. Scrierea acestui jurnal este motivată de arestarea de către romani, la Cartagina, a proaspăt creștinatei Vibia Perpetua, tânără de familie nobilă. „Cum eram încă însoțiți de paznicii noștri, tatăl meu căuta să mă clintească prin cuvintele sale și, împins de afecțiunea pentru mine, se încăpățâna să vrea să cedez."[16] În confesiunea scrisă a Vibiei Perpetua nu există trecut anterior arestării. Faptele care merită a fi reținute sunt cele care justifică și fundamentează identitar, iar cel mai însemnat asemenea eveniment este însăși arestarea care produce o ruptură dramatică într-un destin comun. Anterior arestării, viața pare a avea caracter „profan", lipsit de însemnătate spirituală.

Jurnalul fericirii se deschide prin înregistrarea interogatoriilor de la Securitate, premergătoare arestării și astfel direcționate încât să conducă efectiv la arestare. Momentul este crucial pentru că marchează inițierea afirmării identitare. Interogatul Nicu Steinhardt decide în *acest* moment cărui factor existențial îi acordă prioritate: confortului „căldicel", anchilozant la nivel de conștiință, sau detenției și suferinței prin care atestă apartenența la o anume orientare spiritual-intelectuală. Trebuie să fi existat o doză apreciabilă de frică „organică", profundă, chinuitoare, pe deplin justificată. Trebuie să fi existat îndoieli, remușcări cu privire la tatăl pe care nu îl mai poate sprijini, odată arestat. Sunt juste inclusiv temerile cu privire la reacția comunității evreiești, din care viitorul deținut „mistic-legionar" face parte. Argumente în favoarea deciziei pe care o cunoaștem nu doar din *Jurnalul fericirii*, ci și din documentele arhivate de Securitate[17], sunt aflate de N. Steinhardt în cărți și în conștiință. Arestarea, deci, este provocată, în bună măsură, și asumată integral. Este consecința unei orientări voluntare și conștiente către sacrificiul în spiritul libertății. Solidarizarea cu intelectualii din lotul Noica vine ca formă de atestare a apartenenței la un grup închegat în jurul credinței indestructibile în libertate. Pe acest fond, actul creștinării poate fi înțeles ca o consecință firească a solidarizării. Este un alt pas către atestarea apartenenței la grupul spiritual. În adâncime, însă, este cu mult mai mult; este pragul prin care se dă sens „ziditor" unei experiențe demolatoare; este o soluție de salvare din universul concentrațional și din moarte.

Interesant pentru definirea primei etape din devenirea creștină a lui N. Steinhardt este termenul „christomorfoză", propus de Vlad Pavlovici, în eseul intitulat *Imitatio Christi*[18]. Considerând experiența carcerală drept catalizator al metamorfozei spirituale și identitare, Vlad Pavlovici notează: „N. Steinhardt se dovedește neîncetat lucid în detenție. Are chiar un soi de *trezvie*, înțelege totul și își asumă totul. Își asumă, mai presus de orice, destinul. Cu cât acesta este mai tragic, cu cât suferința e mai cutremurătoare, cu atât puterea lui de a trece prin suferință îi provoacă fericirea. Accentul cade pe libertatea trăirii sentimentului religios, iar suferințele se transfigurează [...]. Îndurând povara torturii,
N. Steinhardt are revelația mântuirii prin suferință... Prin binecuvântarea Calvarului pe care-l trăiește, prin transformarea celor mai atroce suferințe în surse de bucurie, prin voința teribilă de a reface, de a repeta patimile Mântuitorului, cartea lui N. Steinhardt propune o *christomorfoză* [s.n. I.P.]". Transformarea *întru* Hristos presupune, în opinia lui Vlad Pavlovici, preluarea și asumarea unui model de abordare și de „practicare" a suferinței. O exagerare se produce, totuși, în ultima dintre frazele citate și reprezintă, de fapt, esența unei abordări eronate, întâlnită și în alte studii privind *Jurnalul fericirii*. Convertirea la creștinism vine, în cazul lui N. Steinhardt, din nevoia imperioasă de a da sens situației concrete, deloc confortabile, în care îl aduce detenția. Nu este, deci, rod al unei exaltări sprituale precare, căci arestatul beneficiază de o cultură vastă, de o inteligență matură, pragmatică și lucidă. Este greu de înțeles cum se poate binecuvânta calvarul (iar N. Steinhardt abordează problema calvarului într-un mod realist, și nu idealist, în interpretarea „lui *Eli, Eli*"[19], de exemplu) sau cum poate suferința să devină, în abstract, sursă de bucurie. Preferăm să înțelegem prin „christomorfoză" asumarea deplină și realistă a credinței în mântuire, într-un context în care moartea este văzută ca realitate proximă. Mai mult decât „imitatio Christi", experiența spirituală a lui N. Steinhardt este „conformitas Christi". În *Jurnalul fericirii* nu se întrevede strictul servilism față de model (fie acest model și cel christic), ci mai mult decât atât, o asumare liberă, conștientă, intelectualizată, a acestui model. Prin credința desăvârșită în Dumnezeu-mântuitorul, închisoarea, tortura și moartea iminentă capătă sens și sunt acceptate ca parte din destin și ca manifestare a voinței divine. Fericirea are ca sursă credința și nu (în mod direct) suferința. „Credința ne dă bucurie pentru că ne pune brusc de acord cu ce este real"[20], notează Steinhardt în *Jurnal*. Credința asigură sens inclusiv detenției, iar sensul asigură libertate, în mod paradoxal, inclusiv în context carceral.

Problematica *lipsirii de libertate* (în închisoare sau în afara acesteia) pe criterii politice, ideologice, neconstituționale și de cele mai multe ori fabricate (pentru a se încadra în șabloane sovietice consacrate) ocupă un rol cheie în logica memoriilor steinhardtiene. Închisoarea politică este văzută de N. Steinhardt, în descendența lui Mihail Bulgakov[21], ca o reflectare concentrată a unei societăți întregi. Revelatorii, în acest sens, sunt cuvintele lui Oscar Steinhardt, reluate de fiu în *Jurnal*: „nu te întrista, pleci dintr-o închisoare largă într-una mai strâmtă, iar la ieșire nu te bucura prea tare, vei trece dintr-o închisoare strâmtă într-una mai largă"[22].

Amplul labirint proustian al *Jurnalului* este astfel construit încât să conducă spre o (re)descoperire a libertății. Definițiile acesteia sunt inserate constant și adesea redundant în fluxul ideilor steinhardtiene. Nu este vorba strict despre ieșirea din spații concentraționare (închisori sau state-închisori). *Jurnalul fericirii* încearcă să configureze soluția eliberării din fals și din iluzie existențială. Problematica este, în esență, modernă, propunând omului asumarea identității prin raportare la sensul existenței și al morții. Soluția creștină se particularizează prin posibilitatea mântuirii, astfel încât N. Steinhardt preia vechea logică evanghelică și o aplică provocărilor „acestui sălbatic, absurd și dement veac al nostru"[23]. Viața devine, în detenție și în afara acesteia, provocare identitară și pregătire a mântuirii.

Prin urmare, *Jurnalul fericirii* depășește net, prin tematică, problematică și viziune categoria memoriilor de detenție. Obiectivele tematice asupra cărora N. Steinhardt își concentrează atenția sunt identitatea, devenirea creștină, libertatea, adevărul, destinul, credința, binele, răul, justiția și iertarea. Detenția presupune o imagine concentrată a contextului istoric opresiv, prin care toate elementele enumerației de mai înainte sunt contrazise, demontate, anihilate și înlocuite cu formele lor „răsturnate". Omul „nou" comunist răstoarnă grila valorilor tradiționale, a ierarhiilor conservatoare, impunând o identitate colectivă și amorfă, o libertate utopică, proiectată pentru un viitor incert și asociată, ilogic, cu egalitatea. Adevărul clasei substituie adevărul individual și pedepsește demonstrativ manifestarea și exprimarea acestuia. Ca realitate spirituală subiectivă și personală, credința religioasă este înlocuită cu credința materialismului dialectic, iar colectivitatea uniformă se angajează în construirea egalității eliberatoare. Codul penal și cel civil suferă mutații radicale, impunând o justiție a „adevărului colectiv". Astfel, între grila individuală a binelui și a răului și cea instituțională se creează breșe care duc la anularea forțată a celei dintâi. Numeroase documente, mărturisiri și studii postdecembriste[24] tratează problema închisorilor politice, a lagărelor de muncă și a domiciliilor forțate prin care comunismul a demonstrat că practica adevărului individual și identitatea intelectuală și spirituală superioară sunt neconstituționale. Într-un astfel de context, pentru supraviețuitorii detenției politice, problema iertării (eminamente personală și intim-spirituală) devine un mod de raportare la marile realități supraindividuale: destin, istorie și Dumnezeu.

N. Steinhardt propune, prin *Jurnalul fericirii*, o înțelegere superioară și autentic creștină (deși forțează constant canoanele dogmatice) a modului în care se construiește identitatea. În cadrul acestui capitol vom dedica fiecăreia dintre temele propuse anterior – identitatea, libertatea, adevărul, destinul, credința, justiția și iertarea – analize distincte.

Intelectualul evreu convertit la ortodoxie configurează, prin operă, un traseu identitar complex, destinat nu doar autentificării convertirii sale, ci mai ales revelării, în manieră literară, a unei căi de redescoperire identitară, pentru ceilalți. Posibila nevoie de limpezire psihologică a propriei convertiri este, în opinia noastră, devansată de motivațiile etice și estetice care leagă scriitorul de cititor. *Jurnalul fericirii* este destinat în primul rând cititorilor la care autorul știe că va avea acces doar după căderea sistemului politic totalitar. Acest *jurnal* al devenirii creștine este propus, deloc orgolios, ca soluție de salvare prin clarificare identitară spirituală, religioasă și națională. El îl impune pe N. Steinhardt ca memorialist atipic, ca scriitor care își construiește o certă autonomie față de specia memoriilor. Stilul său „baroc", utilizarea inteligentă a tehnicilor narative proustiene, inserarea fragmentelor *BUGHI MAMBO RAG*,

6 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

năucitoare prin complexitatea mesajului, conduc la apropierea *Jurnalului fericirii* de epica subiectivă. Dacă ne este permisă o adaptare a formulării lui Ion Manolescu, „literatură fără ficțiune", citată anterior, *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt este un „roman fără ficțiune". Este o căutare şi o recuperare a timpului trecut, printre evenimente şi chipuri reale, transfigurate în imagini simbol şi personaje literare.

Note:

[1] „Declarație a lui Nicu Steinhardt privind redactarea şi dactilografierea manuscrisului *Jurnalul fericirii*. 14 decembrie 1972", în *Nicu Steinhardt în dosarele Securității. 1959-1989*, ed. cit., pp. 154-155.

[2] „Declarație a lui Nicu Steinhardt privind ideile despre comunism din manuscrisul *Jurnalul fericirii*. 15 decembrie 1972" în *Nicu Steinhardt în dosarele Securității. 1959-1989*, ed. cit., pp. 161-162.

[3] *Caietele de la Rohia II. N. Steinhardt în amintirea contemporanilor*, Editura Helvetica, Baia Mare, pp. 127-128.

[4] Menționăm o parte dintre titlurile care au valoare etică, estetică şi documentară: Dina Balş, *Drumuri pustiite*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1993; Max Bănuş, *Cei care m-au ucis*, Editura Tinerama, Bucureşti, 1991; Gheorghe Boldur-Lățescu, *Genocidul comunist în România*, Editura Albatros, Bucureşti, 1992; Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, Editura Apologeticum, 2005; Ion Cârja, *Canalul morții*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1993; Radu Ciuceanu, *Intrarea în tunel*, prefață şi note de Octavian Roske, Editura Meridiane, Bucureşti, 1991; Lena Constante, *Evadarea tăcută. 3000 de zile singură în închisorile din România*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992; Lena Constante, *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea Ciuc 1957-1961*, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1993; *Corneliu Coposu. Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1996; Nichifor Crainic, *Memorii (II). Pribeag în țara mea. Mărturii din închisoare. Memoriu Răspuns la actul meu de acuzare*, ediție îngrijită şi cuvânt înainte de Alexandru Condeescu, Muzeul Literaturii Române, „Orfeu", Bucureşti, f. a.; Ion Diaconescu, *Temnița. Destinul generației noastre*, cu o prefață de Zoe Petre, Editura Nemira, Bucureşti, 1998; Paul Dimitriu, *Exerciții de memorie*, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1992; Constantin Dumitrescu, *Cetatea totală*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1992; Constantin C. Giurescu, *Cinci ani şi două luni în penitenciarul de la Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955)*, introducere de Dinu C. Giurescu, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1994; Paul Goma, *Gherla*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990; Paul Goma, *Patimile după Piteşti*, Editura Cartea Românească, 1990; Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, Editura Albatros, Bucureşti, vol. I-II, 1991, vol. III, 1992, vol. IV, 1994, vol. V, 1996; Panait Istrati, *Spovedania unui învins*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990; Teohar Mihadaş, *Pe muntele Ebal*, Editura Clusium, Cluj, 1990; Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal - glosse*, vol. I-II, ediția a doua revăzută şi adăugită, ediție îngrijită, tabel cronologic şi referințe critice de Toma Velici şi Elena Ungureanu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996; George Tomaziu, *Jurnalul unui figurant, 1939-1964*, traducere de Mariana şi Gabriel Mardare, prefață şi postfață de Gabriel Mardare, Editura Univers, Bucureşti, 1995.

[5] Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conştiința românească*, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1998. Autoarea recunoaşte particularitatea memorialisticii lui N. Steinhardt, considerând că *Jurnalul fericirii* este redactat „într-un stil elaborat, aproape baroc" şi incluzându-l pe autor în categoria „misticilor" (în cap. „Rezistența înăuntrul Gulagului. Mistici, misionari, ludici, luptători, esteți şi poeți", *op. cit.*, pp. 157-179).

[6] Eugen Simion, cap. „Un jurnal de detenție cu totul special. Morala unui spirit religios. N. Steinhardt", op. cit., pp. 363-371. Deşi *Jurnalul fericirii* nu aparține diaristicii intime, criticul îl include în segmentul de studiu dedicat înregistrărilor „de detenție", observând caracterul particular al tonului şi scriiturii steinhardtiene.

[7] Silvian Iosifescu, *Literatura de frontieră*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1971; Nicolae Florescu, *Profitabila condiție*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1983; *Literatura memorialistică. Radu Petrescu, Ion D. Sîrbu, N. Steinhardt*, antologie, prefață, dosare critice, comentarii, note şi bibliografie adnotată de Ion Manolescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996.

[8] Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 9.

[9] Adrian Marino, *Politică şi cultură. Pentru o nouă cultură română*, Editura Polirom, Iaşi, 1996, p. 40. În *Viața unui om singur* (volum memorialistic postum, Editura Polirom, Iaşi, 2010), Adrian Marino face următoarea observație privind „literatura de închisoare", oprindu-se şi asupra *Jurnalului fericirii*: „Este un gen pe care-l detest profund. Fals, afectat, artificial şi, mai ales, total «indecent». Mistica închisorii n-am avut-o niciodată. Iar a face «literatură», «beletristică», fraze frumoase, imagini şi «formule fericite», a urmări efecte pur estetice pe seama unei imense suferințe, a unor situații profund atroce, inumane, mi se pare, mai ales acum, culmea imposturii literare, a mistificării amorale. A cinismului literar, estet, exorbitant şi a egocentrismului «de autor». A te pune cu acest preț în valoare, a străluci şi a urmări o gloriolă literară şi succes de public, exploatând o imensă aberație, suferință şi cruzime umană, ce poate fi mai abject şi mai fals? Mai profund inuman?

O dramă teribilă, bagatelizată, transformată în subiect de ficțiune ce se vrea neapărat «frumoasă», citită, elogiată la scenă deschisă? Ce oroare! şi ce impostură! Iar a scrie jurnale livreşti, împănate cu citate, eseistice, gen N. Steinhardt, reprezintă nu mai puțin un gest lipsit de orice autenticitate. Nu contest, de bun nivel intelectual. Dar egolatru-literar, bântuit de un «autorlâc» maniacal, care, raportat la condițiile reale de atunci de detenție, mi se pare penibil şi, regret că trebuie s-o spun, chiar dezgustător. Căci nu se face «mistică» şi «literatură» livrescă «subțire» pe seama unor mizerii atroce." (pp. 79-80) Observația lui Adrian Marino vine după ce N. Steinhardt, în convorbirea cu Zaharia Sângeorzan, la finalul anilor '80, afirma: „[Adrian Marino] îmi pare informat, cult, inteligent şi onest; dar nu-i găsesc nimic cu adevărat original şi-l cred lipsit de acel suflu moral (în sens foarte larg), fără de care nu încape critica menită a dăinui" (Zaharia Sângeorzan, *op. cit.*, pp. 22-23).

[10] *Jurnalul fericirii*, ed. cit, p. 444.

[11] Ne oprim, pentru acest capitol, la câteva dintre numeroasele şi constantele autodefiniri grăitoare în acest sens: „eu, evreu botezat şi naționalist român", „Nu-mi vine a crede că eu sunt eu. Mi-am jucat, văd, rolul până la capăt. Mă descopăr pentru prima oară încăpățânat", „Mă nasc din nou, din apă viermănoasă şi duh rapid", „nou, sunt un om nou" (*Jurnalul fericirii*, 2008, pp. 169; 170).

[12] Despre iubirea generatoare de fericire scrie Simone Weil (v. *Forme de iubire implicită a lui Dumnezeu*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005), cunoscută de N. Steinhardt şi invocată constant. La antipodul fericirii se află nenorocirea, stare pe care Steinhardt o evită, în închisoare şi nu numai, prin cultivarea unei stări permanente de voie bună. „Marea enigmă a vieții umane - scrie Simone Weil - nu este suferința, ci nenorocirea. [...] Nenorocirea face ca Dumnezeu să devină absent pentru o vreme, mai absent decât un mort, mai absent decât lumina într-o carceră complet întunecată. Un fel de ororare înghite sufletul întreg. Cât durează această absență nu mai este nimic de iubit." (*Autobiografie spirituală*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2004, pp. 70-71)

[13] N. Steinhardt, *Monologul polifonic*, Ediția a II-a, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 39.

[14] *Jurnalul fericirii*, ed. cit., p. 52.

[15] Apud. Aviad Kleinberg, *Istoriile sfinților. Rolul lor în formarea Occidentului*, Traducere din limba franceză de Adriana Liciu, Editura Ideea Europeană, Bucureşti, 2010, pp. 73-82.

[16] *Ibidem*, p. 78.

[17] Prezentate în volumul coordonat de Clara Cosmineanu (*Nicu Steinhardt în dosarele Securității*, ed. cit.) sau în cartea lui George Ardeleanu (*N. Steinhardt şi paradoxurile libertății. O perspectivă monografică*, ed. cit.).

[18] Vlad Pavlovici, „Imitatio Christi", în *Steaua*, nr. 8-9, august-septembrie 1993.

[19] *Jurnalul fericirii*, 2008, pp. 134-135.

[20] *Ibidem*, p. 64.

[21] N. Steinhardt va face referire, în *Jurnalul fericirii*, la scena primusurilor, din *Maestrul şi Margareta*, roman pe care îl citeşte la mănăstirea Văratec, în 1970, la recomandarea „stăruitoare" a lui Dinu Pillat. Reține, pentru moment, un fragment revelator pentru modul cum înțelege Steinhardt, prin Bulgakov, comunismul: „Când dracii trec în zbor peste case şi cu asmodeice puteri le ridică acoperişurile, ce se vede? Se zăresc şiruri lungi de coridoare unde, întoarse de la muncă, gospodinele sovietice gătesc fiecare pe câte un Primus masa de seară.

Ăsta e comunismul! Ăsta şi nu altul: tovarăşul de la raion, spațiul locativ, certificatul de origine socială, delațiunea obligatorie, cozile, primusul. În vreme ce un miliard şi jumătate de imbecili, în Occident, oftează, manifestă, răpesc, urlă, scriu, se despoaie, îşi lasă barbă, fac dragoste în public, aruncă cocteiluri Molotov pentru a realiza idealul: Primusul, maşinuța cu gaz a sărăcimii." (*Jurnalul fericirii*, 2008, p. 276).

[22] *Jurnalul fericirii*, 2008, p. 176.

[23] Zaharia Sângeorzan, *op. cit.*, p. 39.

[24] Reținem aici câteva exemple consultate pentru elaborarea lucrării de față: Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România. 1945-1964*, Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2000; *** *Analele Sighet*, vol. 1-10, Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 1994-2003; Doina Barcan, Bogdan Stepu, *Regimul comunist în România (dec. 1947 - dec. 1989)*, Editura Institutul European, Iaşi, 2003; *** *Arhivele Securității*, vol. 1-2, Editura Nemira, Bucureşti, 2004-2006; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Editura Polirom, Iaşi, 2005; Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2007.

■

Black Pantone 253 U

Despre noumen, fenomen și fenomenologie

Isabela Vasiliu-Scraba

Motto: „Să înceapă discipolul cu *Metafizica* lui Aristotel. Şi dacă nu se poate, să se lase prostul la cântări şi la psalmi" (Ion Scărariu, apud. Anton Dumitriu, 1991, TV, 21 iulie).

Când a imaginat distincția dintre *fenomen* şi *noumen*, Platon nu s-a gândit atât la planul cunoaşterii lumii „sub-lunare" (lumea perceptibilă prin simțuri), cât la părelnicia umbratică a lumii trecătoare în comparație cu Frumusețea Existenței eterne a ceea ce dăinuie mereu în deplinul Adevăr (1). Mitul cavernei din dialogul *Politeia* (vezi *Statul*, vol.I-II., trad. Vasile Bichigean) ilustrează sugestiv această valorizare neobişnuită pentru oamenii de azi care „prețuiesc scaunele, averea, puterea" (Anton Dumitriu, interviu, TV, 1991). Respectiva împărțire indică de asemenea interesul filozofului antic pentru ierarhizarea cunoaşterilor în care pe locul cel mai de sus s-ar găsi cunoaşterea nemijlocită a Adevărului care este cea mai înaltă şi cea mai rară dintre toate cunoaşterile posibile.

Într-un interviu televizat în post-comunism, Anton Dumitriu spunea că mântuirea ar avea trei fețe: (a) partea rituală („psalmii"); (b) teologia şi filozofia (în Occident, Aristotel, prin Toma din Aquino, iar în Orient, Platon şi Aristotel); (c) partea esoterică, ascunsă, existentă în Biserica Răsăriteană unde s-a ivit isihasmul. În *lumea noumenală*, cunoaşterea nemijlocită a Adevărului ar fi posibilă pentru că „fondul lumii e gândirea" (*nous*), mai zicea filozoful Anton Dumitriu.

Entuziasmat de justețea deosebirii şi chiar a împărțirii între lumea fenomenală şi lumea noumenală, Immanuel Kant (2) a preluat-o fiindcă a putut prin ea să delimiteze domeniul de universalitate a cunoaşterii omeneşti ca ținând exclusiv de lumea fenomenală, fără ca prin aceasta să-L dea de-o parte pe Creator. Ba chiar „implicându-L" (ca să zicem aşa) de mai multe ori: odată prin postularea diferenței dintre intelect şi rațiune, pentru ca universalitatea cunoaşterii să țină de domeniul intelectului, iar universalitatea religiei să țină de domeniul rațiunii; apoi prin limitarea cunoşterii omeneşti la lumea sensibilă (*fenomenală*) dincolo de care se întinde lumea *numenală*, inaccesibilă intelectului. Si, desigur, prin postularea acelui *„ens rationis"* în marginea căruia Ion Petrovici propusese (discutând problema timpului la cursul său despre Kant) o interesantă înțelegere a previziunilor (vezi I. Petrovici, *Kant*, 1937, p.114), a vederii „în duh" care ştie dinainte ceea ce urmează a se petrece.

Convins că tot ce se întâmplă pe lume se întâmplă cu voia lui Dumnezeu, Hegel a urmărit să indice o posibilă împăcare a planului epistemologic cu cel ontologic, a *fenomenului* cu *noumenul*, imaginând o *Fenomenologie a spiritului*. În ea, tot ce apare se îmbină cu ceea ce este cunoscut la nivel spiritual în istoria culturii, astfel încât ceea ce a fost înregistrat ca moment important într-o presupusă evoluție a omenirii să poată fi valorizat cognitiv prin intermediul filosofiei culturii, sub forma unei grandioase (şi efemere) viziuni asupra istoriei Spiritului absolut.

Unul dintre marii noştri traducători şi interpreți de filozofie germană (vezi, de ex., Hegel, *Enciclopedia ştiințelor filozofice*, Buc., 1971; precum si capitolul despre Leibniz din *Istoria filozofiei moderne. Omagiu prof. Ion Petrovici*, vol. I, 1937, p.477-521), fost elev (şi asistent onorific) al faimosului profesor Nae Ionescu, şi de asemenea fost student al lui Heidegger, făcea în jurnalul său o observație plină de tâlc: „creştinismul este la Hegel o experiență de bază pe care se luptă să o stăpânească. *Fenomenologia* lui (Hegel) este o mărturisire" (C-tin Floru în rev. „Jurnalul literar", oct. 1997, p. 9).

În secolul XX, despărțirea platonică a *noumenului* de *fenomen*, din varii motive, a intrat din nou în uz, chiar dacă în forme mai puțin evidente din cauza noului stil de filozofare. Pentru separarea ontologică şi epistemologică dintre *fenomen* şi *noumen* a pledat în toată opera sa filozofică Lucian Blaga, acel gînditor de mare profunzime şi originalitate care a resimțit foarte acut misterul de nedescifrat al unei transcendențe aflate în spatele oricărui fenomen, în indiferent ce registru al cunoaşterii şi existenței s-ar manifesta el. Contemporanul său german, Karl Jaspers (3), a deosebit *explicarea* ştiințifică a unui fenomen în necesitatea sa cauzală de *înțelegerea* fenomenului, implicând o trăire în plan existențial, cu darul de a evidenția atît natura transcendentă a esenței umane cît şi sursa noumenală a tot ce este aparent. Asemenea considerații ale lui Jaspers au fost puse în legătură cu experiența sa de psihiatru care-l făcuse să constate că fenomenele din cîmpul faptelor sufleteşti ar fi de cercetat altfel decît fenomenele fizice. Dacă în fizică fenomenele, având o semnificație bine determinată, s-ar lăsa descrise şi „explicate" prin formule matematice, fenomenelor sufleteşti le trebuie căutată semnificația, căci ele ar fi de „înțeles" numai în contextul în care se produc.

Dar cea mai fericită cuplare a planului epistemologic cu cel ontologic a părut multor filozofi ai secolului trecut că ar oferi-o *metoda fenomenologică*. Teoretizată de Husserl (şi amintită studenților săi de Nae Ionescu), metoda a fost apreciată datorită celor două fațete ale ei: una descriind fenomenul şi alta intuitivă (*noetică*). Prin latura descriptivă, metoda se arăta a fi atașată de obiect, iar prin intuiția directă a "esenței" fenomenului de cercetat, ea aspira către evidențierea adevăratei naturi a fenomenului. Mircea Vulcănescu - filosof de vocație, dar şi eminent sociolog - a utilizat metoda fenomenologică în ambele domenii. Ca filozof al acelei *Şcoli* (unică în lume) *de sociologie monografică*, M. Vulcănescu a aplicat metoda fenomenologică (4) pentru descrierea datelor adunate de echipele de cercetători ai satelor româneşti. Partea "intuitivă" i-a folosit la găsirea semnificației faptelor complexe aflate la "joncțiunea existenței naturale cu existența spiritului" (Mircea Vulcănescu), ajungând astfel la "ontologia regională a existenței sociale". Ca fenomenolog, dar şi ca istoric literar, scrie în 1934 splendidul studiu *Ion Creangă văzut de generația actuală* publicat la Cluj în rev. „Gând românesc" (an III, nr. 1, ian. 1935, p.1-16). În filozofia sa originală, ambele fațete ale fenomenologiei au putut da relief unor fapte ce se lasă mai greu descrise, "dimensionînd" lucruri dificil de măsurat, cum ar fi de pildă "existența" în spiritualitatea poporului român (*Dimensiunea românească a existenței*, 1944).

Se cuvine însă de subliniat că succesul fenomenologiei, la modă şi în ziua de azi, a fost asigurat mai mult de pluralitatea de înțelesuri ce i-au fost atribuite, decît de virtuțile preconizate de Husserl la începutul secolului XX. Gabriel Marcel observase în 1971 că „filozofia modernă are un limbaj atât de dificil încât e greu să afirmi ce este ea, ce sens are ea"(5). Desigur, remarca rămâne valabilă şi după înlocuirea termenului de „filozofie" cu cel de „fenomenologie".

Cu referire la prezentarea filozofiei blagiene de către clientela lui Rădulescu-Motru care el însuşi îl criticase cu sârg, Lucian Blaga sesizase din 1932-1933 înclinația unor recenzenți bucureşteni de a se crede originali folosind termenul de "fenomenologie" în zone în care altă dată s-ar fi folosit pur şi simplu termenul de "filozofie". În ce-l priveşte pe Blaga, el pur şi simplu considera metoda fenomenologică limitativă. Pe de-o parte, nivelul simplei descrieri a unor fenomene îi părea lui Blaga (prin excelență creator) mult prea modest, în timp ce pretenția metodei fenomenologice de a răzbi de-a dreptul spre "adevărata esență" îi părea cam exagerată.

G. Liiceanu, pe când era cercetător la Institutul de Filozofie în colectivul condus de ideologul Henri Wald, a publicat (în „Revista de filozofie", Tomul 14, nr. 2, 1967, p. 157-162) un text modest, intitulat *Pe marginea unor inedite*, despre trei scrisori trimise de marele filozof Lucian Blaga („Revista de filozofie", Tomul 13, 1966, p.149) lui I. Brucăr spre a-i explica unde greşeşte când îl consideră fenomenolog.

Dacă ne gândim că până în 1969 filozofia lui Blaga fusese scoasă (pentru mai bine de două decenii) din cultura română de mercenarii ocupantului sovietic, şi că numele lui Blaga urma să fie introdus în manualele de liceu (6) în anul când s-a retipărit *Trilogia cunoaşterii* (1944; 1969), putem să ne dăm seama de importanța publicării comentariilor tânărului comunist
G. Liiceanu (n. 1942). De altfel, 1967 fusese şi anul în care se hotărâse curtarea faimosului Mircea Eliade (7), spre a face cât mai vizibilă (pentru exterior!) noua atmosferă de oarecare prețuire a literaturii româneşti, ilustrată (de ex.) prin editarea volumului *Portrete şi reflecții literare* a lui Constantin Ciopraga, cuprinzând două studii antologice despre Eminescu, sau prin premierea lui Dimitrie Stelaru şi a poetului Marin Tarangul, fost deținut politic, fără nicio vină. Dar 1967 se mai singularizase şi prin difuzarea modelului 'Crohmălniceanu', de terorism ideologic aplicat la receptarea literaturii interbelice, prin publicarea cursului său de *Istorie a literaturii române din perioada interbelică* (vol. I, *Proza*). Modelul răspândit atunci a fost dezvoltat apoi de
Z. Ornea, cel care a dat pe ascuns Securității manuscrisul despre Hegel pentru care

C-tin Noica a fost băgat la puşcărie pentru şase ani, fără altă vină decât aceea de a fi dat manuscrisul la publicat la ESPLA, singura editură care exista în 1957 (vezi rev. „Observatorul Cultural", Nr. 20/277, 14-20 iulie 2005).

Titlul sub care „Revista de filozofie" a publicat scrisorile lui Lucian Blaga nu a fost nici el întâmplător: *Trei scrisori asupra fenomenologiei*, şi nu ceva mai apropiat de conținutul ideatic al textului blagian, ceva de genul: 'Cunoaşterea luciferică/minus-cunoaşterea în contrast cu fenomenologismul, o abordare descriptiv-paradisiacă, prin ataşarea de obiect'. Accentuând asupra fenomenologiei, titlul prefigura deplasarea accentului către partea eronată (de ca şi cum ar fi fost validă!) a exegezei lui Brucăr, eroare pe care filozoful Lucian Blaga intenționase să o îndrepte.

Aşadar, însuşi titlul era menit să manipuleze cititorul, indicând un interes inexistent la Blaga pentru fenomenologie. În plus, din comentariul comunistului de douăzeci şi cinci de ani transpare străduința de a-l înălța deasupra lui Blaga pe Brucăr, dându-i dreptate fostului director de la „Lumea evree" care ținuse să-l încadreze pe Lucian Blaga între fenomenologi. Desigur, încercarea tânărului Liiceanu apare cu atât mai penibilă cu cât argumentarea contrară, venită din partea lui Blaga, este evident mai convingătoare. Poate de aceea s-a mai apelat la o şmecherie suplimentară: Cele trei scrisori ale lui Blaga nu au fost publicate în acelaşi număr de revistă în care a apărut comentarea lor. Dacă pe oricine argumentele lui Blaga l-ar fi convins, de neconvins pare să fi fost doar „discipolul lui Henri Wald" (vezi *Noica şi Securitatea*, Ed. M.N.L.R, Bucureşti, 2009, p. 154), cum îl desemnase Noica pe Liiceanu, după zece ani de aşa-zisă ucenicie **(8)**. Interesant este că şi la cincizeci şi patru de ani, „discipolul lui Henri Wald" ținea să convingă (fără argumente) la o conferință că filozofia românească interberlică ar fi fost inexistentă, că Lucian Blaga, Nae Ionescu, Mircea Florian, Ion Petrovici, D. D. Roşca, etc., n-ar fi fost suficient de „profunzi" şi că Nae Ionescu n-ar fi inițiat *trăirismul*, prima Şcoală românească de filozofie, fiindcă foştii săi studenți (şi unii chiar discipoli) precum Constantin Noica, Anton Dumitriu (pe linia religiozității difuze din scrierile lui), Mircea Eliade, Emil Cioran, Vasile Băncilă, Mircea Vulcănescu, Ernest Bernea, P. Țuțea, n-ar fi fost contemporani (ca să asigure „unitate temporală" a *Şcolii trăiriste*, despre care Noica spunea că oficialii comuniști refuză să o recunoască) şi că filozofii menționați ar fi fost incapabili să elaboreze o gândire filozofică „puternică" (oare fusese cu gândul la puterea maestrului său Wald? sau a lui Stalin?).

Bunavestire sec. XIX, Nicula

Note:

1. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mistica Platonica a participării la divina lume a Ideilor*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1999.

2. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Topica transcendentală din perspectiva arheologiei gîndirii kantiene*, în rev. „Contemporanul Ideea-Europeană", nr. 24 (113) din 12 iunie 1992, p. 5; precum şi eseul intitulat *La connaissance sans objet* din vol.: *Atena lui Kefalos*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1997, p. 120-135 ; sau http://www.isabelavs.go.ro/Articole/CAP12_1.html .

3. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Karl Jaspers: Credința filosofică - o modalitate de existență în lumea contemporaă*, în rev. "Contemporanul Ideea-Europeană", nr. 40(7), 4 oct. 1991, p. 5, şi în vol.: *Inefabila metafizică*, 1992, p. 168- 176.

4. În 1929 Mircea Vulcănescu scrisese un text extrem de interesant despre Max Scheler, „cel mai genial" discipol al lui Husserl, mort la 54 de ani.

5. vezi *Colocviile de la Paris (1971-1974) şi Dialogul omului cu știința (29 ianuarie 1971)*, dezbatere organizată de Constantin Micu Stavilă, publicată în rev. „Jurnalul literar", ianuarie-februarie 2001, p. 24-25. În *Homo universalis* (Bucureşti, 1990), denumirea dată de Anton Dumitriu „fenomenologiei/filozofiei" de azi a fost aceea de *philosophia garrula* având sensul de trăncăneală cu pretenție de filozofare (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *La granița dintre philosophia perennis şi philosophia garrula*, în vol. *Inefabila metafizică*, Slobozia, 1993, p. 153-160). La cursurile sale de metafizică şi de istoria metafizicii, Nae Ionescu tratase şi el (e drept, tangențial) subiectul abandonării *philosophiei perennis* (vezi http://www.scribd.com/doc/132110995/Isabela-Vasiliu-Scraba-METAFIZICA-LUI-NAE-IONESCU-in-unica-%C8%99i-dubla-ei-inf%C4%83%C8%9Bi%C8%99are).

6. vezi Isabela Vasiliu-Scraba despre *Rolul scriitorului în formarea spiritualității de mâine*; Interviu publicat în rev. "Vatra veche", 2/2013, p. 7-9

http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS_Bacău7Liceu.htm

7. În 1967 Mircea Eliade a putut telefona mamei sale, după 25 de ani, care, înțeleaptă, l-a sfătuit să nu revină spre a da gir terorii ideologice din țara aflată sub ocupație bolşevică, cum scria pe ascuns Vasile Băncilă. Marele istoric al religiilor a fost reintrodus în cultura română (cu o carte de nuvele prefațată de nepotul său) în anul în care apăruse în America *Myth and Symbol. Studies in Honor of Mircea Eliade* (Univ. of Chicago Press, 1969, 460 p.) volum pe care nici Editura Politică, nici Humanitas n-a dorit să-l traducă şi să-l publice în țara comunistă care l-a tot ademenit, în fel şi chip, pe Eliade să se-ntoarcă (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Moartea spirituală în receptarea din țară şi visul premonitoriu al lui Mircea Eliade*, în „Revista română" (Iaşi), Anul XV, nr. 1 (55), martie 2009, p. 16-17; sau http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=article&sid=626).

8. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Himera Şcolii de la Păltiniş ironizată de Noica*, în rev. „Acolada", nr 2 (65), febr. 2013, p. 16 şi 22; http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS-himera1ScoalaPaltinis7.htm; precum şi *Himera discipolatului de la Păltiniş, prilej de fină ironie din partea lui Noica*, în rev. „Acolada", nr 3(66), martie 2013, p. 16 şi 23; sau http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS-himera2ScoalaPaltinis9.htm

■

„Filonul tragic”: Ion Lăncrănjan

Adrian Dinu Rachieru

"Nimeni nu te poate opri să scrii o carte, dacă această carte te doare, dacă nu mai poți trăi până ce nu o scrii"

Cine a văzut în „bădia” Ion Lăncrănjan un *țăran istoric*, urmând, cu o căutare încăpățânată, ruralismul ca program, n-a greşit. Din „modelul infinit” al vieții țărăneşti, cu învolburate trăiri lăuntrice, s-au ivit cărți masive, de franchețe polemică, purtând o fatalitate a tragicului; o proză zgrunțuroasă, pletorică, aglomerând – sub sigiliul gravității – repetiții şi dubluri semantice. Ion Lăncrănjan, ca înrăit „copist” al realității, scrie „gros”, încâlcit, dezamăgind estetic, vădind, totuşi, o „originalitate robustă”, cum anunța, la debut, Perpessicius. Om de baricadă, tăbăcit, bătăios, pătimaş, acest „individ păduros” (cf. Eugen Barbu), „oarecum tolerat” (zicea într-un interviu), a stârnit mari antipatii şi bătălii. De fapt, fiecare carte apărută a presupus arderea „golgotelor”, răpindu-i bucuria şi seninătatea acelor clipe. Plus valul de acuze, denunțând paginile aspre, tributare naturalismului, violenței, „atoniei sociale” (cf. S. Damian) sau *macroepiei* (1, 154).

Categoric, Ion Lăncrănjan (1928-1991) a fost un scriitor tezist, de o inflexibilă logică țărănească, aducând în atenție, în romane ample, alungând idilismul, satul transilvan (Uiejdea, Dunga de jos, Dârja) şi apărând demnitatea țărănimii. O literatură maniheic-rapsodică, ilustrând filonul tragic, cu un izbitor deficit de stil şi cu un „bagaj lingvistic limitat” (2, 687), reverberând în toate volumele sale, adunând gânduri încâlcite, amănunțite şi ieşiri mânioase, reactive, traversând momente de încrâncenare, limpezire, măcinare, începețoşare etc. Polemist, cu opțiuni ferme, nonconformist, duşmănit aprig, muşcat de „clănțăi”, Ion Lăncrănjan s-a exprimat, inevitabil, şi în publicistică. Avea dreptate Dumitru Micu, observând că „un scriitor atât de politic nu putea să nu fie şi un publicist” (3, 474). Dar publicistica lui Lăncrănjan nu e în marginea creației, nu are un rol periferic. Suspectat că ar dovedi o „agresivitate primară” (1, 155), publicistul dezvoltă, în numele *nevoii de adevăr*, aceleaşi teme majore, cu aceleaşi explicații repetitive: pledează pentru literatura „cu țărani”, susține *vocația constructivă* (un volum cu acest titlu apărea în 1983), încearcă să umple *un loc gol*, definind „marele nespus”. *Cuvânt despre Transilvania* apărea în 1982 şi, provocând proteste diplomatice (din partea Ungariei „ciuntite”), a fost retrasă. Lăncrănjan n-a putut răspunde. *Scriitor-problemă* şi dincolo de granițe, aşadar, el polemiza cu propaganda iredentistă şi neorevizionismul „împăciuitorist”, ținut sub capac (mascat de un fals internaționalism). Chiar dacă istoria l-a confirmat, prigoana a continuat; după 1990, scriitorul a fost „judecat” în Consiliul Uniunii Scriitorilor, sub preşedinția lui Mircea Dinescu, condamnat la moarte de un „tribunal” maghiar din diaspora, după ce, pozând în victimă, Meliusz Joszef provocase, în 1983, o execuție morală a autorului *Cordovanilor*, patronată de Eugen Jebeleanu şi junele, pe-atunci, Mircea Dinescu, pe fundalul indiferenței față de problema transilvăneană; după, fireşte, un şir de proteste, audiențe, şedințe. Reziduurile şoviniste au explodat după Revoluție, scriitorul fiind asaltat de o echipă TV budapestană în propriu-i apartament. *Toamnă fierbinte*, un mic roman (1986), încercase să stingă vrajbele unui trecut (reactualizat), prin dialogul – înfruntare între Ion şi Gyuri, doi posibili ambasadori etnici, sub cupola rânduielilor naturale, de rezonanță cosmică, ca armonie răsfrântă mitologic. Rememorând ocupația hortystă, cei doi, urcând în munte, împreună, coboară în memoria ancestrală, descoperind în firidele sufletului, o omenie istorică. Şi aşezând, la locu-i cuvenit, „tot ce-i perindare în lume”. Fiindcă răul, pentru Lăncrănjan, înseamnă „ieşirea din făgaşuri”.

Intrat în literatura noastră ca „un caz literar”, Ion Lăncrănjan a şi rămas *un caz*. Să reamintim că debutul său, sancționat prompt pentru „curaj necreator”, a beneficiat de o întâmpinare a lui S. Damian, grijuliu la alunecarea pe linie naturalistă a proaspătului scriitor (v. *Gazeta literară*, nr. 20/29 iulie 1954). Satisfacția de colecționar, pensând cazuri stranii, plăcerea de a zugrăvi patimi neînfrânte, porniri animalice, instinctuale (ca în cazul schiței *Cordovanii*, găzduită de *Tânărul scriitor*, nr. 5/1954), riscau – potrivit aceluiaşi – să-l îndrepte pe Lăncrănjan pe un drum greşit. De altfel, tot *Gazeta literară*, prin vocea lui Paul Georgescu, puricând colecția revistei *Tânărul scriitor*, denunța îndrumarea ruginită, actualizarea pudică, idealurile „de coteț” etc., ale unor producții (v. *Fământul e rotund*, în *Gazeta literară*, nr. 39/9 dec. 1954).

Anii au trecut şi Ion Lăncrănjan, continuându-şi cu îndărătnicie, asemenea eroilor săi, drumul, a dat la iveală o operă, a construcție solidă, dirijându-şi interesul spre romanul frescă, de masivitate specifică. Temperamental, el este un polemist; de aici, interesul pentru istoria caldă, cu substanță clocotitoare. Fixat într-un spațiu tematic perimat (după unii), preocupat de destinul țărănimii (al clasei şi al individului), oferind o exactă radiografiere a psihologiilor, explorând, în replică la idilismul unei literaturi înmormântată rapid, filonul tragic, Lăncrănjan este un puternic prozator realist. Romanele sale, vroindu-se „obiective”, colcăie de vitalism şi vigoare; în paginile sale răzbat datele structurale ale prozatorului, energiile sale nedomolite, scăpând câteodată din chingile disciplinării.

Moralist pe linia Slavici, Ion Lăncrănjan vine în literatură după şocul predist al *Moromeților*. Romanul lui Preda evidenția rafinamentul psihologic şi complexitatea caracterului țărănesc, redescoperind o lume ce părea fără acces la spiritualitate. Ion Lăncrănjan este interesat, şi el, de mentalitatea rezistenței, înscriindu-se hulitei „direcții rurale” a literaturii noastre, care, să fim drepți, a produs mereu valori. Vitalitatea acestei direcții se verifică în numeroase creații prozastice, rezistând eroziunii timpului. Cum evenimentele au scos lumea rurală din vechea matcă, amenințând ordinea tradițională, Lăncrănjan stăruie asupra consecințelor, evitând soluțiile convenționale; confruntarea dintre individ şi mecanismul puterii, ferocitatea fanatismului pentru „cauză” ori rezistența, alunecând în egocentrism, al revoltatului „ireductibil”, fac din Lăncrănjan un exponent al realismului dur, netrucat, constructor al unor conflicte pline de densitate şi dramatism, autentice, dar neferite de schematism (în opoziție simetrizată), presărate şi cu inabilități compoziționale. Peste toate, însă, se impune ideea morală, credința în dreptate, rezistența devenită Istorie.

Pornind de la „marea nuvelă” (Perpessicius, 1955), rescrisă cu îndârjire, saga Cordovanilor devenea trilogie (1963), înfățişând – prin monologul lui Lae – cronica unui sat, scos din temeiurile lui „adânci şi vii”, rostuite în străvechime. Sau, după spusele lui N. Manolescu, producând, la apariția acelui „roman liric” (2, 679), o dublă cronică (antitetică), ar fi vorba de o încălcare a „psihologiei şi sociologiei cutumiere” (4, 942), constatare valabilă, negreşit, pentru întregul operei. În *Suferința urmaşilor* (1978), Lăncrănjan, interesat de *colectivizare*, ca principal fenomen al „obsedantului deceniu”, va întoarce „pe dos” versiunea din *Cordovanii* (5, 547).

Trilogia *Cordovanii* avea la bază nuvela, dar şi alte două romane abandonate (*Pământ* şi *Țăranii*); publicarea cărții, rescrisă de vreo opt ori, a fost stopată multă vreme de cei care „apărau” puritatea ideologică a literaturii, puşi în fața unui conflict prea tranşant pentru acel timp. *Cordovanii* aştepta, pentru a deveni roman, limpezirea conjuncturii. Să amintim doar că, într-un referat, din 1958, Ileana Vrancea recunoştea talentul scriitorului şi veridicitatea manuscrisului, dar considera romanul „structural greşit”. De la acel roman (apărut, în fine, în 1963) şi până la ultima sa carte, Lăncrănjan a evoluat credincios filonului tragic, interesat de ciocnirea unor caractere tari, de obsesia şi fascinația puterii. Ediția a doua, din 1967, recuperând pasaje cenzurate, era – constata Marian Popa – „şi mai puțin reținută” (6, 686). În 1972 publica ediția *ne varietur*.

Parabole ale puterii erau, de pildă, cele două nuvele antologate în BPT: *Eclipsă de soare* şi *Drumul câinelui*. Ultima, prin triunghiul Mihai-Jilu-Mama rezonează tragic şi moartea „rezolvă” supliciul, reluând motivul biblic al fraților-duşmani. Frații „primordiali” sunt aici Mihai Puiu, un alt Cain şi Jilu; narațiunea dezvoltă personaje malefice şi crime abominabile, sub patronajul unei veritabile *Urmutter*: Raveca lui Pilu. *Eclipsă de soare*, apărută în 1967, în câteva numere din *Gazeta literară*, dezvăluia mecanismul alienant al omului dominat de obsesia funcției, în contextul unui autoritarism sufocant. Dacă Mihai (*Drumul câinelui*) credea într-o idee, fanatizând-o, dincoace instinctul afirmării vede condiția umană prin locul ei în ierarhie, poziționat, nu intrinsec; calitatea insului se estompează, individualitatea „dispare” sub prestigiul funcției sau prin pierderea ei. *Eclipsă de soare* dezvăluie un conflict de tip baladesc, în care forța inerțială a „stăpânului” Iosif Ciorfoiu anihilează elanul vârstei tinere (Pavel Bora), prescriindu-i un destin mioritic. Scopul primului (îndepărtarea „adversarului”) convoacă rezervele de inventivitate strategică şi se slujeşte de denaturări; patternul mioritic se susține şi prin amplitudinea cosmică a evenimentelor, ritmate unei naturi lipsită de hermetism. Pavel Bora este un înfrânt, dar hegemonia lui Ciorfoiu este o „eclipsă”.

Caloianul (1975) lua iarăşi pulsul epocii. Plămădit în perioada marilor limpeziri, chemând recurența trecutului, anticipat de *Fragmentarium* (1969), *Caloianul* este un roman istoric, un lung monolog, restituindu-ne – indirect – un destin. Prin Alexandru Ghețea se reconstituie drama unei generații de scriitori; „rob al conjuncturilor”, oportunist şi victimă morală, atins de remuşcări târzii pentru laşitățile sale într-o viață de trădări, Ghețea este de fapt *un martor*. Comentariul său nu se poate elibera de chinuitoarea întrebare: când şi cum moare trecutul? De formulă aparte, *Caloianul* este, mai degrabă, un metaroman, conținând „dosarul unui roman virtual” (3, 473), amplu, zguduitor, acea carte mântuitoare, nescrisă, la care visa Alexandru Ghețea. Cum Lăncrănjan propovăduia *afirmarea prin construcție*, nevăzând, în întregul operei, rupturi sau reluări, înțelegem de ce afirmase tranşant că n-ar vrea să fie niciodată cum e eroul său, ferindu-se de „risipirea în van a unor strădanii” (7, 52).

Carte-sinteză, dezvăluind, rememorativ, prin hăituitul Monu („rădăcinos”, încăpățânat, însingurat, cu „suflet învâltorat”), „aleanul” țăranilor adevărați, *Suferința urmaşilor* (1978) rămâne un prețios document sociografic, trezind, însă, rezerve ca diluat roman „poporanist” (1, 160), vorbind despre un eroism „imposibil” (2, 683), cu personaje definite exterior, caracterizate anticipativ, împărtăşind acelaşi punct de vedere cu autorul/naratorul, cum sesizase acidul Dan Culcer.

Prăbuşirea satului, rezistența, firava iluzie a conservării lui, fac din *Suferința urmaşilor* un roman-dezbatere, de fior tragic. Lăncrănjan examinează cu ochi sociologic destinul satului românesc, izvor de valori şi matcă a unei spiritualități specifice, plasat într-o zarişte mitică. Dar satul se răreşte, atins de „hemoragia rurală”. Despărțirea de un anume statut existențial e dramatică, hrănind, pe canavaua evenimentelor, gândul împotrivirii. Este aici conflictul cu

Black Pantone 253 U

istoria al celor ce o fac prin efort anonim şi care, acum, o găsesc nedreaptă. *Suferinţa urmaşilor* este o Monu-dramă (M. Sorescu), fiindcă Monu, eroul central al cărţii, trăieşte cu faţa spre trecut. Personaj inflexibil, Monu e supus unor presiuni şi vexaţiuni, carieristul Ţâncuş fiind reprezentantul Ordinii noi. Bolnav de răzbunare, declanşând o ură patologică, alunecosul Ţâncuş îl obligă pe rădăcinosul Monu să devină, în numele bunului simţ ţărănesc, opozant; ursuz, colţuros, Monu, „cel pe de urmă ţăran", se luptă cu toţi, însingurându-se. El îşi adjudecă misia („ăsta mi-i datul") şi este personaj-simbol, un Iov în legătură vitală cu pământul; nu se mulţumeşte să constate, ci şi interpretează (fals) istoria, transferând sistemului erorile unor inşi. Faţă de celebrul Ion, care „asculta" glasul pământului, Monu e stăpânit de vocea supravieţuirii clasei sale şi, mânat de îndărătnicie, se va autodistruge. Satul care apune, cu ţăranii săi „pe ducă", sub tăvălugul istoriei, află în Monu, personaj cu „rădăcini tari" şi ethos fix, un ins netranzacţional. Astfel, Ion Lăncrănjan polemizează, peste ani, cu faimoasa teză a lui M. Ralea (privind absenţa personajelor netranzacţionale în literatura noastră), oferindu-ne un Monu care îşi asumă, ca întrupare a destinului, credinţa de altădată a Cordovanului: „noi murim în picioare".

Deşi sumară, valabilitatea psihologică a personajelor nu poate fi contestată. Rezistenţa lui Monu pare incredibilă; într-un roman de factură poematică, dozându-şi tensiunea epică (neferit, însă, de lungimi supărătoare, explicitări inutile, incongruenţe stilistice, plus onomastica transparentă a „negativilor"), Lăncrănjan dă excelente pagini, cotrobăind prin fondul obscur al psihologiilor în conflict. Îndeosebi, explorarea meandrelor sufletului feminin face dovada intuiţiilor lui Lăncrănjan (după Parasca, „romanul" Liţei, nevasta lui Monu, confirmă această disponibilitate); triunghiul erotic, animat de motorul geloziei, procură un analitism de calitate.

Tot în răstimpul anilor de început, în acea răscruce revoluţionară, se desfăşoară acţiunea romanului *Fiul secetei*. Condiţia tragică este doar sugerată aici, vorbindu-se de acei ani „învălmăşiţi şi grei", cu pierderi de sine şi regăsiri, cu redresări şi confuzii, prin convocarea unor voci narative ce aglomerează detalii în dosarul lui Vasile Pozdare, „fiul secetei", examinat din mai multe unghiuri, desfăşurând un fascicol epic: a activistului Iuliu Jeler, a Nuţei, a lui Ionuţ, a lui Pozdare însuşi, necruţător cu sine, cărora li se adaugă, de o discutabilă oportunitate, vocea naratorului. În final, Pozdare „dispare" printr-un accident. Interesul romanului stă, însă, şi în construcţie, *Fiul secetei* fiind apropiat de titlul camilpetrescian, *Patul lui Procust*, dublând faptul epic prin comentariu, cu rol adnotativ. Juxtapunerea depoziţiilor şi documentelor asigură autenticitatea reconstituirii, dar accentul e deplasat de la sondarea psihologiilor (ca în prestigiosul precedent amintit) spre fundalul socio-politic, totul conceput în regim anticalofil.

Şi Vasile Pozdare are un dârz fond moral, integritate şi fanatism al convingerilor, fiind un produs al epocii; dar „imbatabilul Pozdare", furtunatec şi febril, în criză „de timp", consumându-se într-o permanentă combustie, evoluând în decorul unei lumi a schimbărilor violente, al marilor dăruiri, este „în prefacere". Pozdare nu face figură de imaculat; represiv, violent, condus de lozinci, bolnav de dogmatită, sub fascinaţia ideilor Revoluţiei, manifestă – prin exces pasional – un stângism rigid. Nucleul etic al romanului e tocmai construcţia de sine a lui Vasile Pozdare, personaj complex, ajungând la luciditate şi înţelepciunea supunerii la concret, după ce s-a hrănit cu teorii plutind în abstracţiuni. Revoluţia nu este exterioară insului, iar acesta nu e instrumentul orb al Istoriei. Momentul iluminării îl desparte de alţi eroi ai lui Lăncrănjan, personaje bruscate de conjuncturi, măturaţi de istorie, anacronici (Monu, Lae ş.a.), deşi – în plan moral – categoric pozitivi. Consecvent sieşi, Ion Lăncrănjan refuză happyendul. O cauză politică abstractă (valabilă, astfel, universal) capătă concreteţe prin acumularea evenimentelor şi amânarea deznodământului, angajând mişcări psihologice adânci. Ştiutele calităţi şi defecte ale prozei lui Lăncrănjan sunt, şi aici, prezente. Polemismul romancierului şi disponibilităţile eseistice dau greutate acestei cărţi; desfăşurarea evenimentelor probează, însă, că autorul n-a controlat sever cronologia ei „internă". Explicit roman politic sau „eseu ideologic" (după unii), *Fiul secetei* (1979) narează „dezmeticirea" lui Vasile Pozdare, un comunist fanatic, depănând istoria unei vieţi prin înţelegerea unei epoci complicate. Un roman-biografie, preciza Dumitru Micu (3, 474), evocând un şir de frământări, „limpeziri", regăsiri etc. prin „tehnica focalizării variate" (cf. Oana Soare).

Ion Lăncrănjan numea undeva *romanul politic* „o formulă literară de avangardă", ferită de îngrădiri, fie ele dogmatice ori modernizatoare. Slujind romanul politic şi războindu-se cu ilustrativismul desuet (prin bogata sa producţie romanescă şi – explicit – prin atitudinea sa publicistică), Lăncrănjan iese în agora, cuvântând despre Transilvania sau „nevoia de adevăr", zguduind inerţiile şi pasivitatea unora, trezind din aţipeală critica excesiv preocupată de scriitură şi ignorând adâncimea problematică. Ion Lăncrănjan a devenit „un caz", duşmănit, demisionar, retras, împins în penumbră ori proiectat sub reflectoarele rampei, din considerente extraliterare; îndărătnicia şi hărnicia nu l-au îndepărtat de la masa de lucru. Cu energie ţărănească şi fibră de polemist intratabil, acest scriitor îndârjit, cu lumea şi cu sine, a plecat spre râvnita seninătate, încrezător în durată. Cărţile lui, masive, de un transilvanism ardent, vorbesc despre asfinţitul unei lumi, sunt romane ale „ruperii", au fervoare problematică şi măreţie epopeică, poartă potenţe mitice. Cu o voce fermă, pătimaşă, prozatorul, hulit şi puternic (temperamental, un polemist), foloseşte pasta realismului dur, aduce în scenă personaje greoaie, cu o psihologie retractilă. Credincios filonului tragic, Lăncrănjan caută temeiurile rezistenţei sub apăsarea Istoriei vitrege, acţionând „legea fierăstrăului". Îndârjitul şi însinguratul scriitor a fost, şi el, un om „de sub munte", neîmpăcat cu lumea; citind *Omul de sub munte* (1990) vom afla aceeaşi încrâncenare, aceeaşi temătoare grijă pentru „zguduirea temeliilor" şi surpare, atunci când, iresponsabil, se umblă la *rădăcini*.

Există, aşadar, pentru proza lui Lăncrănjan, un calapod stilistic, diapazonul reacţiilor umane se învolburează, atins de arţag, mânie şi îndârjire, sufletele chinuiţilor se „întăciunează", cunosc – cum s-a zis în chip nimerit – *pasionalitatea telurică*. Un pălmaş, neîndoielnic, trudind pe manuscris, Ion Lăncrănjan nu este şi o conştiinţă artizanală. Cum cerneala neagră a iritării inundă pagina, „esteţii" vor strâmba din nas, probabil. Iar eroii se caută în trecut, acolo îşi află identitatea, fără a se „dumiri" însă (ca în prozele altora). O nedreaptă aşezare, un rău ontologic stârneşte această lume în măcinare, în conflict cu Istoria. Dar nu e vorba de un rău „la vedere", ci de unul tăinuit, întreţinând scenariul apocaliptic. Suferinţa cade nedrept şi implacabil peste această umanitate, condamnând-o la pătimiri. Ceea ce îndură eroii lui Lăncrănjan (*răul tovarăşilor*, al „noilor găzdoi", după cel al grofilor şi moşierilor) ţine de asfinţitul unei lumi, învăluită în aburii nostalgiei, încrezătoare, totuşi, în durată. Fiindcă acest îndârjit polemist, explorând substanţa gravă a unei epoci, cultivă o formulă epică tradiţională şi crede, în pofida tuturor alarmelor moderniste şi postmoderniste, în viabilitatea literară a lumii rurale. Cărţile sale sunt documentele unei perioade. Un Monu, ins molcom, greoi la trup şi cu gânduri mocnite vrea să apere valorile ameninţate de graba Istoriei. El, hăituit, se ridică împotriva tuturor şi sfârşeşte, inevitabil, prin a fi învins.

Cum mor ţăranii (1991), roman scris în 1987, primul apărut postum, intra în ceea ce unii au numit *literatură „de sertar"* (cam sărăcuţă la noi). Tot de un ins taciturn, însingurat, tot de o naraţiune curgând greoaie, aproape tulbure, va fi vorba. Nicodim Mărginean, rămas văduvoi după „isprava" Leontinei, cea cu „suflet de găzdoaie" (din neamul Dâncenilor), se surpă la rându-i, într-un sat „ciomp", fălos, dar gol. El îl invocă pe Monu din Dîrja, dar decăderea nu poate fi stopată nici de fiorul erotic iscat de Anuţă, o femeie „pe muche", cu o existenţă „înăbuşită". Sucit, cu „un vierme în suflet", Nicodim încearcă să-şi învingă afecţiunea târzie; şi, în acelaşi timp, nelimpezit, neaflându-şi „direcţia cea bună", se rostogoleşte, pustiindu-şi gospodăria. Se va lipsi de toate (copiii, hămesiţi, îi vor demola acareturile) şi, sălbăticit, peticit, acuzând lehamitea, va muri într-un şanţ, după o ultimă ispravă, colindând în noaptea de ajun, dorind „să mai vadă odată satul". „Bolundul" Nicodim, „cam sucit şi cam năsădit", este martorul „desfiinţării" ţărănimii; dar sfârşitul acestui uriaş încrâncenat, cu sufletul curat, nu are măreţie epopeică. De altfel, Lăncrănjan refuză regimul sărbătoresc, neîmperechind vorbele cu grijă calofilă. Fraza meandrică, prolixă, redundantă, curge greoi, târând nămoluri prozastice; bolovănos, oferindu-şi deliciul unor cruditări verbale, „stilul" său poartă amprenta unei mentalităţi, inflexibilă şi încrâncenată. Lumea sa, trăind sub apăsarea tragică, respiră, însă, *un aer mitic*.

Baladesc în *Drumul câinelui* (1974), cu un epic împins – ca predestinare – în tragedie, invocând „duhul pământului" sau aducând în scenă personaje „în eclipsă"(*Eclipsă de soare*, 1969), imprudente, precum Pavel Bora, ori malefice (cazul preşedintelui Iosif Ciorfoiu, ins vital, dotat pentru a triumfa, având „ştiinţa răului"), Lăncrănjan ilustrează, prin criticismul său frust, rezonator, situaţia specială a unui *comunist* sincer, suferitor, îngrijorat pentru prefacerile lumii rurale. Ca martor, posibil grefier al atâtor întâmplări, vizând recuperarea Istoriei (adevărate), prin proiectele sale (vezi tetralogia anunţată *Coridorul puterii*, din care a apărut, în 1994, un prim volum: *Suburbiile vieţii*), credincios aceloraşi teme, Ion Lăncrănjan poate părea „autor al unei singure cărţi" (2, 669).

Ca scriitor profesionist, înrolat naţionaliştilor militanţi, „prelucrând" antitetic trecutul (în sensul angajamentului proceauşist), cu o seriozitate greoaie, trenantă, desfăşurând un grav „stil tautologic" (cf. M. Ungheanu), el face figură de moralist, incapabil, însă, de a se depăşi. A-l considera „un adevărat Beria", cum îl vede Nina Cassian (8, 186), este, desigur, exagerat şi nedrept. Iar „pozitivul lui – explică Marian Popa – e suprematizat, dar nu victorios" (6, 725). În fond, prin Lăncrănjan, cercetând „mersul lucrurilor", suntem părtaşi la dispariţia unei clase, într-o lume răsturnată, „proletarizată", ieşită din „făgaşuri". Omul – ne asigură prozatorul – „e sortit suferinţei"; iar ţăranii au fost „întemeietori de ţară şi de lume". Probabil că Ion Lăncrănjan ilustrează „comunismul anticomunist", cum bănuia M. Popa, blamându-i pe cei care doar, falsând, „exersau" principiile doctrinare (6, 726) şi criticând, în numele suferinţei adunate, pe tovarăşii „care ne-au băgat la comun". Oricum, pentru acest încrâncenat prozator, în război cu „subiectivismul mărunt şi răfuitor", agitând faptele din lumea literară, *tragismul* însemna o mare posibilitate a literaturii române. Pe care, fireşte, a dezvoltat-o redundant şi copleşitor, pe suportul unei declarate sensibilităţi naţionaliste, respectând, regretabil, calapodul maniheist.

Note:

1. Dan Culcer, *Un roman „poporanist"*, în *Serii şi grupuri*, Editura *Cartea Românească*, Bucureşti, 1981.

2. Cornel Ungureanu, *Proza românească de azi*, Editura *Cartea Românească*, Bucureşti, 1985.

3. Dumitru Micu, *Istoria literaturii române de la creaţia populară la postmodernism*, Editura *Saeculum I.O.*, Bucureşti, 2000.

5. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura *Paralela 45*, Piteşti, 2008.

6. Alex Ştefănescu, *Istoria literaturii române contemporane* (1941-2000), Editura *Maşina de scris*, Bucureşti, 2005.

7. Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. II, Fundaţia *Luceafărul*, Bucureşti, 2001.

8. M. Ungheanu, *Interviuri neconvenţionale*, Editura *Cartea Românească*, Bucureşti, 1982.

9. Nina Cassian, *Memoria ca zestre*, Cartea I, Editura *Institutului Cultural Român*, Bucureşti, 2003.

■

Black Pantone 253 U

Ioan Es. Pop

glossă

când te fereşti, fereşte-te de tine. nu bea băutura care-ți face bine. nu mânca nimic din ce îți place. iubeşte numai ce disprețuieşti. când e vară îmbracă paltonul. nu visa. du-te la bal ca la spital. stinge țigarea.

n-avea grijă de ziua de mâine, e tot cea de ieri. bate capul să-nțeleagă fundul. deprinde-te cu neființa, se naşte odată cu tine, e tot a ta. nu dormi. nu te trezi. când nu dormi, stinge-n tine setea de-a fi om. stinge țigarea când pleci. deplânge doar uşorul, nu şi greul. stinge țigarea.

adu-ți aminte că ai dispărut deja ieri. stinge țigarea mai iute. iartă răul celui care-ți face bine. pune-ți-l paznic pe cel ce te fură. râde când îți sare sângele pe gură. umple cu absență locul în care eşti aşteptat. papă lapte. stinge țigarea. fă-te singur şi străin pentru cel care-ți cere tovărăşia. dezi-te şi de adevăr, şi de minciună.

ca să nu fii ucis, arată-te gata să mori. stinge țigarea. disperă speranța. spune-i lui văru-tu că-mi datorează cinci sute. nu uita că toate s-au făcut în lipsa ta. deci spune-i să-mi aducă banii cel târziu poimâine. deci poți oricând dispărea.

teme-te de noroc. descoperă-te când eşti gol. acoperă-te când eşti plin. stinge țigarea. nu te simți întreg câtă vreme te afli în trup. când dispari, dă erată. bea mult. sau nu bea. fumează. sau stinge țigarea. obişnuieşte-te cu neadevărul adevărat.

dacă-ți vine să urli, ține-ți țipătul sub glotă până se face dulce ca mierea. leapădă-te de tot ce îți pare că ştii. învață să nu ştii. luptă pentru contra ta. fă-te că eşti mereu altcineva şi într-o zi vei chiar fi. stinge țigarea.

ca să nu birui vreodată, aliază-te cu cei slabi. la amiază spune-ți că s-a-ntunecat deja. pe cei ce-ți sunt datori plăteşte-i să-ți amâne plata. îndulceşte ceaiul cu fiere. trage perdelele. stinge țigarea.

acum, că am rămas doar între noi, să recunoaştem că de fapt nu suntem doi. eu sunt nimeni, tu eşti nimeni, suntem de o singură ființă. hai, iute, să ne rugăm cu credință.

deci îngenunchează, aprinde-ți țigarea, dă drumul la radio şi începe rugăciunea: „este frig, nimeni veghează deasupră-ne, aici încetează emisiunea“.

Virgil Diaconu

Ceasornicul

Totul începe înspre seară, când ceasul din turn
îşi începe rondul de noapte. Când ceasul din turn
îşi face rondul de noapte cu soldații lui prin camera mea.
Totul începe înspre seară, când scăpați din cazarma de fier
soldații ceasului pornesc să cucerească oraşul.
Când merg pe străzi, deodată mă trezesc înconjurat
de aceşti războinici care cred că totul li se cuvine.
De aceşti războinici care îşi ascut săbiile de privirile mele.
Totul începe înspre seară, când ceasul din turn
îşi face rondul de noapte cu soldații lui prin camera mea.
Prin sufletul uitat deschis. Vezi,
cei plecați aleargă toată noaptea prin mine.
Uneori deslușesc printre ei glasurile mamei
care mă cheamă din depărtarea grădinii, din albastru.
Glasurile mamei, care îmi leagă rănile cu mângâierile ei
şi mă ceartă cu lacrima.

Ceasul din turn mă urmăreşte cu soldații lui, cu întunericul.
Soldați pe care nu-i mai dovedesc. Aşa că până la urmă
va trebui să îmi strâng toate oştile şi să accept lupta.
Şi să închei noi alianțe cu Pădurea şi Austrul.
Şi să aduc la zi vechile mele tratate cu vrăbiile.
Tratate din vremea când toate locuiau într-un cuib:
în mâna Domnului. Da, eu va trebui să mă pregătesc
pentru lupta cea mare! Să-mi adun oştile şi să ies în câmp,
la bătaie. N-am nicio teamă, Domnul este cu mine!
Deja Pădurea a pus pe fugă soldații cu verdele ei!
Şi legiunile de vrăbii au dărâmat deja cu trâmbițele lor
zidurile întunericului. Ierihonul nopții.

Eu locuiesc într-un ceasornic.
În noaptea aceasta gândurile mele vor pleca la război.

Hanna Bota

poemul lui dumnezeu

ştiam de mai demult că sunt poemul lui dumnezeu
mi-a şlefuit fiecare celulă sărutând cu sete citoplasma şi mitocondriile
prelungind oasele ca pe nişte vocale feminine/
dar cel mai mult a lucrat la rimele minții
pentru ele a urcat pe muntele schimbării/
aveam urgentă nevoie de metanoia/ pentru aceasta s-a schimbat el întâi/
discuții cu moise şi ilie putea avea oricând/
dar atunci se vorbea tocmai despre mine/
petru - pescarul acela coleric nu trăncănea la nimereală
despre construirea colibelor/
ştiu bine/ coliba în care să locuiască slava pe munte trebuia să fiu eu/
degeaba caută turiştii rămăşițe/ ele s-au mutat în mine

apoi s-a înnoptat în ghețimani
s-a îndimineții pe dealul căpățânii/ dar între timp eu fusesem dăltuită de gata/
gândurile şi ideile mele zburau în vârtejul despre care scrisese nichita/
(poetul se născuse cu câteva ceasuri `nainte
dar sfârşitul ne va fi împreună - toate sfârşiturile sunt împreună/ numai începutul este pe rând)

aşa că îmi lipsea doar ritmul iubirii să-l mai aşezi în poem
şi-atîta iubire ai măsurat/ în timp ce mureai
atîta de multă ai scăpat printre brațele întinse între piroane
încât poemul tău/ doamne sfinte/ plânge cu toate celulele sărutate

şi n-am putut trece mai departe de atâta povară

altar

nopțile toate-mi sunt scrum
fiecare rostogolire a lunii e apocalipsă
cântată de virgine într-un templu în ruine/

în alte pământuri mi-ai înfipt poemele
ştiu şi eu ştii şi tu/ lumea aceasta nu mă încape
câtă vreme hieroglifele mele n-au trecut prin mâna lui champollion ca să le descifreze/
degeaba se războia hannibal pornind dinspre cartagina
ocolind marea cea mare/
degeaba l-a imitat napoleon/
piatra rosettei mele
e încă în zid nedescoperită/
nu ştiu dacă drumul va trece spre acropole
spre altarul zeului necunoscut predicat de pavel sfântul/
aş îngenunchea lângă el
aşezându-mi trupul ca jertfă vie
de-aş şti că nopțile mi s-ar face foc şi lumină

construieşte altarul de sacrificiu în trupul meu/
acolo este țara mea/ doamne
oricât ar fi ea de hulită

templu

azi dimineață îmi înghețau coapsele sub ciorapii de mătase/
pielea pe genunchi era roşie ca un jăratec ce aprindea lapovița timpurie
părul de foc luat de vânt juca feste privirii/
atunci m-am văzut ca pe un templu în flăcări
zilele îmi ardeau lumânare de căpătâi celor născuți prea târziu/
timpul se împuținа cu fiecare pas al meu prin ninsoare/
aşa o fi pățit mama de fiecare dată când mai năştea un copil
ca să ajung eu cel de-al şaptelea să fiu/
sărăcise uterul spoliat de atâtea travalii ce mi-au făcut drum pavat spre ieşire/
drumul acesta a trebuit să-l sfărâm cu dinții
de-aceea mi-e incisivul strâmb şi încălecat

eram un templu arzând şi-am crezut
că voi rămâne fierbinte ca rugul aprins
văzut de moise/ acela ce nicidecum nu se consuma
pentru că era domnul prezent/
dar vocea mi-a spus că trebuie să devenim cenuşă/
abia apoi vom cântări ce rămâne
vom purta scrumul să-l risipim în apele sfinte/

aştept
drumul exotic al propriei risipiri/
apoi voi cunoaște dacă rugul e templu sau eu însămi un rug

Fragmente

Andrei Zanca

Niciunde nu este mai binevenită această stare de veghe decât în discuțiile asupra aceea ce numesc „înțelegere prin sine a politicii". Dat fiind că am devenit foarte prudent în relație cu posibilitatea de a relata obiectiv cum s-au dezvoltat convingerile politice personale și angajamentul politic, propun să vorbim despre „mitul politic al individului". În majoritatea cazurilor, pătrunderea psihologică în politică s-a concentrat fie aproximativ, în situații de criză și stress, fie existau studii asupra comportării la alegeri, spre a ajuta politicianului, să facă și să exercite influență la alegeri. N-au existat însă multe lucrări psihologice autocritice și aici, experiența dobândită în practica terapeutică primește o valoare inestimabilă. *Ca mișcarea de resacralizare să devină efectivă, trebuie să începem să vedem în posibilitatea unui „cetățean psihologic", a cărui individuație - procesul devenirii sinelui, spre a vorbi în consens cu Jung, despărțirea și concomitenta înrudire cu ceilalți -, să aibă o componentă politică* (subl.n)

Jung a introdus noțiunea de „umbră", spre a denumi acele aspecte despre noi înșine, pe care le-am nega bucuros -, însă nu putem, căci umbra este partea omului. O politică lipsită de umbră se realizează atunci când problemele se ataşează altundeva -, de apocaliptic, fie prin efectul de seră, fie prin pandemia sida, ori încercările nucleare; ea trebuie înțeleasă și ca *încercare de a trece vina de sine asupra altor oameni și instituții.*(subl. n.)

Mulți din noi sunt atât de plini de dispreț primitiv de sine, atât de scârbiți în fața culturii, la a cărei apariție ne-am împărtăşit, încât ne decidem pentru un stil purist, sărăcăcios, steril de curat în politică. *Suntem atât de îngroziți, de-a nu ne macula de umbră, încât - într-o anume privință -, nu vrem să ne vedem transpuse deloc idealurile noastre îndrăgite într-o politică pragmatică. Ne temem că a fi efectiv ar însemna sacrificare stimei de sine.*(subl.n.) Chiar dacă resacralizatorii s-ar angaja într-adevăr politic, ataşamentul lor - văzut psihologic -, este făcut deseori doar cu jumătate de inimă, ori imperfect, purtând tenta temerii aşaziselor mâini murdare. De aici prăbuşirea atâtor partide și grupări de verzi, ce sunt sfâșiați între idealismul lor și ideile pragmatice de realizare.

Cei ce vor a resacraliza politicul caută deseori ceva, o formă de împlinire personală ori realizare de sine, ce nu poate fi nicicând deplin satisfăcută prin politic. Toți aceia care, ca și mine, au fost activi înspre sfârșitul anilor șaizeci în Noua Stângă ori în mişcările studențești, cunosc aceste probleme. Este abia credibil, cât de mult au fost negate pe atunci necesitățile umane, chiar și acelea, ce-au fost - ori nu -, satisfăcute, în vreme ce noi ședeam și dezbăteam ore în șir, ce lozinci să scriem spre a apărea în fața fabricilor de automobile. Însă au fost ele vreodată puse pe tapet? Niciodată. Să te referi la motive personale înseamnă a fi apolitic, ori problematic - puteai fi azvârlit afară.

Una din dificultățile noastre cu aceste idei constă în faptul că aici în Vest ne repugnă să legăm domeniile de viață oficiale de cele private. Aceste sfere lăuntrice, private, sunt însă domenii unde se pot naşte relaționări. Într-un anume sens, această respingere este uimitoare, căci în discuțiile despre politică și politicieni, s-a operat întotdeauna cu noțiuni emoționale, ca și „caracter". În acest sens, mă gândesc la fluxul de cărți despre Nixon. Tot astfel, o mare parte a dezbaterii lor politice asupra diferențelor de părere se referă la ce ar putea fi natura umană (ce s-ar întâmpla dacă ceva s-ar afla dincolo de interesul personal, spre a nu da decât un exemplu). *Dacă s-ar putea realiza aceste noi legături dintre lumile interioare și cele exterioare, atunci ne-am obişnui mai degrabă să vorbim despre un amestec între psihologic și politică.* (subl.n.)

În această nouă, hibridă limbă pentru politică, nu vrem doar a şti ce se spune, ci și cine spune ceva - și apoi, cine anume întreprinde ceva. *Terapeuții ştiu că în noi mişună oameni lăuntrici (sub-personalități); pacienților le vine tot mai greu să certifice aceasta* (subl. n.). Tot astfel, avem nevoie de un început al politicii, care să emeargă din înțelegerea că nici o societate nu are pregătită o unică identitate (psihologică, închisă în sine), pentru toți membri ei. Conştiința faptului, că politica este psihologică îi leagă laoalaltă pe toți cei ce participă la discuții despre pierderea sensului și a scopului, cât și a certitudinilor vieții comunitare și personale. *Teama vestică în fața lumii interioare este atât de mare, încât implicațiile ei abia mai sunt recunoscute, fără a mai vorbi de a fi discutate ori utilizate* (subl.n.) Este tragic cât de puține discuții s-au purtat asupra socio-psihologiei transpersonale ce va fi necesară, spre a face realizabile imaginile de azi asupra colectivității și a unei politici a comunității.

Există însă teorii psihologice care se concentrează asupra faptului, cum ar putea fi legați între ei deja azi oamenii; se poate recunoaşte faptul, *că n-am fost nicicând atât de despărțiți unii de alții* (subl.n.), cum a încercat să ne convingă aşa-numita politică neoliberală a pieței libere - care și-a adus aici propria sa teorie psihologică blândă. Politicienii și cetățenii trebuie să cerceteze, să explice și să cultive de urgență felul de legături preexistente dintre oameni (pe care Jung le-a numit subconştientul colectiv). Astfel de legături sunt în mare parte, poate, non-verbale și funcționează pe un plan interpsihic. Suntem instincte, ce se dezvoltă, se hrănesc și înfloresc din această rădăcină. Cum creşte și cum se dezvoltă politicianul lăuntric? Un individ nu-și trăieşte doar viața, ci și viața timpului său. Jung le spunea studenților săi: „când se tratează individul, se tratează cultura". Indivizii nu pot fi văzuți separați de societatea și de cultura care și-au adus aportul în a-i forma. Dacă vedem că există un individ politic care s-a format de-a lungul vremii, putem începe să-i urmărim povestea lui politică - cum s-au manifestat evenimentele politice ale vieții sale asupra formării mitului său politic. Din munca mea clinică, am învățat între timp că este posibil a analiza politica, pe care individul a moştenit-o de la familie, clasa socială, etnie, religie și apartenența statală - fără a uita problema fundamentală a genului și orientării sexuale. Câteodată, oamenii preiau politica părinților lor; tot atât de des, resping convingerile părinților lor.

În ceea ce priveşte relațiile socio-economice, ele depind în ultimul timp, mult, de legătura dintre apartenența de clasă și lumea lăuntrică. Mulți dintre pacienții mei au atins de-a lungul anilor un status socio-economic mai înalt decât părinții lor. și totuși, în munca cu acești pacienți, am constatat, că clasa socială pe care o locuiesc în lumea lor lăuntrică, este deseori clasa socială în care s-au născut. La cetățenii mobili social și economic, există o uimitoare tensiune psihologică, între ceea ce sunt și ceea ce-au fost. Dat fiind că avansarea tipică este cea a clasei muncitoare în clasa mijlocie și că în clasa muncitoare - dintr-un motiv lesne de înțeles -, există pentru aceasta atât o necesitate de dreptate socială și economică, cât și un ataşament pătimaş, e posibil ca membrii clasei de mijloc să-și facă griji din pricina dreptății economice și sociale ce se potrivesc mai curând cu autoportretul existent în lumea lor lăuntrică, ca și membri ai clasei muncitoare".(în trad. lui a.z.)

Astfel, Tom Raines. Din paranteza aceasta extinsă, lectorul poate deduce cu uşurință, atât implicarea și automanipularea terminologică, însă și undele firave dar decise înspre o orientare tot mai pronunțat lăuntrică (de unde și permisiunea sublinierilor noastre). Se poate astfel vedea că retragerea lăuntrică nu implică defel escapismul ori resemnarea, ci o re-întoarcere activă în social, o implicare mijlocită însă de data aceasta de o arhitectură lăuntrică, de o geometrie lăuntrică asumată și descifrată.

Slăbirea și dispariția forțelor morale ține și de o trăsătură de bază a timpului, însă dezvălui - potrivit polarității -, primele semne ale unei resurecții, căci și azi ne hrănim din moştenirea morală a trecutului, chiar dacă amintirea acesteia păleşte tot mai mult, într-o lume ce-și arogă o falsă supremație generată de iluzia unei lumi tot mai tehnicizate

(*și nu a proliferat ea mai monstruos și mai dezatruos pentru omenire, tocmai în națiunile și societățile suferind de-o tot mai redusă capacitate a iubirii și care își căutau astfel o „echilibrare" într-un exterior?*)

Cei care cer înăsprirea legilor și-a paragrafelor (un stat quasi polițienesc), sunt în fond cei cărora nu trebuie să li se acorde încredere, mai ales când „soluția" pare atât de ademenitoare. Tocmai aceasta a făcut-o era-Stalin de la începuturi, continuând cu teroarea de după război.

Rolul acordat inteligenței (privite doar dinafară și relevând latura ei nespirituală), de științele naturale și cele social-politice: experimentele pe animale și oameni (ce presupun din capul locului lipsa oricărui sentiment, lipsa totală a scrupulelor), explică într-o anume măsură fenomenele pe care le trăim; schimbările abia bănuite, însă catastrofale, din sufletul celor ce experimentează și chiar a martorilor, a pilaților de orice fel, sunt desconsiderate. Ele lucrează însă înăuntrul fiecăruia, izbucnind pe nebănuite și peste arcuri de vreme (fiind poate sursa „blestemului" ce zace peste un individ, un neam).

■

Ca un grătar de mici

Mircea Daneliuc

30 decembrie.

O lepră, un jeg, de asta îi zice şi Javra... Mâine e revelionul şi pe Valica o ţin nu ştiu unde, nu mi se spune. Scriu în ziua când s-a făcut România republică, Slavă Domnului! Am fi putut sărbători familial lucrul ăsta sau măcar să facem un pom, nu să mă prindă Anul Nou izolat. Dacă cer s-o pot vizita, dă muţenia-n ei. I-au scos cu furtunul ce înghiţise, de ce nu-i dau drumul? Îi apucă demenţa dacă-i contrezi, mă mai sună, nu pot să spun cum vorbeşte, legumă. Foarte amărâtă au luat-o de-aici; supărată pe claustrarea din Menajerie, pe mitocanii care uite cum ne tratează, pe mine care n-am putut să mă suicid împreună. N-am putut, nu pot, ce să fac? Am un instinct de conservare exacerbat.

De altfel, e previzibil cum se va termina. Când intri în zona asta şi începi să ştii una, alta, să vezi de aproape, sfârşitul e unul singur: dispari. Cu timpul, te obişnuieşti cu ideea, deşi te revoltă. Nici n-ai încotro, loc de întors nu mai e, aşa îmi explic şi criza de Crăciun a Valicăi. Totdeauna, de Sărbători, te simţi vulnerabil cumva; mulţi recurg. Suiciderea e, poate, mai demnă, o femeie înţelege mai bine, deşi n-are niciun mesaj. Mă rog, în faţa eternităţii, ce mesaj mai contează?, pământul va arde peste nu ştiu câte milioane de ani, dacă nu l-or înnăbuşi pân-atunci mârlani şi gunoaie. Gunoaie de mitocani. N-o să se mai aleagă nici praful, poţi să ai şi-un vagon de mesaje. Dar nici să mori ca un prost! M-am gândit, aş putea să-l atac pe Jăvrescu – că vine, şmecherul, pe la Guvern –, c-un blacheu ascuţit sau ceva. Dar chiar să zicem că izbutesc: pac!, iau un glonte în meclă, acolo, pe loc, şi s-ar bucura o grămadă. Ei la chermeză şi eu la Medicolegal în sertar, cel mult – puşcăriaş, un scelerat ca ăla, artistul, de i-a tras-o lui Lincoln. Nu cred că se merită.

Cum s-a gândit el, Tătelu, în nemernicia care îl defineşte, să trimită mizeria aia de poze mistificate exact de Crăciun, să scormone un pic de zâzanie, că asta-i ocupaţia lui, dezbină, divide, impera, cât îl urăsc, tăia-l-aş cu lama, încet, fâşiuţe... După care, ţop la Predeal cu elicopterul plătit din bani publici ca să se dea pe gheţuşcă. Apropo, de ce se referă poporul la preşedinţi ca la neamurile lui din ogradă: Ghiţă, nea Nicu, nea Nelu, Milucă, Băse... Tătelu?

31 decembrie.

L-am graţiat pe Viorel, sepepistul. La noapte e Anul Nou şi vreau să-l încep cu o faptă mai bună. Mi-am retras reclamaţia, ar fi putut să-l lase fără misiunea de muncă şi să-l arunce pe drumuri. Mi-a mulţumit cu ce i-a venit pe la bot, s-a umilit, du-te dracului, l-am ajutat până acum de o mie de ori, meritam puţină recunoştinţă, nu mârlănie. C-a fost beat... Treaba ta! E foarte ciudat cum iese omul de sub control, inopinat, ca şi Vali cu suiciderea ei, e interesant de ştiut ce acumulează în perioadele lui de latenţă, când totul pare că decurge pasiv. Se făcuse preş, mitocanul, ştie să roage când vrea.

Încă ceva: să zicem că ajuţi cetăţeanul, că-l ajuţi şi-l ajuţi. Cu timpul începi să-ţi dai seama de o anumită antipatie care rezultă. Îi faci bine şi simţi că te duşmăneşte pentru că-l scoţi din rahat. Dacă nu-i evident, abţine-te un timp; nu trece mult şi va scoate arama, o să ai o surpriză, lucru deopotrivă supărător pentru ambii. Tu, jignit, rămâi cu frustrarea, iar el se alege cu ficatul sau cordul afectate cronicizat. De aceea, fac o menţiune: arată îngăduinţă, întoarce obrazul, nimic nu răreşte duşmanii mai fără efort şi plăcut, fii serviabil, milos. Ura pe care bunăvoinţa o generează i-atacă. Toţi sunt şantajabili. De ce să-l fi îndepărtat pe nemernic, acuma e fericit, lasă-l aşa, viitorul lui e la mine, se va stinge în ploconeli simulate. Ca Perjii de la Mălaia. Dacă n-ar fi bătrâna, mama soţiei, să aibă grijă cineva şi de ea, adică să vadă zilnic dacă mai suflă, le-aş fi tăiat-o de mult. Cum primesc telefon, ştiu că au nevoie de bani; Valica nici nu comentează, trimite. Cu toate că, tehnic, e greu, ne cred pe la nemţi. Şi cere şi cere; ia să nu-i dai o dată!...

Pe deşteapta lor de Lucica au externat-o.

Nu ştiu, nu pot sta singur de Sărbători. Am primit de la Nini o felicitare cu mult mai decentă. E cumsecade, nu m-a dezamăgit pân-acum, e domn, dar poate să mişte de Javră?... 001P(Ţuchi) nu m-a invitat să fac revelionul la ei, deşi mă las bătut la cărţi cu naturaleţe; mă urăşte şi ăsta. Şi cât l-am şi tuns...

Cum a putut disperata aia să se arunce în faţa maşinii, nu-mi iese din cap! Ce te poate împinge, ura familiară sau ce? Ştia c-aş fi eu în aia din spate, n-avea de unde, pentru ea sunt la "München"!

Aud că Sexy Becleanca şi Niţu (baterist) divorţează. De ce?

1 ianuarie.

La Mulţi Ani!

Îmi urez singur, la cinci dimineaţa, deşi m-am culcat pe la două. Am visat că m-au împuşcat, în locul lui Nini, în garnizoană la Dej. Indiferent la cât aş stinge lumina, mă scol cu noaptea în cap de vreun an şi ceva, probabil îmbătrânesc, de aia transpir. De obicei, somnul mă trânteşte la loc pe la opt, dar încerc să rezist ca să nu-mi fac reflexe în organism, plus că, serviciu comandat, poate mă cheamă pe undeva. Nu şi azi, sărbătoare legală. Pădurea Râioasa e-o frumuseţe, ninge de ieri, e albă, plăcută, dacă ieşi poţi intersecta căprioare. Menajeria pustie, dorm toţi.

Valica-mi lipseşte. N-aş fi crezut că pot resimţi atât de acut. E spre bine, îmi dă semeseuri, dar lipsa ei dublează singurătatea şi claustrarea şi tot. Cicălitoare, pot înţelege, abia aştept să revină acasă. Acasă?!!... Nu ştiu ce-o să ne aducă şi anul care începe, fiecare an nou e mai prost, e criză, măsuri, poporul cârteşte docil, gloaba-i de încălecat. Dacă vor decide într-o zi să ne lichideze, o să aflu abia în ultima clipă. Doresc să fiu scuzat şi nu admit să las nimic neamurilor ei din Mălaia. Hiene şi profitori. Aş vrea, dacă tot se intră-n Uranus, s-avem un pic de echilibru şi noi, un buchet de bucurii de la viaţă. Şi sănătate, că-i cea mai utilă. Şi să facem acte de intravilan pe terenul de la Brezoi. Un an bun, la mulţi ani!

M-am dus peste el, peste Ţuchi. Ştiam că face revelionul cu Ghiţă şi că n-am şanse să fiu invitat, nu ştiu ce i-am făcut. Dar nici să stai singur şi să te uiţi la teve. Cu două sticle de vin şi o crenguţă de brad, la uşă, fără preaviz, o surpriză! I-am urat aia veche, cu bădica Traian, altceva nu ştiam. A deschis uşa şi s-a prefăcut, canalia, că se minunează.

– Eşti tuns bine, i-am spus...

Să-l fac să se simtă.

– Tocmai voiam să vă chem, zice, ca şi cum nu ştia de Valica.

Am lăsat-o cum a căzut. M-a poftit în apartament: Ghiţă, normal, cu soţia, cu Domni. Amândoi, cu nevestele. Corni m-a început cu salată de bef, iar Domnica lui Ghiţă era lansată pe bancuri. Dar unde-i Valica, nu ştiu ce, prefăcătorii, sunt sătul. Cu timpul, te încălzeşti şi te simţi amiabil, am servit wischi mic ca să trec pe un vin ulterior, aveau vin de casă, un zaibăr, nu ştiu cum au putut să-l introducă aici, că n-au spus. Mititeii, la fel. Familia îi ştia prin Spania, pe undeva, la cules.

Domnule, când vezi, ai un şoc. Deschizi uşa şi dai de Tătelu şi de Primul ministru: Ţuchi şi Ghiţă, zici că-i Consiliul de Apărare. Cu mine înăuntru, se făcură doi prim-miniştri şi-un preşedinte; numai când eşti aproape simţi că-i trucaj, de aia ne expun ei la o distanţă securizată. Şi dacă lumea din Menajerie ar fi mai bine crescută şi mai educată puţin, ar putea fi un loc chiar mai intim. Că-i plăcut, tot confortul, modern, pădure, aer curat, atâta că n-ai voie să ieşi în popor, că te recunoaşte pe stradă şi nici cu rudele nimic absolut, decât pe Gugălă sau telefon. Laşi să ştie că eşti plecat în străinătate, nu te caută des, e mai bine. Sunt şi cazuri când n-ai încotro; e o problemă de SPP, se ocupă, fac ei să pară că vorbeşti de afară, există tehnica asta. Dar la o urgenţă, aşa, cum a fost cu Lucica, e şi normal că-ţi iei câmpii, îi dau Valicăi toată dreptatea, nu-i obligată să suporte mitocănie de miliţieni. Mă rog, l-am iertat, l-am iertat... Nu-l mai tund. În general, şi colegii, nu foarte civilizaţi, că nu te alege după şcolarizare, ci dacă semeni la faţă şi să poţi imita un original. Asta-i treaba care o ai de făcut. Se plăteşte, banii se virează în cont, n-ai ce face cu ei. Poate tensiunea, tensiunea te face mai rudimentar, că-i o tensiune, un stres, poţi să fii atacat pentru altul şi nu-i de dorit.

Ţuchi devine de nesuportat. Seamănă cu Tătelu în mod acceptabil, trebuie să recunosc, dar se dă atât de rotund cu mutra aia prezidenţială, că-ţi trece. O dublură şi el, un nenorocit, un electrician cum era Gheorghiu-Dej; dom'le, a ajuns să se creadă şeful Menajeriei! Îţi vine să-i dai peste bot. Vorbeşte la infinit, te întrerupe, nu poţi să scoţi un cuvânt. Eu mă abţin cât m-abţin, e bine să fii maleabil, dar Ghiţă, totuşi, prim-ministru ca mine, începe să strige, se enervează, vorbeşte rău de regim. Marota cu pensiile de militari, pe care tocmai le-a căsăpit Pricăjan săptămâna trecută. Are ofiţeri în familie şi se atacă. Că-i idiot, nu ştiu ce – de Nini vorbea –, ca şi cum le-a tăiat el c-a vrut. Nini Pricăjan conduce acolo, sau ce? Ştie toată lumea că Javra, el cere. Vine, se bagă-n guvern peste tine şi-ţi spune ce ai de făcut. Plus FMI-ul, la ăia nu te gândeşti, că-s toată ziua pe-aici cu pretenţii?, dai atâţia afară din bugetari, tai din salarii atâta, concesionezi petrolul la austrieci. Ăştia cum fac de scot lumea-n stradă pe unde se bagă, nu tot aşa? Nini n-are nicio putere, săracul, nu face nimeni de capul lui; de la UE, de-acolo! E puţin prea plecat, părerea mea, prea civilizat, cum să spun, şi înghite. Altă calitate de om, un eminent, un profesor, Javra nu-i ajunge nici la genunchi: un lupus de mare, vorbeşte o engleză ca la closetul din gară. Dar ce poate face? Eu, dacă-s acolo, când conduc vreo şedinţă, nu mi se dă pe hârtie ce am de făcut? Ghiţă, i-am spus, nu te mai ambala, schimbi ceva?, n-ai să poţi. O să-l toarne, nu scapă, ţine-ţi gura de faţă cu Ţuchi; nu mă ascultă. N-are diplomaţie, se ambalează.

Aşa şi acuma, de revelion. Te uiţi la ei, mori de râs. Ca şi cum Primul ministru i-ar face dinţii şi Cotroceanul turbează.

– Băi, tu auzi ce-ţi spun io?...

Luaseră şi ceva la bord, obligat, dar să-i vezi pe amândoi hârâindu-se, era de nemaivăzut. Manieră pe care Nini nu şi-ar permite-o. Şi iese Corni din bucătărie cu platoul de sarmale în varză, ţin minte perfect, discuţia era la cât de pafarist era Nini politic şi-a trebuit să mă bag.

– Să ştii că-i o capacitate, să te uiţi mai atent. Nu vrea lupte în stat, asta-i înţelepciune, cred că atinge trei boci ca nimica.

Bocul, propusese cineva mai demult, când fusese Boc Emil prim-ministru al României în şase guverne, e măsura de apreciat competenţa în actul de guvernare; metrul, gramul, secunda şi bocul. Deci, în opinia mea, Nini întruneşte trei boci. În mod cert! Şi nu cred că-s departe de adevăr, m-am străduit să-l cunosc. În orice caz, îl accept.

Cu ce crezi că vin ei să mă contrazică? Cu felicitările Javrei; aveau în casă un lot, motiv să se hăhăie cu Corni şi aia. Folosesc termeni exacţi, pentru că Ţuchi e predestinat, la euforie, să se behăie decât în formă prezidenţială, iar Ghiţă-l maimuţărea ca să-i arate că poate şi el. Imediat, bătaia sfioasă în uşă pe

Black Pantone 253 U

care o aşteptam, şi dublura de vaporean îl aud că răcneşte:

– Apasă pe cleanță!

Am înlemnit. Parcă se aprinsese în casă un bec de cinci sute. Nuți, un înger, în vuitoane, nu-ți spun, şi în guci, puțini suntem din păcate cei care am putut s-o vedem aranjată şi s-o prețuim. Sosia Țucăi de la Comunicații, mi se pare că am menționat, dar nu asta contează, emana din ea un ceva atât de proaspăt şi îmbietor, că uiți ce vorbeai, rămâi cu dumicatul în furculiță.

– Maamă, hă, hă, făcu mitocanul de Țuchi, cu inflexiunea exactă a şefului statului, de parcă s-ar fi dedat la absorbții în anexa de la birou cu cine ştim toți, modelul original, ministreasă la ce tocmai spusei. Un ton foarte precis, l-am şi felicitat. Râdea şi Nuți, te înfiora.

– Hai, dragă, că se răceşte, o întâmpină Domni, noi deja furajăm.

– S-a dichisit şi ea un picuț... (Corni, asta-i decât un venin), hai că ne prinde cu paharul pe sec.

Anul Nou ne prindea, se temea că dă peste ea. Invidioasă femeie. De înțeles, nu era decât soție de "premier", şi Vali la fel, pe când Nuțica – persoană în aparat, dubla un ministru, servea România. Dar, vă spun, semăna cu Blonda ceva de speriat... la identitate! Identitatea de la Comunicații, specialistă în trageri de fonduri comunitare. Aş vrea şi eu să fiu Nini în măsura aceasta, cine n-ar vrea? O eleganță, o finețe internă!

Şi, totuşi, fata are o dramă a ei. Noi, de bine, de rău, suntem claustrați aici cu soțiile, o parte a familiei, deci. Nu zic că-i totdeauna plăcut, dar poți să accepți. Însă o ființă ca ea, s-o vezi cum se ofileşte inobservabil, fără prieten, fără nimic – căci n-ai voie să te arăți nicăieri –, cum trec anii şi te marchează, e foarte trist, foarte trist. Singurătate. Televizor. Desigur, i se aduce obligatoriu şi pune pe ea tot ce poartă Țuca-Capra lui Căprean şi a lui Tătelu, haine de firmă, poşete, pantofi, nume tari, comandă-Milano, dar unde să ieşi cu ele pe tine? Te lasă să ieşi? Că, dacă ai, vrei să-mbraci... Cine vede? Ne mai mirăm noi pe-aici, la vreo aniversare sau vreun revelion şi şoferii, pentru că-şi riscă viața şi ea, în maşină, de asta-i aici. E tristuță, săraca, ia aceleaşi pastile ca şi Valica, ştiu ce se-ntâmplă, cunosc.

Atmosfera s-a încins dintr-odată şi ne-am prostit până pe la două fără ceva, când au retras-o pe Nuți. A venit s-o ia garda, are de executat obligatoriu opt ore de somn, nu poți s-arăți cum vrei tu, se contează că te prezinți impecabil. Dar am apucat să dansez cinci tangouri de mare intimitate. Mi-e ruşine să recunosc, o iubesc pe Valica şi decât eu ştiu cât mă consum în absență, cu toate că mi s-a comunicat că-i okey, să fiu liniştit, va fi reintegrată curând. E un sentiment posesiv, nu poți fi centrat pe el chiar tot timpul, mai uiți. Are un fel atât de leneş, călduț, de-a se lipi de tine la dans şi se lasă condusă aşa cumințică, pentru că n-am ținut-o de mână în mod lateral, ci exploram tangoul îmbrățişați. Mănânc pe pâine, tangou. Cât de natural se dezlipea la sfârşit, colegial, ca şi cum se desprindea de-un fişet, însă ştiam amândoi că dăduserăm curs unei ispite disimulată, au existat şi atingeri... Dacă şi doamna ministră Țuca-i la fel – cum pot presupune –, păi nu rămâi saşiu ca Tătelu, o femeie ca asta, cum să nu-i dai pe mână ce-i bun, cinci la sută din PIB şi guvernul, măcar parțial! Tipul e fericit, lady Hamilton şi Chiorul, ca-n filmul ăla englez cu alt vaporean, de ne obligă să ne uităm...

Mi-a spus că ştie precis, Vereş e băgat în afacerea "lemnul", nu-mi vine să cred un lucru atât de urât despre unguri.

(fragment din romanul în lucru, cu acelaşi titlu)

■

O poveste banală, de găsit pe toate drumurile (fragment)

Radu Aldulescu

O boare de vânt îi încețoşă vederea – l-a trimis la plimbare pe o vreme de n-ai da nici un cîine afară din casă. Cîinele ei credincios, cîinele ei iubit... I-a dat totuşi destui bani de cheltuială la el, nu doar pentru prezervative şi mîncare, dar şi ca să-şi treacă timpul făcîndu-şi de cap în orice fel de local ar fi poftit să se omenească... Două ore, da, cît s-ar fi săturat de conversație cu celălalt Robert Diavolul; de o lună insistă să o cunoască, s-o întîlnească şi-o ispiteşte cu propuneri incitante şi deopotrivă aberante. Un nebun, un obsedat periculos, aidoma celorlalți pe care-i cunoscuse fără să-i vadă sau ajunsese să-i vadă, să-i cunoască pe viu, lăsîndu-se posedată şi totodată lăsîndu-se pradă beției pericolului. Ştia şi presimțea, viciosului îi e dat să se chinuie şi să piară devorat de propriul viciu, drept pentru care încercase compromisul de a se dezice de viciu, dedicîndu-se iubitului ei Diavolul, cîinelui ei credincios, străduindu-se să-i fie credincioasă, aproape reuşind. Credea chiar cu tărie că, iubindu-l mai mult decît merită pe îngerul ăsta decrepit, ros de felurite feluri de vicii, el însuşi sortit pieirii prin viciile sale, s-ar salva rămînînd pe picioarele ei şi-n rostul ei – copiii, familia, slujba, cariera, onorabilitatea, imaginea în lume la care ar mai fi avut de lucrat, să arate că nu-i chiar aşa cum vor ei s-o vadă; viața ei întreagă pînă la urmă, adunînd lucruri de care ajunge să ți se facă lehamite în răstimpuri, dar fără de care te-ai risipi şi ai pieri. Toate astea parcă ar fi dat să se stabilizeze şi să se echilibreze prin Robert. Cineva care-i purta numele-poreclă ca o mască sau travesti, un ins din cei o sută cu care se încurcase timp de doi ani, nu putea decît s-o intereseze. S-o intrige de fapt, înclinînd să creadă că nu-i o coincidență pur şi simplu. Are de-a face cu o persoană cunoscută, care urmăreşte ceva. I-o spusese chiar în cîteva rînduri, iar omul negase vehement. Cică nu-i stă în caracter şi nu vede rostul unor astfel de farse de doi bani. Îşi luase numele ăsta, Robert Diavolul ca pe o minimă măsură de securitate şi fiindcă-i place cum sună; la fel de bine şi-ar fi putut spune Zorro Mascatul, sau Omul Invizibil sau Corsarul Negru sau nu importă ce personaj cu care ne jucăm să ne treacă timpul, în afară că el i se prezentase din capul locului, neavînd desigur nimic de ascuns: un om de afaceri prosper din Germania, în vîrstă de patruzeci şi cinci de ani, care vine de cîteva ori pe an în România pentru a cumpăra cherestea. Are o fabrică de mobilă în Hamburg, e cetățean german de origine română, fugit din țară în 1984 – o poveste banală, de găsit pe toate drumurile, conchidea omul, la fel de comună ca şi numele ales pentru corespondența lor, ales de fapt de dragul ei, dat fiind că numele lui real nu i-ar spune nimic...

De dragul meu? a întrebat, iar răspunsul îi întări bănuiala inițială că are de-a face cu un cunoscut, care vrea să-şi bată joc sau să-i facă rău urzind cine mai ştie ce lucrătură de genul celei puse la cale de madam Ciochină... De dragul ei, da, ceva îi spunea că ea şi-ar dori cu multă ardoare un bărbat cu numele ăsta. Brînduşa jubilă şi se oripilă în sinea ei: tipul o subestimează în ultimul hal, la o adică o crede chiar idioată. Nu-i pomenise nimic de cîinele ei credincios şi iubit, iar de numele lui poreclă nici atît. Atunci?

Ce anume ți-a spus că mi-aş dori să te cheme aşa? întrebă, iar el catadicsi iarăşi s-o aburească într-un stil destul de jegos altminteri: Ceva care ne atrage unul spre altul... Cu asta încă-şi dădea arama pe față, alimentîndu-i curiozitatea: trebuia să descopere cine-i poartă sîmbetele, cine se ascunde, care-i adevărata identitate a celuilalt Robert Diavolul. Dorința şi curiozitatea asta n-o lăsa să taie legătura cu tipul, propunîndu-şi totodată să nu cedeze propunerii reînnoite în permanență de a se întîlni. Cine ştie ce surpriză neplăcută, dacă nu de-a dreptul oribilă i-ar fi rezervat această întîlnire. Lăsîndu-se atrasă pe terenul lui, i-ar fi făcut jocul şi fără doar şi poate c-ar fi plătit scump. Uite însă că de-acum era pusă în situația de a alege. Se pare că omul intrase într-un soi de criză, de timp sau de altă natură. La o jumătate de oră după ce Robert ieşi pe uşă, primi un mesaj patetic-înnegurat de la celălalt Robert Diavolul:

– Trebuie neapărat să te văd. Reticența, îndărătnicia ta mă umple de cea mai grea tristețe şi-i de foarte rău augur, nu mă îndoiesc, şi pentru mine şi pentru tine. Ea poate provoca o tragedie comună. Nu pot să cred că nu simți asta. Nu pot să cred că nu-ți dai seama şi nu vei acționa spre binele amîndurora. Poimîine trebuie să plec din țară pentru mai multă vreme şi mi-aş dori foarte mult să vii cu mine.

Răspunsul Brînduşei fu cît se poate de tranşant:

– Să nici nu te gîndeşti. Pur şi simplu nu sînt genul, chiar dacă cochetez cu ideea în sine. Ți-am mai spus: am aici un rost, nişte obligații, nişte nenorocite de deprinderi, tabieturi, vicii, o închisoare a rutinei zilnice din care nu pot şi nici nu vreau să mă eliberrez, fiindcă m-aş pierde, aş pieri înainte de un termen rezonabil, ca să zic aşa. Sînt îndeajuns de tînără ca s-o iau de la capăt, dar am construit deja prea mult pentru viața mea, ca să mai fiu în stare să renunț. Am o profesie, un soț, o familie, nişte copii, un amant stabil capabil să-mi întrețină iluzia fericirii. Exact aşa cum ai spus: o poveste comună, de găsit pe toate drumurile. E povestea mea totuşi, pe care n-aş da-o pe nişte vorbe în vînt, deşi vorbele astea îmi întrețin şi ele nişte iluzii care pînă la un punct îmi fac bine. Dacă vrei să continuăm, să nu mai insişti în sensul ăsta, să mă iei cu tine-n lume, să-mi schimbi viața, să-mi oferi marea cu sarea...

– Bine, bine, am înțeles. De acord. Nu mai insist. Te înțeleg perfect. Tot ce-ți propun este doar să ne vedem pînă plec, pentru că n-am să mai revin prea curînd în România. Ce părere ai?

– Părerea mea e că n-are rost să ne complicăm inutil. Ne e foarte bine schimbînd vorbele astea în vînt. De ce ții cu tot dinadinsul să ne vedem?

– Ți-am spus de nenumărate ori, dar văd că nu vrei să reții. Te doresc, te visez zi şi noapte, ai ajuns un chin pentru mine...

– Cum să visezi?

– Şi asta ți-am mai spus. Mi se pare că tragi de timp, sau vrei să mă duci cu vorba. Să ştii însă că dacă apuc să plec fără să ne cunoaştem, n-o să mă mai tragă inima să conversăm.

■

Black Pantone 253 U

Dumitru Chioaru

Soirée d'adolescent

Soirée pleine de l'attente du dîner.
Oh, ma curiosité éveillée
dans la fièvre des dernières nouvelles du globe !
Tu tressaillis à la voix de ta mère comme en rêve
- les autres dînent dans la vapeur –
tu élèves le silence; tu clappes un peu;
conversation intense entre les parents;
tu te serres les pieds; tu t'embêtes;
tu te retires; silence noir dans le feuillage.

Puis tu titubes faiblement dans la lumière de la télé;
le lit défait t'attend noir dans un coin
tu te déshabilles; la veilleuse bruine _
oh, les pensées au hasard tourbillon près de la tempe
lorsque tu te boutonnes à la hâte et te jettes
dans la neige en grelottant – la sublime
nuit des pieds blancs!

Le cœur transparent flotte dans la chambre;
les rêves brûlent en se décomposant.

L'astre me suit

L'astre me suit: - Quelle journée dans la ville!
Les rues courent dévidées
sur le fuseau de lumière des heures.
Dans l'air vert m'accueillent des oiseaux
le premier mur du ciel.
Qui lâche l'herbe
dans les rues? Qui passe
en chantant à travers les miroirs?

(En guise de zéphyr – elle
la longtemps rêvée
cherche son corps errant
au-delà de ma mort).

Rêverie de printemps

Le printemps sur le champ une flamme verte vient
avec le profile
de la femme (tandis qu'elle arrose les fleurs
dans le balcon d'à côté) sur le fonds de lumière
ses vêtements étant inutiles;
je quitte le livre
et les yeux descendent fermés
une chute d'eau –
le son de talons
dans l'escalier. Et de nouveau
les mains de la femme s'approchant
comme si elle écartait une multitude de branches –
oh, la flamme ondoyante des cheveux
glisse sans cesse dans l'anneau du regard et disparaît
dans l'âme comme sur un champ – verdissant.

La pomme de fraîcheur uranique

fendue par un rayon au milieu de la rue
(c'était la vision intégrale de la mort)
la poitrine défaite cire ramassée sous la flamme;
la pomme arrêtée de fraîcheur uranique
éclairant les sacs d'algues de ses poumons ;
le cœur dessiné avec du rouge à lèvres;
toutes les veines l'écoulement du sang
dans sa nostalgie du cœur
comme à travers un arbre généalogique/ copie
du serpent se glissant au-dessous d'autres
jusqu'à la pomme de fraîcheur uranique
arrête dans la gorge de la première femme –
puis le rayon s'est écroulé
comme un homme
agenouillé.

Automne en attente

Matin de novembre semblable
au corps d'un animal fendu le long d'un mur
au-dessus duquel on jette des feuilles avec
une femme le regard berce l'allée
quelques heures pénalisation de nouveau autour
du bistrot on attend les paupières à peine décollées
par ici il n'y a que les machines qui connaissent la hâte du temps
maintenant la séance commence les papiers sortent
en ville ils en viennent aux mains avec l'opinion publique
qui sait ce qui arrivera encore jusqu'à ce soir

Femme cueillant des pommes

L'automne gravant son masque sur les feuilles
et au-dessous des feuilles
une femme cueillant des pommes;
je l'écrase sous les paupières
mais dans le doux globe du cristallin
elle s'est retirée comme dans un temple
mordant pensive de la pomme
(puis)
le corps étendu pour le sommeil – et de nouveau
une femme descendant un escalier
vers les garde-manger aux pommes parmi lesquelles se démène
le cœur; je crie
comme le vent blessé dans les branches de novembre
tout d'un coup
la lumière jaillit
et au milieu de la pièce – elle
tient mon cœur à la main
y mordant pensive.

Nocturne

La nuit vient en ville sur des roues.
Un passant est heurté
et le sang dans le battement vert du vent.
Les magasins se ferment;
un autre jour
est passé
et le comptable se hausse
le dos empaillé du bureau.
Les yeux d'un garçon
tournent comme les pièces de monnaie.
Mon corps tremblait lorsque je me rapprochais de la lumière
comme d'une femme nue.
Alors ils ont crié:
Voilà un cœur!
Mais le cœur est notre dieu assassiné. La nuit roulant en ville
sur des roues.

La persistance de la mélancolie

La tristesse de m'enfermer avec les mêmes choses.
L'armoire comme un fossé vertical :
la couronne de mariée le miroir rond
reflétant encore la matinée
de la journée d'une fille
que je vois dans la photo d'à côté
avec un vase de fleurs;
dans le tiroir de la table quelques papiers
par lesquels «on certifie que D.C.
a fait construire sa maison sur la terre hérité de ses parents» -
des lettres aux petits caractères
comme tes sourcils;
une feuille de l'automne d'il y a trente ans.

La tristesse de me dénuder dans la lumière.
Les lèvres brûlantes comme la fleur de géranium
dans la fenêtre près des vitres opaques
avec les médicaments de ma mère;
le souffle dessine mon ciel
sur la vitre transpirée du matin ;
une feuille tremblant sur un banc
- animal écorché;
les bus passent transportant du brouillard;
le contour du souffle en disparition
dévoile un visage de femme
affreusement doux –
un oiseau carbonisé sur la ligne de haute tension.
La tristesse de me réveiller avec les mêmes choses.
Mon corps se mêle à l'âme
de l'arbre de dehors.

Photo truquée

La photo où l'enfant lit un livre;
une serviette près de la fenętre et la mère
qui vient d'entrer silencieuse dans la chambre
la matinée de ce fin
comme l'ouïe qui renverse
avec le chat une tasse de lait; puis les lunettes
de l'enfant à travers le soir où
il y a longtemps un homme descendait dans la cave
avec une lampe.
Le professeur aux béquilles
faisant la queue devant le kiosque sachant
en même temps qu'il deviendra
tel les élèves résignés
aux portes de l'école; la fumée de la cigarette
serpentant comme la flamme du poêle
«des soirs pareils reviennent d'il y a longtemps»
il lit et l'automne jaunit avec le thé
au-dessus de la nappe – tout suinte
vers le cimetière seul l'homme
descendant sur le tard avec une lampe
dans la cave.

Vision posthume

Je pense à mon corps après la mort.
Dans la lumière sulfureuse de la chambre
les amis étonnés devant ton visage semblant vivant
ils changent la coupe des souvenirs
comme celle d'un costume offert en cadeau.
Les chapeaux de la patère en bric-à-brac.
Les męmes amis avec des couronnes de sapin
se regarderont en silence après une nuit
de veillée –
de nouveau l'aube
déshabillent le monde de l'obscurité.
Un livre lourd
comme la terre dans la terre
se referme dans le midi de la ville –

Le tombeau brûle en réprimant un bruit.

traducere de
Letiția Ilea

■

Prof. Univ. Dr. Doc. Mircea Cucuianu - fondatorul biochimiei clinice din România

Cristian Colceriu

Profesorul Mircea Cucuianu s-a născut în 1928 la Sibiu, tatăl său fiind profesor de matematică la liceu iar mama casnică. Studiile medii le-a efectuat la Liceul „Gheorghe Lazăr" din acelaşi oraş (1940-1947). În timpul studiilor liceale a profitat de ocazii favorabile şi şi-a dat silința să învețe limbi străine de largă circulație, încât la absolvirea liceului se descurca în franceză, engleză şi germană, vorbit, scris, citit şi era în măsură să înțeleagă limba spaniolă.

Personalitatea profesorului Grigore Benetato, de la fiziologie, l-a convins că studiul medicinei poate fi interesant, astfel încât ulterior s-a evidențiat în mod deosebit la medicină internă şi neurologie, obținând bursă republicană în ultimii doi ani de facultate şi absolvind studiile universitare cu diplomă de merit.

Încadrat preparator (1953) şi mai apoi asistent la disciplina de fiziopatologie, a avut şansa de a lucra sub conducerea profesorului Ion Baciu, obținând o gândire de fiziopatolog, devenind şi rămânând interesat în descifrarea mecanismelor patogene. Între lucrările efectuate în acea perioadă (1953-1959) o mențiune se cuvine atribuită cercetărilor privitoare la rolul hormonilor corticosuprarenali în menținerea proteinemiei şi în formarea anticorpilor (G. Benetato, I. Baciu, M. Cucuianu), lucrare scrisă în limba rusă şi publicată în revista „Patologhicescaia Fiziologia i experimentalnaia Terapia" (Medgiz, Moskwa, 1958). În 1959 doctorul Mircea Cucuianu a fost transferat în laboratorul Clinicii Medicala I, în calitate de asistent universitar în medicina de laborator. La această clinică, condusă de profesorul Aurel Moga, se inițiaseră studii referitoare la patogeneza bolilor asociate (hipertensiunea arterială, obezitate, diabet, ateroscleroză) iar noului venit i s-a trasat sarcina să exploreze posibilele mecanisme prin care bolile mai sus menționate s-ar asocia cu o predispoziție la accidente trombotice. Rezultatele evidențiind creşterea inhibitorilor fibrinolizei în plasma pacienților hiperlipidemici şi aterosclerotici au fost publicate în „Studii şi cercetări de medicină Cluj" şi comunicate la al III-lea Congres European de cardiologie de la Roma, în 1960 (A. Moga, I. Baciu, P. Pitea, M. Cucuianu, A. Suciu).

Sprijinit de conducerea IMF Cluj, Mircea Cucuianu a întreprins câteva călătorii cu rol de schimb de experiență în „țările socialiste frățeşti". Astfel, în 1966 a făcut o deplasare de 14 zile le Clinica Medicală condusă de profesorul Gerö, la Budapesta, unde se studiau modificările survenite în mucopolizaharidele peretelui arterial în cursul arterogenezei experimentale, fenomen care putea fi corelat cu creşterea glicoproteinelor serice, observată în laboratorul Clinicii Medicala I din Cluj, în cazul bolnavilor cu leziuni aterosclerotice clinic manifest. În 1967 a efectuat o vizită neoficială, un fel de turism cu conotații ştiințifice la Praga, unde profesorul Ludwig Donner studia rolul peretelui vascular în modularea activității fibrinolitice iar doctorul Milan Novak elaborase o ultra micrometodă pentru dozarea acizilor graşi liberi din plasmă. Procedeul era laborios dar nu necesita reactivi scumpi, aşa încât a fost rapid adoptat şi utilizat în laboratorul Clinicii Medicala I, în special pentru evaluarea activității lipolitice a plasmei. În vara anului 1968, dr. M. Cucuianu a efectuat o vizită în laboratorul profesorului Niewiarowski, la Bialystok (Polonia), unde a avut un schimb de experiență asupra metodelor de investigare a fibrinolizei. Mult mai profitabilă şi cu perspective de viitor s-a dovedit obținerea unei burse din partea OMS pentru studierea modalităților de explorare a funcțiilor plachetelor sangvine. Beneficiind de condiții de lucru excelente, bursierul OMS, M. Cucuianu a reuşit să colaboreze la elaborarea unor lucrări care vor fi publicate în reviste prestigioase. Lucrarea "Effect of pyrimidopyrimidine compounds on platelet function" a fost finalizată în cursul stagiului său în Canada, apărând în 1971 în " Journal of Laboratory and Clinical Medicine" (M. Cucuianu, E. Nishizawa, J. F. Mustard). Articolul "Inhibition and potentiation of platelet functions by lysolecithin" a fost lăsat într-un stadiu avansat de elaborare, la sfârşitul acestui stagiu de bursier, fiind continuată de colegii canadieni şi publicată în 1977 în Revista "Blood" (I. H. Joist, G. Dolezel, M. Cucuianu, E. Nishizawa, J. F. Mustard).

Deoarece a fost un an de zile în Canada, a lucrat bine, a realizat colaborări şi s-a întors la timp acasă, autoritățile comuniste i-au acordat încredere, i-au permis să participe la un congres axat pe patogeneza aterosclerozei, ținut la Berlinul de Vest, în 1973. În acelaşi an a reprezentat România, cu un referat, la simpozionul "Medical Research Systems in Europa", organizat la Londra de către Welcome Trust şi Ciba Foundation. Cu acest prilej, domnul Peter Woodford, reprezentat al Wellcome Trust, i-a propus să beneficieze de o bursă de 1-2 luni în Anglia. S-a prezentat, în 1975, la laboratorul spitalului universitar din Leads, unde împreună cu profesorul M.S. Losowsky şi cu asistentul său K. Miloszewski a activat timp de şase săptămâni, continuând apoi să lucreze la Cluj, cu reactivi aduşi din Anglia şi completând, cu altă metodă, cercetările referitoare la creşterea nivelului de factori XIII în plasma pacienților cu hiperlipoproteinemie efectuate anterior în țară (M. Cucuianu ş.a., "Thromb Diathes Haemorrh", 1973) şi publicând completările în aceeaşi revistă (M. Cucuianu, K. Miloczewski, D. Poruțiu, M.S. Losowski, 1976). În 1979 a făcut parte din delegația Academiei de Ştiințe Medicale care a efectuat o vizită în SUA. Ajungând şi la Universitatea Caroline de Nord din Chapel Hill, s-a documentat asupra metodelor coagulometrice de cromogene şi imunologice utilizate pentru dozarea antitrombinei iar profesorul Brinkhouse şi colaboratorii săi au fost extrem de generoşi, încărcându-l cu reactivi şi literatură, încât la întoarcerea în țară a putut efectua studii privind comportarea antitrombinei în diverse stări patologice, incluzând şi depistarea unor deficite moştenite de antitrombină (M. Cucuianu ş.a., 1981, 1984, 1994). O cooperare, care nu a implicat o deplasare în SUA dar care s-a dovedit foarte eficientă, s-a stabilit cu Universitatea Massachusetts din Worcester. În acest sens, un colectiv din Cluj, M. Cucuianu, Ileana Misici, N. Olinic, S. Roman, publicaseră în 1980 în "Thrombosis and Haemostasis", un articol conform căruia creşterea nivelului de factori von Willebrand în plasma bolnavilor cu infarct miocardic reprezenta o componentă a reacției de fază acută. Articolul a stârnit interes şi a fost frecvent citat iar profesorul american Liberto Pechet i-a propus profesorului Cucuianu o colaborare. A venit la Cluj aducând o serie de reactivi scumpi care au permis efectuarea unui studiu mai complex, evaluându-se pe cale imunologică şi agregometrică comportarea factorului von Willebrand în cazurile de infarct miocardic şi remarcându-se o creştere mai exprimată a antigenului decât a funcționalității acestui factor provenit din endotelii vasculare (M. Cucuianu, A. Cristea, S. Roman, H. Rus, I. Missits, P. L. Pechet, "Thromb. Res.", 1983). Cooperarea cu cercetători din SUA s-a continuat iar în vara anului 1983 National Science Foundation din Washington a acceptat un proiect de cercetare, care urma să se efectueze prin colaborarea laboratorului din Cluj cu universitatea Californiei din Davis. Ca urmare, profesorul D. Deamer şi colaboratorul său Ben Edwards au venit şi au lucrat la Cluj iar profesorul Cucuianu s-a deplasat în California şi a lucrat acolo în cursul vacanței de vară, în 1985. Cooperarea s-a soldat cu publicarea articolului "Platelet Aggreation is inhibited by long-chaine acyl-CoA", autori I. Lascu, B. Edwards, M. Cucuianu, D. Deamer, apărut în 1988 în "Biochem Biophys Res Communications".

Mircea Cucuianu a fost invitat, în 1979, să prezinte o comunicare la "Lipid Symposium", la Dresda. Se pare că referatul său, care aducea argumente pentru o legătură între accelerarea sintezei hepatice de lipoproteine şi o stimulare a sintezei de inhibitori ai fibrinolizei şi de factor 13 în ficatul pacienților cu hipertrigliceridemie, a prezentat interes, deoarece a fost mai apoi invitat, pe cheltuiala Academiei din Dresda, să participe la simpozioanele care au avut loc în acel oraş în 1982, 1985, 1988 şi 1991.

Prezentând sintetic şi statistic activitatea de cercetare a profesorului Mircea Cucuianu, aceasta s-a concretizat în 68 publicații cotate ISI însumând 549 citări efectuate de către autori, publicând în reviste astfel cotate, în timp ce publicațiile cotate Pub.Med. se ridică la 129 articole iar h-index este de 12. Principale sale contribuții în domeniul cercetării au reieşit din prezentarea cooperărilor şi publicațiilor. La acestea se mai adaugă detectarea, descrierea şi publicarea, pentru prima dată în România, a câtorva anomalii moştenite ale hemostazei (deficit de antitrombină, de proteină C, de alpha 2 antiplasmină, precum şi cazuri de boală von Willebrand şi de Trombastenie Glanzmann).

Contribuțiile sale la dezvoltarea învățământului în domeniul medicinei de laborator în România sunt reprezentate de volumele de *Biochimie clinică* (4 ediții) şi de cele în domeniul hemostazei (2 ediții). Recunoaşterea activității sale polivalente este confirmată de: calitatea membru titular al Academiei de Ştiințe Medicale, din 1993, Premiul „Constantin Miculescu", acordat de Academia Română (1990), Premiul „Iuliu Haţieganu", acordat de Academia Română (1996), Doctor Honoris Causa la Universitatea de Vest din Arad (2005), Titlul de fondator al Biochimiei clinice în România, acordat de Societatea Română de Medicină de Laborator (2008), Cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca (iulie 2009) şi de includerea sa în *Men of Achievement* (1993/1994) şi în *Enciclopedia personalităților din România*, ediția 4 (2009).

■

„Genele nu sunt neapărat destin”

interviu cu profesorul Mircea Cucuianu

- Cristian Colceriu*: Din combinația căror gene a rezultat profesionistul în medicină Mircea Cucuianu?*

Mircea Cucuianu: Este greu de făcut o legătură între genele moştenite şi modul în care acestea se vor exprima. O aceeaşi structură genică poate rămâne mută, poate ajunge să şoptească sau să strige. Comparându-se cu funcția unui computer, genele ar constitui hardware-ul iar factorii care programează şi controlează funcționalitatea genelor ar corespunde aşa zisului software. La ora actuală se dezvoltă epigenetica, o ramură a ştiinței care încearcă să determine modul în care genele ajung să se exprime şi să producă manifestări decelabile. Genomul uman include aproximativ 25.000 de gene dar numărul factorilor şi modalităților de control şi modulare epigenetică pare a fi de 50-100 de ori mai mare. Genele nu sunt neapărat destin. Ne putem da seama că, în special în domeniul activității intelectuale, trezirea pe cale epigenetică a genelor joacă un rol major.

Ca să nu par că aş ocoli întrebarea, vă pot spune că nu am avut de unde moşteni interesul pentru fiziopatologia biochimică. Tatăl meu a fost profesor de matematică la liceu, a scris cărți de geometrie pentru uzul elevilor, dar nu a insistat pe această direcție, devenind interesat de politica care i-a adus mari necazuri, incluzând mulți ani de detenție în lagăre comuniste de muncă forțată. S-ar putea ca gena matematicii să-mi fi fost de folos la o mai rapidă înțelegere a statisticii dar, în mod cert, trista experiență în politică a tatălui meu m-a învățat că politica militantă poate fi periculoasă şi, cu siguranță, aboleşte activitatea de cercetare. Mama s-a măritat în ultima clasă de liceu şi nu a mai continuat studiile. Născută în 1907, a făcut şcoala primară în limba maghiară. Vorbea ungureşte, se descurca binişor cu limba germană şi putea citi romane franțuzeşti. Era autoritară şi ambițioasă.

Care sunt mizele cardinale ale programului dumneavoastră de viață şi ce vă motivează cel mai mult existența?

Să contribui în măsura posibilităților mele la o mai bună înțelegere a mecanismelor prin care o dereglare metabolică duce la dezvoltarea bolii şi la apariția manifestărilor clinice iar observațiile mele să fie publicate în reviste cotate ISI, spre a ajunge să fie cunoscute şi completate de către alți cercetători mai bine dotați material şi mai bine informați.

Cum ați încadra din perspectiva trinomului idei-concepții-viziuni identitatea biochimistului Mircea Cucuianu pe linia precursori-mentori-discipoli ai şcolii clujene de medicină?

Aş aminti din rândul mentorilor mei pe profesorul Grigore Benetato, din studenție, pe profesorul Ion Baciu, cel care m-a orientat ireversibil spre fiziopatologie, pe profesorul Aurel Moga, care m-a îndrumat spre aplicarea studiilor în domeniul patologiei clinice şi pe profesorul Mustard din Canada, care mi-a îndrumat activitatea în perioada în care am fost bursier OMS.

Adevărații mentori sunt cei cu care lucrezi cot la cot, cu care discuți o ipoteză de lucru şi împreună cu care stabileşti semnificația celor constatate. În acest sens, profesorul Ion Baciu, de la catedra de fiziopatologie, a fost cel care mi-a orientat în mod decisiv activitatea de cercetare. De la profesorul Baciu am învățat nu doar o astfel de orientare dar şi metode prin care poate fi abordată o cercetare. De fapt, o persoană mai pricepută în inițierea unor experiențe decât I. Baciu nu am întâlnit, deşi am avut prilejul să lucrez în laboratoare din străinătate. El era de o abilitate ieşită din comun, atât în privința unor procedee de chirurgie experimentală, cât şi în construirea unei aparaturi necesare cercetărilor de laborator. Într-o perioadă când în țara noastră o mare parte dintre salariații instituțiilor de cercetare repetau papagaliceşte tezele nervismului de proveniență sovietică, profesorul Baciu a avut intuiția şi curajul să abordeze probleme de fiziopatologie biochimică, cum au fost reglarea umorală a eritropoezei, fiziopatologia proteinelor plasmatice şi fibrinoliza. În timp ce tehnicile şi procedeele, respectiv manualitatea, îndemânarea se pot învăța şi exersa, spiritul ştiințific şi abilitatea de a imagina metode de descifrare a mecanismelor patogene se învață mai greu şi, probabil, necesită prezența şi mai ales expresia anumitor gene.

În primele zile ale transferului meu în laboratorul Clinicii Medicala I, mi-am dat seama de autoritatea neştirbită pe care profesorul Moga o exercita asupra colectivului. Această autoritate se datora nu doar poziției sale, şef de clinică, rector UMF, membru titular al Academiei Române, preşedinte al Academiei de ştiințe Medicale, ci mai ales calităților ieşite din comun în privința spiritului de observație, capacitatea de a face asocieri între fenomenele observate şi abilitățile de a reda sintetic rezultatele unor cercetări. Spre deosebire de vechii clinicieni care se concentrau pe depistarea şi descrierea unor cazuri rare, profesorul Moga a abordat o patologie afectând un mare număr de pacienți, cum este boala coronariană de natură aterosclerotică şi hipertensiunea arterială. De fapt, aceste boli, destul de comune, au ridicat o serie de întrebări care necesitau răspunsuri cu interes practic pentru starea de sănătate a populației. De ce ateroscleroza şi tensiunea arterială sunt frecvente? De ce incidența lor pare să fi crescut în ultimele decenii? De ce se asociază la un acelaşi pacient? Asocierea este întâmplătoare sau există mecanisme patogenice comune? De ce bolnavii cu anomalii metabolice prezină şi risc pentru tromboze arteriale şi venoase? Care ar fi rolul jucat de stresul psiho-social în aceste îmbolnăviri? Ce rol ar putea juca schimbarea relativ rapidă a modului de viață şi lipsa de adaptare? Se pot oare depista anomaliile într-un stadiu preclinic? Urmărirea în timp adusese argumente convingătoare conform cărora obezitatea şi hiperlipidemia preced dezvoltarea manifestărilor clinice ale coronaropatiei de natură aterosclerotică. Interesat în primul rând de aflarea adevărului decât de confirmarea ideilor sale, profesorul Moga îi îndemna pe colaboratori să-şi exprime sincer părerea, ferindu-se de a accepta necritic părerea şefului, pe baza dictongului latin *magister dixit*. Vorbind despre mentori, i-am ales doar pe cei care mi-au fost de un real folos în activitate iar prezentarea lor are implicit o nuanță subiectivă. E bine ştiut că în viața reală oamenii de ştiință sunt plini de imperfecțiuni, mai ales egoism şi orgolii, care sunt eliminate cu tact din necroloage şi chiar din biografiile lor.

Orice cadru didactic şi mai ales orice fost cadru didactic este interesat de progresul realizat de foştii săi discipoli şi se bucură de succesele lor. În calitate de profesor am instruit şi examinat sute de studenți iar unii din ei şi-au prezentat lucrarea de diplomă sub conducerea mea. Legătura cu aceşti studenți s-a consolidat şi prelungit prin aceea că le-am pus la dispoziție manualele pe care le publicasem şi pe care cred că încă le mai păstrează în biblioteca lor. Calitatea de mentor ți-o poți atribui mai ales dacă ai

lucrat cot la cot cu elevul. Această situație era realizată în cursul pregătirii unei teze de doctorat şi atunci când mentorul şi discipolul au lucrat în aceeaşi instituție, cercetând, discutând şi publicând împreună.

Am condus 20 de teze de doctorat, iar la alte 6 teze conduse de alții am ajutat cu efectuarea şi interpretarea părții care ținea de laborator. Încerc să văd ce s-a ales cu foştii mei doctoranzi şi colaboratori. Doctorul Horea Rus şi doctorul Florin Niculescu împreună cu soția lui Adriana, născută Popescu, sunt în SUA, unde au lucrat mulți ani la Universitatea Maryland din Baltimore, iar acum sunt patologişti în diverse spitale, continuând să facă cercetare şi să publice în reviste cotate. Tot în SUA, la celebrul National Institute of Health (NIH) lucrează ca cercetător Daniela Malide, expertă în imunohistochimie, având contribuții la studiul celulelor adipoase şi a receptorilor de suprafață a acestor celule. Fostul meu asistent de la disciplina de biochimie clinică, Alin Vonica, a ajuns tot în SUA, cercetător la Universitatea Columbia din New York. El fusese colaborator la ediția din 1991 a *Biochimiei clinice* şi plecase cu o bursă în Franța, la Institutul Pasteur, iar de acolo a plecat în America.

Fostul meu student, Călin Săvianu a ajuns să lucreze într-o secție de biochimie a Institutul Pasteur din Paris, dar teza de doctorat şi-a susținut-o în 2001, la Cluj, eu fiindu-i conducător ştiințific. Se pare că Săvianu este un element cu mare potențial în cercetarea cu caracter fundamental.

Doctor Marion Lanczek din Germania şi-a elaborat o teză de doctorat din domeniul anomaliilor metabolice şi a predispoziției la tromboză la obezi, în funcție de tipul obezității, eu fiindu-i conducător ştiințific. Teza a fost scrisă în limba engleză iar doctoranda a plătit taxa cuvenită la UMF, 3000 $.

Dintre doctoranzii mei rămaşi în țară îi amintesc pe Mariana Dronca, conferențiar la catedra de biochimie şi tot acolo activează ca asistenți sau şefi de lucrări Lucia Procopciuc, Lucia Dican şi Tiberiu Nistor. Alți doctoranzi care şi-au dus la bun sfârşit teza de doctorat sub conducerea mea sunt medici primari în medicina de laborator şi lucrează în diverse laboratoare ale clinicilor din Cluj: Mariana Coca la diabetologie, Mariana Pațiu la hematologie, Gheorghe Bodiş la Spitalul de Recuperare, Gheorghe Dragotoiu la endocrinologie, Dan Corhon la Medicala I iar Maria Modrigan este la Târgu-Mureş şi Viorica Moga la Alba Iulia.

O mențiune specială fostului meu colaborator, Ion Trif, un chimist deosebit de priceput, care a fost şef de lucrări la biochimia clinică şi colaborator la volumul *Hemostaza* (1994). Atras de câştig, a plecat din învățământ şi şi-a deschis o firmă de producere şi comercializare a reactivilor. Sper să reziste crizei economice deoarece pe lângă talentul de chimist este

dotat şi cu toate calităţile necesare unui bun manager. Doctorul Crîsnic, care mi-a fost asistent, şi-a susţinut o teză de doctorat în domeniul sindromului de coagulare intravasculară diseminată (CID). A ajuns profesor de biochimie la Universitatea de Vest „Vasile Goldiş", din Arad.

Pe doamna doctor Ioana Brudaşcă am remarcat-o încă de când era studentă, când şi-a elaborat lucrarea de licenţă despre mielomul multiplu, apoi i-am condus teza de doctorat referitoare la fiziopatologia sistemului anticoagulant al proteinei C. A colaborat la volumul *Actualităţi în patogeneza hemostazei şi trombozei* din 1999 şi la ediţia din 2003 a *Biochimiei clinice*. Este urmaşa mea la conducerea disciplinei de biochimie clinică, în calitate de conferenţiar. Pe lângă indiscutabilul talent didactic este dotată cu multe calităţi, dintre care comportarea plină de tact şi caracterul ferm sunt ieşite din comun.

-În anul 2009, Societatea română de medicină de laborator (SRML) v-a conferit titlul de fondator al biochimiei clinice din România. În ce arie de semnificaţii aţi plasa această recunoaştere?

Certificatul de fondator al biochimiei clinice din România mă onorează dar mă şi obligă la câteva precizări şi comentarii. Se menţine o tradiţie de a asocia orice progres în domeniul medical, oricât de mic şi de localizat, cu numele unei persoane. În genere, această tendinţă este binevenită fiindcă satisface pe cei bătrâni care au mai făcut câte ceva în domeniu şi, totodată, îi stimulează pe cei tineri ca să-i depăşească pe cei vechi. Nu trebuie însă uitat că uneori astfel de persoane au avut doar meritul de a se fi aflat la locul şi în momentul potrivit spre a fi fost luaţi de valul progresului. În engleză se foloseşte termenul de "innocent bystander", care în traducere liberă ar însemna martor (sau chibiţ) nevinovat (de cele ce se întâmplă independent de el). Trebuie să recunoaştem că a fost cu totul firesc ca acumularea cunoştinţelor în biochimie să-şi găsească aplicaţii în practica medicală. De fapt, au trecut secole de când medicii trebuiau să guste urina bolnavului pentru a face diagnosticul de diabet zaharat. De notat însă că după ultimul război mondial s-a produs o creştere explozivă a utilizării laboratorului de biochimie medicală iar firme de renume ca Behring, Boehringen şi Merck şi-au dezvoltat secţii de preparare a reactivilor şi au sponsorizat cercetări în domeniul aplicării biochimiei la diagnostic. Nu este întâmplător că primele volume în acest domeniu, ca de exemplu *Enzympathologie* şi *Dysptoteinämien* au apărut încă de prin anii 1950-1960 în Germania, unde funcţionau şi firmele cu tradiţie în producerea reactivului utilizat în laboratoarele clinice. În mod evident, aceste firme aveau tot interesul să facă cunoscută importanţa explorărilor biochimice (cel care ajungea să cunoască importanţa explorărilor biochimice devenea un client al firmelor producătoare de reactivi). În România comunistă nu acţionau legile economiei de piaţă, dar ştiu că la Cluj au existat clinicieni luminaţi şi ambiţioşi care au sesizat importanţa acestui tip de explorări şi au acţionat în consecinţă, promovând construirea de spaţii destinate laboratoarelor. Pentru asigurarea unui personal de laborator capabil să facă legătura între noile achiziţii din domeniul imunologiei şi biochimiei, pe de o parte şi necesitatea activităţii de cercetare clinică, pe de altă parte, s-a recurs la recrutarea unor persoane din învăţământul preclinic. Aşa, de exemplu, la Clinica Medicală III a fost recrutat doctorul Nicolae Părău, provenit de la catedra de microbiologie şi care ulterior a devenit părintele imunopatologiei clujene iar chimistul János Szántay s-a profilat pe explorări cu radioizotopi.

La Clinica Chirurgie I s-a înfiinţat un laborator de chirurgie experimentală, condus de Dr. E. Neuman, care avea o temeinică pregătire în domeniul anatomiei patologice şi fiziopatologiei. Eu am fost transferat de la disciplina de fiziopatologie la Clinica Medicala I, unde în primii 3 ani am lucrat atât în laborator cât şi la patul bolnavului. După ce noile investigaţii introduse de mine în laboratorul clinic s-au dovedit utile, am primit sarcina să ţin cursuri de Biochimie clinică cu medicii rezidenţi în specialitatea laborator clinic, precum şi biologi şi chimişti în laboratoarele clinicii. Până la urmă am ajuns să ţin cursuri de Biochimie clinică şi cu studenţii. Am colaborat la elaborarea volumului *Metode biochimice în laboratorul clinic*, apărută în 1976 sub redacţia profesorului Manta de la catedra de biochimie medicală, iar pe baza experienţelor câştigate, ţinând cursuri cu studenţii şi examene, am publicat volumele de *Biochimie clinică*, vol I, ca singur autor, în 1977 şi vol. II în 1979. Ediţii revăzute şi adăugite au apărut în 1991, 1998, 2001 şi 2003. Aşa cum s-a menţionat anterior s-au publicat două ediţii referitoare la homeostază (1984, 1994).

Considerându-se că studiul biochimiei clinice este viabil, conducerea Universităţii de Medicină şi Farmacie din Cluj a decis să includă această disciplină ca studiu obligator în programa studenţilor de la medicină, iar studiul patologiei hemostazei a fost inclus ca studiu facultativ. Probabil acesta este motivul pentru care mi s-a conferit titlul de fondator al biochimiei clinice în România.

-Odată descifrată harta genomului uman ce viitor va aduce omenirii medicina moleculară?

Descifrarea genomului uman reprezintă doar o etapă a cercetării şi ridică noi probleme, dintre care, pe primul plan pare a fi epigenetica. Conform datelor recente genele nu sunt garanţia destinului, excepţii făcând mutaţii cu efect devastator. Există dovezi că expresia şi manifestările genelor depind de factori epigenetici, mult mai numeroşi decât numărul genelor şi a căror studiere va necesita eforturi conjugate ale colectivelor de cercetători. Este de aşteptat ca prin intervenţii pe căi epigenetice să se ajungă la o îmbunătăţire a speciei umane, iar eu sunt optimist.

-Care sunt preocupările dvs. care ies din matricea vieţii socio-profesionale şi se întâlnesc cu sfera vieţii private, cu hobby-urile?

Hobby-urile de timp liber depind şi diferă în funcţie de vârstă. Când eram tânăr făceam excursii la munte şi eram un bun înnotător. Cugetările filosofului clujean Lucian Blaga, citate foarte aproximativ, sunt ilustrative: „cântând, copilul spunea: jocul este înţelepciunea şi dragostea mea; râzând, tânărul spunea: dragostea este jocul şi înţelepciunea mea; oftând, bătrânul spunea: înţelepciunea este jocul şi dragostea mea"...

-Ce diagnostic şi ce prognostic aveţi despre omenirea secolului XXI? Ce tablou aţi contura cu privire la soarta valorilor în societatea contemporană?

Un răspuns privitor la soarta valorilor în societatea contemporană ar depăşi capacităţile mele de prezicător. Pot cel mult presupune că soarta valorilor va depinde de mediul în care pot să apară. Există naţiuni şi societăţi care apreciază şi cultivă valorile lor, în timp ce altele se străduiesc să le distrugă. După părerea mea, primele menţionate vor avea câştig de cauză.

Fragment din interviu realizat de
Cristian Colceriu

■

Maica Domnului cu Pruncul Nechita Zugravul, cca. 1750

interviu

„Am descoperit migrena odată cu cinematograful”

de vorbă cu regizorul și scriitorul Mircea Daneliuc

Alexandru Petria: - Stimate domnule Mircea Daneliuc, mi-ați spus înaintea interviului că vă considerați un emigrant. Ce vrea să însemne asta?

Mircea Daneliuc - Emigrația este operă, domnul meu. Lumea se înșală, crede că ar fi o distanțare de patrie făcută neapărat cu pantofii. Ea nefiind decât o chestiune de inimă... Dai o fugă până în Oregon şi te declari diaspornic; sarmale, murături, mărar în grădină, borş, româneşte în casă şi în cartier, ziare dâmbovițene, dispute naționaliste, ieşi la votări necesare şi le pui pe cap ălora din țărişoară exact pe nenea de care încearcă să scape. Dar să rămâi deliberat într-o selecție de contemporani pe care ți-e greu să-i mai vezi, să-i auzi, ghemuit numai în inima ta şi să surâzi împăcat, ce operă mare!

Nu-l admir atâta pe Caragiale, deşi l-am invidiat pentru mătuşa de la Berlin. Caragiale avea un defect, îl trăgea ața îndărăt. Modelul lui Moise e mai inspirat: mergeți înainte copii, eu rămân aici, duce-ți-vă unde vă taie capul şi unde vi se pare că-i bine! Nu mă mai căutați; vorbesc cu cine vreau eu, acuma cu dvs.

- E orgoliu sau scârbă? Ori o plăcuță pe care scrie „Câine rău”? Oregonul e Berlinul dumneavoastră?

- Nu cred că m-am făcut înțeles. America e doar un exemplu, poate fi şi Berlinul. Nici vorbă, mă aflu statornic în frumoasa noastră Capitală. Dezavantajul de a vorbi pe net e că nu ştii unde bate. Dar, ca să nu încurajez propensiunea spre băşcălie care pluteşte în acest aer ilfovean, alături de alte suspensii, mă opresc din detalierea chestiunii anterioare.

- Da, e dezavantajul că nu discutăm față în față, ci pe mail. L-ați amintit înainte pe Caragiale. E un blestem lumea lui sau o binecuvântare? Că tot se poartă raportarea la el.

- Hai să nu punem problema aşa. Nu Caragiale ne-a făcut cum suntem şi nici ghețarul de la Scărişoara. De aceea, nu văd să binecuvânteze nimic. Esența românească i-a fost masiv precedentă, poate că-n termeni de perenitate dă semne c-ar atinge veşnicia, are scăderi ce covârşesc calități; popoarele astea se sting ultimele. Însă omul a avut nas şi ureche, a prins-o. O lume în cu totul alt spectru are şi Agârbiceanu, iar un scriitor fără lume e mai rău ca unul fără de stil, preferi să te uiți la televizor. *Popolul suveran* oferă exaltări în fața lui Caragiale ca dinaintea unui stâlp totemic. Îşi dă cetățeanul seama spontan, în dureri, de un adevăr filosofic despre neamul român: nu avem, de pildă, simțul onoarei, deşi îl mimăm – e numai o ipoteză –, şi sare din baie: Exact ca la Caragiale! proclamă. Asta îl linişteşte cumva, exultă, exaltă, vrând implicit să lase impresia unei comunicări medulare, deşi a frunzărit autorul oarecum în pruncie, înainte de-o teză şcolară. Are dintr-odată reperul! Existând şi posibilitatea adversă: Caragiale, mic copil. Circulă pe net o "Scrisoare deschisă" adresată postum clasicului de către Dan Mihăescu, umorist, care afirmă în clar: Eşti mărunt, neicuşorule! Pentru a sublinia, nu-i aşa? că realitatea prezentă e catastrofic mai insuportabilă decât cea ironizată de către maestru.

Dacă uităm o secundă de pulsiunea din organism către raportarea obişnuinței, ne rămâne un Caragiale cu mecanismul teatral derivat din teatrul bulevardier, în tragedie grosuț, ca şi în nuvele, cu personaje involutive scenic, ies din acțiune precum au intrat, dar cu un har şi într-o limbă de geniu. Eternitatea realității româneşti nu s-a sucit foarte mult, e cea a anturajului Zoițicăi, se ține în perimetrul aceloraşi păcătoşenii, rafistolate pe ici, pe colo, dar neesențial. Pentru că aici există superficialitatea conservatoare: lumea lui, lumea noastră, la fel.

Au făcut la Bucureşti un grup statuar caragialian, dar tot ca pe vremuri îi duse gândirea, a la Jiquidi.

- Ați fi preferat să vă naşteți în altă țară?

- Nu sunt sigur. Dar Islanda, azi, m-ar atrage.

- Că tot am pomenit de naştere. Vorbiți-mi despre copilărie.

- Ce-ați vrea să ştiți? Credeți că interesează pe cineva?

- Cum să nu?

- Primii şapte ani i-am absolvit acasă. Eram în Bucovina, iar dacă azi s-ar mai găsi pe undeva ceva care să-i semene, s-ar spune c-ar fi un ținut foarte eco. Oricum, un loc care m-a construit decisiv, aşa cred. Dirijam toată ziua, cu un fel de vătrai, o rotiță. Doream să mă fac dirijor. Aveam respect pentru undiță şi pentru Moroşan Tatiana. Mă gândesc la mine ca la un puşti dezgustător de timid față de sexul frumos incipient. Deşi drumul meu spre şcoală trecea printr-o luncă unde era amenajată o stație de montă: amor taurin. După alți şapte ani, captivat de erotism, ne-am mutat la Iaşi, unde am refuzat să mă mai declar copil. Între timp şi împotriva voinței mele, am învățat ceva vioară.

- Țineți minte primul film văzut?

- A, îmi place să-mi amintesc asta!... Cred c-aveam vreo cinci ani. M-au dus la *Balada Siberiei,* o melodramă sovietică; neavând o altă opțiune, se îngrămădea tot oraşul ca la halva. Mai țin minte câteva cadre. Înghesuială de nedescris, vindeau locuri şi în picioare. Am ieşit cu o durere de cap criminală şi am vomat din suflet pe zidul cultural. Tata, jenat, mă ținea de cap; ieşea lumea, catharsis. Nu ştiu ce-am avut, pentru că orice film, cam un an şi ceva de atunci, îmi inducea starea aceea de disconfort fiziologic, chiar Stan şi chiar Bran. Am descoperit migrena odată cu cinematograful. Găsiți c-a fost o premoniție pentru tot ce avea să urmeze? Şi eu.

- Extrem de ciudat contactul. De fapt, mai târziu, ați ajuns la regie după filologie, iarăşi un parcurs atipic.

- Nu ştiu ce-ar fi situațiile tipice, dar dacă cele atipice au venit cu precădere, probabil că mi-au fost fireşti. Am dat cu banul, hazardul a păzit patria. Aş fi putut ajunge, de pildă, un judecător grețos la Curtea Constituțională, dar mi-a căzut filo. E un loc unde nu se învață cum poți reuşi românește. Te căzneşti cu o mulțime de lucruri inutile; câteva, totuşi, bune. Într-o vreme credeam c-au fost cinci ani irosiți, pe urmă am mai cumpănit. Mă apucasem de regie cu capul umplut.

- A fost un avantaj, până la urmă...?

- În raport cu alții?

- *Da.*

- Nu ştiu, fiecare după puterile lui. Oricum, cred că-i mai bine plin decât gol. Dintr-un punct mai general de vedere, nu m-a făcut excesiv de voios. N-am reuşit să mă fac simpatic pe lângă stătuc, nici în lumea cealaltă, nici în asta de-acum. Sunt avortonul lui, iar el, statul, tot ce antipatizez cu mai multă sinceritate. Nu s-a căznit decât să-mi închidă gura, atât. Dacă am reuşit totuşi câte ceva, e c-am inventat strategii de străpungere, m-am dat răpit, am fentat, apoi şi-au dat seama că m-au crezut şi-au fost fără milă. Cenzura nu-i pragul perfect, ci o apă fetidă, verzuie, mucioasă în care e nevoie să te scufunzi îngrețoşat şi să înoți jos, la fund, până găseşti spărtura pe undeva. Era loc de rămas şi pe mal, domnule, asta-i situația, atâta se poate, astea-s filmele care se pot. Dacă le făceai şi cu actori de un haz oarecare, înseamna c-ai avut totuşi nas, vor fi mai căutate în viitor. Aşa au ieşit limbelile obosite cu cabotini care pâlpâie azi pe la televizoare, mai căutate decât celelalte, acelea trudite şi hărtănite, pentru că poporul doreşte să se destindă, nu să-l indispui cu rahatul nefericirii strămoşilor hodorogi de acum două decenii. Lucrul bun e că m-a ajutat Pronia şi ce-am făcut nu lasă impresia că e terciuit sub topoarele lor, măcar asta am. Deşi le-ar fi plăcut să le toace. Deşi am plătit, am plătit. Cu gândul la ipotetica democrație (de azi?), unde nu e chin, ci verdeață...

Pe meleagul de care nu mă mai leagă nimic, pare imposibil să se mai poată alege vreo căpetenie care să aibă în spate un os, nu un maț. L-am apucat pe Ceauşescu integral. Sub Ceauşescu m-am bucurat de un an şi jumătate de index şi încă trei după aia; se întâmplase ceva cu *Glissando*. L-am apucat integral şi pe Constantinescu, cu tot cu urmaşi, în capitalismul multilateral-dezvoltat; atunci m-au pus deoparte opt ani, într-o nepăsare popular-onorantă. Mi-am dat silința să-i apuc integral şi pe iluştrii bărbați Groza, Dej, Iliescu şi pe un altul care se dă dus mai cu opinteli, ca să sfârşească tot în nemernicie şi-n băşcălie plebee. Sau, dimpotrivă. Ar însemna că există vreo rimă între cea mai dreaptă orânduire şi statul de drept?... Doamne fereşte! Doar bărbații sunt toți la fel, cum se ştie.

- Vă înțeleg amărăciunea, însă Glissando *e o capodoperă, după părerea mea.*

- So what? Mai am câteva.

- Desigur, la noi ajungem să apreciem oamenii de valoare după ce nu mai sunt, e o tradiție...

- Aveți vreun presentiment în ce mă priveşte?

- Doamne fereşte! Mă refeream la ipocrizia mediei şi chiar a societății româneşti.

- Culmea ar fi să mă trezesc şi muritor, după toate necazurile... Media, ce să facă şi ea, e după chipul şi asemănarea. O societate care nu-i în stare să nască o fabrică de nasturi măcar, va să zică ce media ar fi trebuit să îşi genereze? Cât despre societate, aici am bănuieli... Cred că suntem sub pompajul psihotronic al unei puteri ostile. Căci nu eram aşa, din ce mai citesc. Ne-au schimbat ca pe copii în maternitate. Sau ne-a blestemat cineva. O vrăjitoare din specia Omidee reținută abuziv pentru foloase necuvenite ne-o fi afurisit din ranchiună. Altfel de unde înclinația aceasta pentru hoție şi multiplu de case? Pentru superficialitate, tunuri scurte, manele şi fier vechi din bronzul lui H. Rădulescu? Nu eram aşa, v-o spun cu precizie. Eram cititori dezmățați, ştiutori de carte, ne claustram în bibliotecă. Respectam cele 30-40 de statui, câte există în țară, puneam floricele. De unde cruzimea pentru armată, pentru şosele şi alte lucrări uzinale, pentru bătrâni şi bacalaureat?! Eram un neam blând, păstoream mioare în condiții paradiziace, nu

Black Pantone 253 U

încărcam telemeaua cu sare ca să tragă mai greu, nu lăsam pământul pârloagă, ci voiam cu toții pământ, chiar ardelenesc, nu surâdeam reticent când ne prindeam în ceardaş şi noi.

- Cum este Mircea Daneliuc văzut de Mircea Daneliuc?

- Nu pot să intru în capcana asta. Sunt om bătrân.

- Sunteți extrem de lucid şi în vervă, domnule Daneliuc, vă alintați. Chiar, v-aş ruga să încercați...

- Îmi pare rău, nu.

- Asta e, am încercat. Cum ați ajuns în lumea filmului?

- Totuşi, era parcă mai atracțioasă întrebarea cealaltă. Să ne reîntoarcem. Aşadar: sunt nehotărât. Îmi privesc chipul de efeb în oglindă şi simt ceva ca o inimă de student. Din când în când mă înghimpă să mănânc sănătos la cantină, deşi sunt plin şi de alte dorințe bizare. Îmi place carnea de cal. Îmi place vaca germană. Îmi plac semințiile holandă, massai şi americană, pentru că ne-au îndreptat din vechime rătăciri şi greşeli. M-am născut prea devreme. M-am născut prea târziu. Mi-ar fi plăcut, mă gândesc, să fi trăit în epoca lui Pazvante, zis Chiorul. Aş fi înțeles-o. Neavând încotro, filmez şi scriu mai lesne ca mulți. Sunt monstrul din Praga. Îndrăgesc cârtitorii întristați şi aş face ca Moise. Plimba-i-aş patruzeci de ani într-o pustie cât două județe, ademenindu-i la laudații cu pişcoturi sărate şi bere călâie, până s-ar naşte generații mai răsărite. Căci spune Ioan: unul va fi Semănătorul şi altul Secerătorul. Mama vrea să declar că Semănătorul sunt eu. Practic sporturi extreme. Dau la păstrăv cu muşte.

- O omisiune - femeile...

- Femeile din viața mea au fost una singură. Ca să nu ne batem cuie în talpă fără folos... E drept că am mai cunoscut un număr absolut limitat, fără să primesc ajutor sau aruncarea aceea în sus necesară în artă. Mă uitam şi eu la Petru Dumitriu, la Sergiu Nicolaescu şi aşteptam. N-a venit. A trebuit să mă ocup eu de creşterea lor. E drept că m-au şi inspirat în câte un fel. Le datorez în bună măsură atât cât am reuşit să le înțeleg şi să-mi construiesc scenele de cuplu sau de amor în filme şi cărți. Dar fiind un subiect atât de gingaş, ar fi bine să fiu mai discret...

Revin. Deci, cum am ajuns?

Am ajuns, pentru că Tibi n-avea talent.

- Cine e Tibi?

- Nu contează. Tibi... Un Tibi.

Jucam într-o formație de amatori, voiam să mă fac actor, voia şi Tibi, însă n-avea talent. Vrând el să se bage în seamă cumva, l-a citit pe Sadoul, *Istoria filmului*: ca să ne tâmpească de cap. Se cunoaşte că în culturile mici intelectualul e complexat şi, pe cale de consecință, cam snob. În habitatele provinciale din culturile mici e şi mai dramatic. Domnule, era umilitor să-l auzi la beție cuvântând despre autori despre care nu auziseşi, dar fiind într-o anume legătură cu filmele care se dădeau în oraş. Nemaiputând îndura, am apucat şi eu tomul. Când îl parcurgi, poți înregistra alfabetic cohorte de cineaşti cu operă cu tot, pe scurt, dar şi un lucru discret. Că cinematograful e un fel narativ aparte; în general, orice se poate povesti, şi o catedrală, şi făcătoarele de baie ale lui Seurat, mă tem că şi Mondrian. Totul răspunde unei apăsări atavice a omului de-a asculta relatări. Probabil, la focul din fața peşterii, aşa petrecea. Numai că filmul are ceva foarte special, trebuie să te deştepte cineva ca să vezi acest lucru. Deşi vine din literatură, şi literatura îi datorează destul, în mod reciproc, încât nu există scriitor mare care să nu ascundă un cineast, chiar nemanifestat, dar şi invers. Deci, literați, cinematiza-ți-vă. Sau filmați-vă cu telefonul. Atunci m-am sucit către cinema cu toată ființa, urmând a susține cinci examene de admitere la facultatea de genii. A fost o cooperare: eu tentam anual, ei mă buşeau programatic. Dacă se poate imagina institutul acela ca pe un ovul, candidații sunt roiul dens de mici insistenți: ca să avem o imagine. În cazul în care se preliminează că solicitanții nu bat cu pile în membrana de ou, atunci nici la şcoala de artişti nu se întâmplă altfel... Eu, însă, simțeam că doar cu ce venisem în cap nu ajunge, îmi mai lipseşte ceva, de aceea mă întorceam invariabil pe Lăpuşneanu, la Iaşi, în fiecare toamnă, cu moralul scăzut. Semănam într-un fel cu Victor Hănescu, eram luzărul național. Prietenii mă băteau pe umeri, uneori primeam câte-o bere şi-mi dădeau de înțeles că nici ei n-au fost răsfățați de destin în anonimatul în care trăim. Veleitarismul nu-i productiv. Până într-o zi în care-am pătruns, prin mijloacele arguției, prin şiretenie, dar am pătruns... Cred că în acelaşi fel viclean am determinat şi naşterea mea biologică, acum multă vreme. Nu contează, am intrat, am intrat... Mulți duşmani mi-am făcut.

- Mi-ar plăcea să intrăm in mintea regizorului Mircea Daneliuc. De la ce porniți la regizarea unui film? O atmosferă anume, o idee, un neastâmpăr, nevoia de-a te elibera de un preaplin?

- Greu să explic, am mai încercat. Neastâmpărul, nu, cu neastâmpărul nu se face nimic. Neastâmpărul şi preaplinul te duc inevitabil la cârciumă. Zăcământul național de locvaci şi veleitari provine din neastâmpărați însetați. Lucrul de care mă întrebați e o încordare încremenită. Uneori, plimbăreață. Alteori, se petrece în somn. Şi cărțile şi filmele vin la fel, de la o frază, de la o scenă. Lucrurile acestea apar fără să le cauți. În ce mă priveşte, muncesc apoi să întrevăd un final. Pe urmă abia încep să mă trag spre început, către motivațiile lui. Toate astea se fac în minte şi în scenariu. Filmul se turnează după acesta, conform unui plan calendaristic, nu mai e loc de fâțâieli.

- E şi un sentiment al urgenței la început?

- Nu sunt prea sigur. Odată simțit finalul, se instalează sentimentul marii băgări de seamă...

- În timpul turnării aveți impresia, fiind creatorul unei lumi, fie şi pe peliculă, că sunteți un fel de Dumnezeu în miniatură?

- Nu, ca un sculptor, un salahor. Unul înspăimântat că trebuie să-şi amintească precis toate ideile bune de dinainte şi să le păzească de o echipă gălăgioasă, plătită cu ora, ca şi de o tehnică ce-l trage în jos. Idealul suprem e menținerea filmării la nivelul minim al scenariului. Majoritatea cazurilor sunt sub acesta. Turnarea e o caznă cu rare momente de presimțire a reuşitei, nu prea are nimic haric în ea, totdeauna eşti ostenit; singurele momente de bucurie artistică sunt scrierea scenariului şi montajul.

Dacă cineva se consideră în condițiile acestea vreun mic Dumnezeu, ori nu e sigur ce profesie are, ori e băiatul lu' tata nimerit pe scaunul de unde dă indicații. Filmele bune sunt o excepție, regula e alta. Când se termină conform planificării, poate începe activitatea de colectare a premiilor. E o acțiune separată, paralelă, făcută de persoane abilitate şi fără legătură, decât coincidental, cu valoarea operei. Totul e făcut spre consternarea incontinentă a lumii, când află de premiu şi după aia se uită la film.

- Dar, când se termină de tras şi ultimele cadre, cu toate greutățile muncii, nu intervine părerea de rău că ieşiți dintr-o lume?

- Pentru regizor, nu, mai are încă destule de făcut, pentru el nu s-a terminat decât etapa cea mai anevoioasă. Abia acum poate privi ceva mai de sus. Cu toate că, față de cărți, nu se mai poate schimba mare lucru. Actrițele, însă, fac crize. Unele plâng disperate chiar şi jumătate de ceas.

- Aveam în vedere prin ce trec unii scriitori, la terminarea unei cărți, când am pus întrebarea. Credeam într-o similitudine.

- Ar fi o similitudine dacă scriitorii şi-ar face şi montajul cărții după ce termină cu scrisul, ar fi o idee bună... Dacă ar mai şi sonoriza-o după aceea şi s-ar îngriji de fiecare frază ca să arate ca lumea, nu le-ar strica. Dar cum obiceiul şi putința de a citi sunt vetuste şi pe cale de dispariție, nu prea e pentru ce.

- Atunci pentru ce scrieți?

- Ca să nu mă defenestrez. Sigur că e un demers restrictiv, în cele din urmă. Ar fi bine să se bulucească mase mari la film sau la carte, dar nu se întâmplă aşa. Presiunile financiare ale producătorilor sau editorilor împing totdeauna opera în consumator, atenți la puținul ce-i zornăie prin buzunar. Nu e, cum se spune, un cadou pentru umanitate, clişee din astea. Niciodată lumea nu s-a făcut mai bună după un film sau o cărțulie, autorul nici nu are în vedere, în primul moment, cohorte de interesați. Scrie pentru a se amâna. Se gândeşte cel mult la patru persoane sau cinci a căror părere e nerăbdător s-o cunoască. După aia apare şi idealul rentabil. Publicul de acum douăzeci şi cinci de ani nu mai e, ne-am obişnuit şi cu asta. A dobândit un simț aparte de a intui superficialul, filmul cu două personaje într-un apartament de bloc, dacă se poate fără final, cartea până într-o sută de pagini, cum să fii fericit fără să te laşi de fumat, cum e bine să te cântăreşti şi aşa mai departe. Superficialitatea îl linişteşte, îl odihneşte, ştie că nu va pretinde nimic de la el, nu-i cere în niciun fel să participe. Dacă apare o carte de substanță sau un film mai elaborat, ferească Dumnezeu – problematic!, simte pericolul de la o poştă şi se fereşte. Nu cumpără. E miraculos cum intuieşte lucrul care poate să-l turtească nițel. De aceea, inițiativele bune cad financiar, cei care produc cărți sau filme nu mai vor niciun risc, în general devin producători de gunoi. Gunoiul se vinde.

Aşa se face că ne adresăm unui public fără criterii, care nu mai poate deosebi cu propriul cap ce e bun de ce-i rău. Se cască şi aşteaptă de la televizor. Ori, de aici, o mare grăsime se varsă spre el. Mărfuri bizare, medicamente miraculoase pentru cetățeni sănătoşi şi mai ales decorații. Premii şi concursuri pentru orice, pentru apă gazoasă şi gaze, pentru blacheuri, pentru studiourile înseşi. Cea mai premiată televiziune!... Nu-i place şcoala, dar coronița îl fascinează. Când aude de premii, ştie sigur că e de bine, nici nu mai trebuie să vadă sau să citească, îşi poate da cu părerea. Pentru că e o nevoie şi asta.

Aştept cu impacientă să văd dacă prigoana cărnii de cal îl va ajuta pe Cărtărescu să umfle premiul Nobel sau nu. Ați băgat de seamă cui i s-au decernat Nobel-urile pentru Pace în ultima vreme?

- Haideți să ne întoarcem la lumea filmului. Apoi o să vorbim şi despre literatură. Sunteți mulțumit de ce ați realizat până acum? Care dintre filmele dumneavoastră este preferatul?

- Mulțumit nu te poate face nimeni niciodată, dacă evoluezi într-un sistem de valori detaşat de circăria mediatică. Eşti creditat cu un simț al măsurii. Dar măcar poți fi indulgent. Pentru asta e necesar ca filmul să facă față unor condiții, vreo patru. Nu iau în discuție umblătura pe la festivaluri şi eventualele cristale Swarowski, v-am spus deja câte ceva despre asta. Nici vânzarea de bilete, pentru că poate fi un indiciu neconcludent: am văzut Tarkovski într-o sală cu doi spectatori. La cinema se poate veni din interes cultural, dar şi cu şcoala, cu garnizoana, în urma unui premiu, din curiozitate, din spirit de modă, din cauza ploii, din cauza reclamei, a unei pedale media, etc. Aşadar, cele patru la care mă gândesc ar fi următoarele:

Dacă în condițiile socio-politice, dar şi de buget din momentul filmării, luând în calcul actorii pe care

Black Pantone 253 U

i-ai putut folosi, echipa şi tehnica disponibilă, ţi-ai atins nivelul maxim-posibil în ciuda oricărei constrângeri. Dacă măsura de adevăr reprodus conferă filmului, revăzut peste ani, o prospeţime ca şi cum ar fi fost turnat ieri.

Dacă la data premierei se situează la o cotă internaţională indubitabilă.

În sfârşit, alt indiciu ar fi dacă filmul are imitatori. Deoarece valoarea jigneşte, dar scoate la trântă veleitarul otrăvit de arsuri. Doreşte imperios să sară ştacheta.

Luând cu sinceritate în calcul aceste considerente, constat că n-aş mai dori să refac vreun film de la zero, în dorinţa de a-l mai peria. Mă simt suficient de confortabil cu ele aşa cum arată. Nu pot vorbi de un film preferat, nu le-am făcut decât din dragoste, niciunul alimentar. Filmele au însă destin, ca şi oamenii. Pot simţi duioşie pentru unele mai năpăstuite – am mai spus lucrul ăsta -, cum ar fi cele pe care le-am realizat după '89, necunoscute aproape complet. Din fericire nu se pot exploata ca fier vechi, dar zac prin dulapuri. Am mai făcut cândva unul, îmi doream să mă pot lega de tragedia colectivizării (tabu!) şi a dispariţiei unei clase sociale. A rămas singurul din cinematografie despre care cred că tratează aceste evenimente cu onestitate, dar, ce să fac, nu a plăcut autorităţilor socialiste, cum mă şi aşteptam. Au văzut că-i cu ţărani, l-au împachetat şi l-au trimis la ţărani, prin căminele culturale săteşti, unde a murit curând, sufocat cu perna. Se numeşte *Vânătoarea de Vulpi* şi e unul dintre cele mai bune filme cu care m-am nevoit. Foarte pastişat. E puţin probabil să-l fi văzut mulţi.

- L-am văzut şi eu. Ce părere aveţi despre regizorii noului val?

- E loc pentru toţi.

- Numai atât?

- Pare destul de mult.

- Spuneaţi undeva că filmele îmbătrânesc precum cărţile. Ale dumneavoastră cum stau?

- Da, e corect, aşa este, îmbătrânesc. Eu însumi practic această proastă obişnuinţă. În ultima parte a întrebării dvs. mi s-a părut că observ un licăr vag maliţios. Mă înşel? Stau binişor, nu mă plâng. Am impresia că n-am fost înţeles: indiciul despre bătrâneţea şi perisabilitatea operei e un criteriu de bază; mi-aţi cerut o părere, am enunţat-o într-un anume context. Cum aş putea să vă ofer eu o judecată de valoare pro domo, când n-am obiceiul şi aş putea leza destui care mă ştiu doar din auzite, alţii sporadic şi alţii, foarte posibil, deloc?

- N-am intenţionat să pun niciun strop de maliţiozitate. Vă gândiţi la un nou film sau la o nouă carte?

- Carte. O piesă; e bine şi igienic să scrii teatru, dacă n-ai mai făcut-o de mult.

- N-o să fiu surprins dacă o să scoateţi şi un volum de poeme... Absolut deloc!

- Eu ştiu? Nu cred. Am încercat în liceu. Scriam atât de anost, încât n-am mai îndrăznit niciodată.

- Lumea vă cunoaşte mai puţin ca scriitor. Liviu Antonesei a scris relativ recent, cu ocazia unei lansări pe care aţi avut-o la Iaşi: „Nu reuşesc să-mi dau seama din ce motiv nu am citit până acum niciuna din cărţile lui Daneliuc, deşi din 1997 a publicat zece – şase de proză şi patru de teatru –, iar pe cineast îl iubeam atât de mult. Fiind programat să prezint romanul Cele ce plutesc. *Variaţiuni pe tema unui scenariu, pandant al filmului omonim, am primit cu câteva zile înainte cartea, pe care am citit-o „peste noapte". Aproape n-am lăsat-o din mână până n-am ajuns la capăt. Sigur, de la un artist care îşi scrie singur scenariile, nu mă aşteptam la o carte proastă – dar nici nu credeam că e atât de bună! Când aveam să văd şi filmul – de asemenea, excepţional –, aveam să constat pe deasupra că nu este o simplă transcriere a filmului, ci altceva, aproape cu totul altceva. În fapt, filmul şi cartea, în ciuda coincidenţei de nume, sînt opere autonome, fiecare de vîrf în genul său artistic. Aş spune că Daneliuc este un prozator „optzecist" – el însuşi se consideră un cineast „optzecist"! –, dar unul care, în ciuda debutului târziu, sau poate din pricina asta, s-a instalat direct pe podium. Romanul mi-a plăcut atât de mult încât am fost foarte fericit când autorul mi-a mai dăruit două anterioare* – Strigoi fără ţară, *2001, şi* Apa din cizme, *2005 – pe care abia aştept să le citesc. Şi, de bună seamă, le voi căuta şi pe celelalte. În opinia mea, este destul de greu să excelezi şi într-un singur gen de artă. Dar să o faci în două genuri atât de diferite ca manieră de manifestare a creativităţii – singurul lucru comun fiind în fapt povestea, dar asta este comună şi vieţilor noastre, până la urmă! – chiar nu este la îndemâna oricui. Lui Mircea Daneliuc îi este. Eu sînt recunoscător Domnului pentru această întîmplare. Şi sînt fericit că această vizită la Iaşi nu mi l-a adus doar pe marele cineast, dar mi l-a revelat şi pe excelentul scriitor. Să fie primit!" Ce e literatura pentru Mircea Daneliuc?*

- Se consideră că e bine să fiu mai puţin cunoscut, atâta vreme cât artele marţiale la români, otrăvirea fântânilor şi fuga în codru, dezvoltă, în finul proces al globalizării, aspectul strategic: acoperă-ţi adversarul cu frunze; poate ai noroc şi nu se mai vede... Şi filmele mele de după '90, şi cărţile au aceeaşi problemă. Deranjează ierarhiile scripto-comunitare umflate cu pompa de editori balonaţi cu pompa şi ei; ca atare, sunt ocultate cu bună ştiinţă, până la iluzia dispariţiei, se confundă în peisajul inventiv naţional. Există persoane care au, totuşi, cunoştinţă de ele, contactaţi-le, or să se exprime flatant; se definesc astfel ca indivizi cultivaţi. Sunt bune, n-am ce să fac, dacă-s bune, nu poate nimeni să spună altfel, doar să le-ascundă. În general, lucrurile stau aşa: e regizor, s-a apucat acum şi de literatură? Ce naiba mai vrea? Cine se crede? Să stea acolo, la filmele lui! Din cealaltă parte, de la cineaşti: dă-l dracu', să scrie! Să ne lase în pace! Să scrie! Atât!

Producătorii şi editorii găsesc că e de bun simţ şi firesc. Şi eu la fel. Motiv pentru care am renunţat la cinema încă înainte să fi făcut *Cele ce Plutesc*. Situaţie în care mă aflu şi azi.

Aşa e, v-am spus, în culturile mici. Locuri puţine şi multă pârloagă. Cei din clubul acesta nu au decât să aştepte postum o generaţie mai puţin bătută în cap. Dacă "se rostesc" pentru postumitate. Eu, nu. O fac pentru mine însumi. Poate sunt veşnic, n-am de unde să ştiu.

- Cum scrieţi? Sunteţi diurn, nocturn?

- Diurn. A nu se crede că noaptea dorm.

- Nu dormiţi?

- Dintre cele pe care le pot mărturisi, filmez câteodată sau execut cu talent insomnii.

- Era să omit să vă întreb despre regizorii şi scriitorii preferaţi. Care sunt?

- Cineaştii mei sunt dintre aceia în timpul cărora s-a inventat isteria mediatică a festivărilor. Fatalmente, au fost acoperiţi cu aceleaşi onoruri în exerciţiu şi azi, numai că... pentru "merite deosebite": Bergman, Fellini, Antonioni, Visconti. Erau talibanii culturii, aveau o marotă – neînţeleasă–, scormonirea, efortul încăpăţânat de a spune ceva despre fiinţă. Lucruri vetuste. Şi-au pierdut ei vremea, nu mai e cazul să ne căznim.

De la scriitori, mă uit cu admiraţie la unul care e nominalizat aproape anual la Nobel, dar n-o să-l ia niciodată, pentru că-i lipsesc câteva date biografice esenţiale, *extra libris*. Se numeşte Antonio Lobo Antunes. Numele de Heyse, Pontoppidan, Spitteler vă spun ceva? Eu nu le-am putut reţine, le-am luat din cartea lui Ulici. Au prins şi ei premiul Nobel pentru literatură... Dar Sully Prudhomme? L-au decorat în locul lui Tolstoi. Nu cred că-l mai citesc nici măcar strănepoţii din familia lui. Cât despre Jelinek şi despre săsoaică, numai de bine!

- Nu sunteţi un om care să stea indiferent în propria găoace. Aş vrea să vorbim despre România. Are şanse să-şi revină?

- V-am spus că mă consider expatriat, am vorbit serios. Mă tem că nu sunt singurul. Nu mai intru în teoria care ar trebui să ne lumineze care însingurare ar fi mai adevărată, cea interioară sau diaspora. Credeţi ce doriţi despre mine. Nu ştiu dacă aţi simţit că ţara despre care ştiţi că-i a dvs. vă face neobosită vânt ba din cot, ba din umeri. Te încăpăţânezi să rezişti până în ziua în care-ţi dai seama că, privită de la distanţă, e mai suportabilă.

Să-şi revină din ce? Aşa a fost totdeauna, nici nu se simte prea rău. Schimbă bancuri obosite pe net. La câte păcate avem, părem şi incapabili, din nefericire, să ne aleagem isprăvnicia: "barbarii de tirani" sunt ori şmecheri ori fătălăi. Mă ia groaza atunci când iese lumea în stradă, adică cei două sute de zgribuliţi de la Inter, în timp ce naţiunea îi vizionează critic la televizor. Pe degerăturile lor şi pe scatoalcele de la Jandarmerie se caţără de obicei politicienii cei buni. Nici nu apucă să se usuce cerneala pe ştampila de vot, că te şi anunţă că au făcut, în beneficiul tău, evident, pact cu blestemaţii de ieri. Ai ceva obiecţiuni? Dac-ai fi european, n-ai avea. Nu prea eşti. Nu cunoşti diplomaţia dâmboviţeană, acel lucru subtil, şi, la urma urmei: noi nu suntem ca şi precursorii, nu discutăm mărunţiş, despre ce-au tâlhărit, pentru că, cine ştie, am crea precedentul. Mi-e lehamite rău... Băbăciuni. Mi-e teamă să nu piardă pământ, aşa cum îi văd ahtiaţi după tot ce luceşte. Pot vinde orice, şi de sus şi de jos. Pe tema asta, discuţia pe care o avem riscă să se înfunde...

- Dacă discuţia nu desfundă nişte creiere... Cine ştie? E drept că hidoşeniile exteriorizate se văd dacă le pui în faţă oglinda, dar nu prostia, lipsa de caracter, puturoşenia. Auzindu-vă, câţiva sper că o să înceapă să-şi ţină ochii mai larg deschişi. Cuvântul unui om ca dumneavoastră contează.

- Nu am veleitatea asta. Credeţi-mă, e complet inutil. N-am reuşit niciodată să determin vreo schimbare, decât, cu zgârcenie, în mine însumi. Să vă spun ceva... În trecutul meu a existat un moment în care l-am supărat într-un fel pe Ceauşescu. N-am practicat disidenţa soft, adică în casă, la telefon, dând interviuri pentru gazete franceze. Presupun că ştiţi, am optat să le arunc public carnetul de partid. Aşa a fost să fie. Bun, în nemernicia mea, am avut bănuiala că românii se vor buluci, vor vedea că se poate, vor face la fel şi, cine ştie, poate că în felul acesta anul '89 ar fi venit mai devreme. Cunoaşteţi măcar două cazuri în care cineva să fi făcut ceva similar? Sigur, gestul meu a fost generat de situaţia lui *Glissando*. Filmul acela avea actori, colegi cineaşti, etc. Într-un fel, mi-am pus pielea pe băţ şi pentru ei. Ştiţi ce s-a întâmplat? S-a lăsat un vid îngheţat în jurul meu, nu mai suna nici telefonul, aşteptau să vadă ce păţesc.

- Vă înţeleg. Pentru finalul interviului, pe lângă subiectele atinse, aţi fi vrut să vorbiţi despre ceva anume?

- Nu, din proprie iniţiativă, nu.

- Vă mulţumesc!

Interviu realizat de
Alexandru Petria

Omul politic Eminescu

Petru Romoşan

La ce e bună presa în vremuri de răspîntie, pline de pericole pentru ţara noastră? Întotdeauna celor care trăiesc în epoci ieşite din comun li se pare că aşa ceva li se întîmplă doar lor, că sînt năpăstuiţi de soartă, bătuţi de Dumnezeu. Perioada marilor clasici, fondatori de naţiune, a fost una de mari lupte, de mari încercări. Ioan Slavici a scris aproape o carte întreagă (*Amintiri*) despre colegul său de geniu şi de gazetă. În articolul pe care vi-l propunem aici spre lectură, el se ocupă de omul politic Eminescu.

Minabilii noştri contemporani, "fripturiştii lui Băsescu", internaţionalişti de ocazie, bursieri şi stipendiaţi, feroce arivişti în faţa lui Dumnezeu, de genul autorilor de compilaţii foarte recomandate inginerilor virgini cultural, Cărtărescu, Patapievici, Pleşu, plus maestrul unguentelor şi al altor consumisme - untul lui Noica, de exemplu -, Liiceanu, au încercat oarecum comic să-l înfunde pe preaînaltul nostru Eminescu vîrîndu-l, de-a dreptul sau mai pe ocolite, în categoriile infamante "antisemit" sau "incorect politic". Ambele categorii sînt aplicate cam incult şi strîmb la un secol XIX românesc destul de complicat. Recunoaştem că nici noi nu fraternizăm cu "fixaţia" lui Eminescu asupra chestiunii evreieşti, dar poetul făcea politică şi cei vreo 600 000 de evrei la nivelul anului 1876, cei mai mulţi emigraţi din Galiţia şi Rusia în foarte tînărul şi fragilul stat român, mai ales în Moldova sa patriarhală, reprezentau un "partid" important, iar gazetarul care era Eminescu se poziţiona de partea "vechilor", boieri sau ţărani. Moses Gaster, unul dintre cei mai mari intelectuali români, nepot de rabin şi unul dintre primii care a ţinut în sinagogă predică în româneşte, a scris-o limpede: "Se zicea că [Eminescu] era antisemit. Pe atunci antisemitismul era foarte răspîndit, dar el n-a fost contaminat de acel virus, foarte rar a abordat chestiunea evreiască în ziar şi numai o dată sau de două ori în poemele sale, unde i-a satirizat pe greci şi a adăugat, de asemenea, un cuvînt despre evrei" (*cf.* Nicoleta Dabija, "Mihai Eminescu şi "chestiunea evreiască").

Ioan Slavici însă nu se ocupă în acest articol de Eminescu şi chestiunea evreiască. Clasicul ardelean subliniază că Mihai Eminescu a făcut politică în numele său, şi nu în numele vreunui băsescu "conservator" contemporan, deşi se bucura de o mare simpatie din partea lui Lascăr Catargiu, şi că era nu numai cel mai mare poet al timpului, dar era şi un cetăţean deplin şi foarte activ al neamului său. Acum, cînd scena e ocupată agresiv de piţifelnici, infractori şi impostori, recursul la clasici ne poate fi tuturor de folos. (*P. R.*)

Eminescu în politică

D-l A. Vlahuţă a publicat, sunt acum câteva săptămâni, un articol, care porneşte din gândul că Eminescu « n-a întrat el de bunăvoie în războiul politic, ci prietenii şi împregiurările l-au tras». Gândul acesta e un semn neîndoios că nu l-a cunoscut d-l Vlahuţă pe Eminescu când trăia şi nu şi-a dat silinţa să-l înţeleagă nici după ce a murit. Se vede însă că sunt oameni care pun temei pe spusa d-lui... Vlahuţă, căci *Luceafărul* din Sibiu a crezut de cuviinţă să reproducă pentru luminarea cititorilor săi articolul d-lui Vlahuţă – fără ca să-şi deie seamă că-l prezentă pe Eminescu drept un fel de sâmbriaş al condeiului ceea ce nici n-a fost, nici nu putea să fie.

Noi, care nu numai după «metodele manuscriselor lui» îl ştim pe Eminescu, ni-l aducem aminte ca om care nu se lăsa să fie «tras» ori «împins», ci umbla totdeauna de capul lui.

Încă la vârsta de douăzeci de ani, când se afla în primul an la Viena, el scria şi îndemna pe alţii să scrie articole politice, pe care nu le plătea nimeni, avea convingeri bine întemeiate în toate cestiunile politice, se unea numai cu oameni care-i împărtăşeau vederile şi nu era dus de nimeni, ci ţinea să ducă pe alţii.

Aşa-l ştim noi cei ce am lucrat împreună cu dânsul.

«Fost-a Eminescu partizan al acelor clase vechi, româneşti *pentru că* a fost naţionalist ori a fost naţionalist *pentru că* a fost partizan al acelor clase?» se întreabă un alt scrutător, d-l G. Ibrăileanu.

Aşa ori aşa, nu mai încape nici o îndoială că el era partizan convins şi sincer al «acelor clase vechi», pe care le-a susţinut în coloanele ziarului *Timpul*, nu tras «de prieteni şi de împrejurări», ci din propriul său îndemn. Dac-ar fi fost om cu oarecare dare de mână, el şi-ar fi jertfit averea ca să publice ziare şi cărţi pentru susţinearea « acelor clase vechi».

Nu era cu toate acestea nici aristocrat, nici naţionalist în înţelesul comun al cuvântului.

La el toate porneau din cea mai curată iubire de oameni.

Îi punea sus în gândul lui pe nemţi, care le dăduseră maselor mari o bună şi sănătoasă îndrumare în viaţa comunală, în cea morală şi-n cea economică şi scăzuseră prin aceasta suferinţele omeneşti. Îi erau deci urgisiţi maghiarii, care, nesăţioşi, asupreau pe alţii şi sporeau suferinţele omeneşti. Pentru acelaşi cuvânt îi erau urgisiţi evreii, «grecoteii cu nas subţire», «bulgăroii cu ceafa groasă», dar şi cei mai neaoşi români, care căutau «traiul bun pe nemuncite». Având inima deschisă pentru suferinţele orişicui, el se uita totdeauna cu un fel de groază împregiurul său, căci pretutindenea îi ieşeau în cale oameni nedreptăţiţi şi chinuiţi de semenii lor.

Alinarea şi mântuirea nu puteau în gândul lui să vie decât de la «clasele vechi», care sunt în primul rând interesate ca lucrurile să meargă bine în ţară, au tradiţiuni în ceea ce priveşte purtarea de grijă pentru bunul mers al vieţii comune, pot să se pregătească în toată lărgimea pentru împlinirea menirii lor fireşti şi nu au nevoie să-şi mistuie puterile în luptă cu greutăţile vieţii zilnice.

Nu va fi avut, poate, dreptate, dar aşa vedea el lucrurile, şi «boier» era pentru dânsul un om care-şi petrece viaţa ostănind pentru binele tuturora. De aceea «trase cu patimă de pe meterezele *Timpului* în rândurile fraţilor lui de la *Românul*, dar pentru toate comorile din lumea aceasta n-ar fi tras şi de pe meterezele *Românului* în rândurile fraţilor de la *Timpul*».

Dar se va zice că nu erau boierii cum după părerea lui trebuiau să fie, şi mulţi dintre dânşii îşi petreceau viaţa în flecarii ori în desfrâu, se însoţeau cu evrei, cu «grecotei» ori cu «bulgăroi» şi numai puţini mai stăruiau asupra bunelor tradiţiuni ale familiilor lor. Eminescu avea şi bărbăţia de a înfrunta răul, şi de pe meterezele *Timpului* el trăgea cu aceeaşi patimă şi-n aceia dintre compartizanii săi, care nu erau vrednici să fie socotiţi în rând cu «boierii», căci el nu cauza unui partid o susţinea, ci pentru binele obştesc se lupta şi le era recunoscător celor ce-i dedeau putinţa de a face aceasta.

Dar a săvârşit şi muncă de salahor, şi d-l A. Vlahuţă citează dintr-o scrisoare vorbele : «Aştept telegramele „Havas", ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt şi n-aş mai fi ajuns să trăiesc.»

Câţi sunt între noi, care-n clipe de amărăciune n-au scris ori n-au rostit, cel puţin, asemenea vorbe!

Iar clipe de amărăciune avea Eminescu în fiecare zi – nu pentru că era muncit de gândul că în zadar îi este munca.

Ce era adecă *Timpul* acela, în a căruia redacţiune se mistuia Eminescu?

Lucram într-un timp în redacţiune Eminescu, Caragiale, şi eu, care aveam şi administraţiunea.

Fondaţiune nu avea ziarul. Din vânzarea cu numărul ieşea puţin. Abonamentele n-aduceau destul. Ceea ce lipsea se aduna din cotizaţiuni. Azi unul, însă, mâne altul dintre cotizatori se sâmţea jignit de vreun articol publicat în ziar şi ori venea cu o falcă-n cer cu alta-n pământ la redacţiune, ori refuza cotizaţiunea. Era dar «criză» în fiecare zi, harţă necurmată şi nu puteam niciodată să ştiu când şi cât pot să achit din onorare, nici dacă mai poate ori nu ziarul să meargă înainte.

Mai bine n-a fost nici după ce Caragiale şi eu am plecat, şi Eminescu, mai stăruitor, a rămas singur.

Ceea ce l-a ţinut la *Timpul* n-au fost niciodată «prietenii şi împregiurările», ci nestrămutata lui convingere că muncind acolo săvârşeşte o faptă bună, şi dorinţa de a combate multele rele care se iveau în fiecare clipă împregiurul lui.

N-a fost Eminescu numai poet, ci totodată şi om în cel mai bun înţeles al cuvântului, un neobosit luptător pentru binele obştesc."

Ioan Slavici – *Opere*, VI, *Memorialistică*, Constantin Mohanu (ed.), Academia Română, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Bucureşti, 2005, pp. 777-780

(Material trimis de autor Revistei Tribuna*, publicat şi pe blogul Editurii Compania)*

■

Capătul căii

Arhiepiscopul și Mitropolitul †ANDREI

Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârşit, credința am păzit (2 Timotei 4, 7).

La Crăciun, în scrisoarea pastorală, vă făceam o propunere duhovnicească: să o apucăm *pe altă cale*. Să alegem un drum bun pentru călătoria vieții noastre, un drum care ne duce la Hristos.

Acum, la Sfintele Paşti, vom medita împreună la sfârşitul drumului vieții noastre pământeşti, la capătul căii. Pentru că viața noastră nu-i decât o călătorie pe care dorim s-o săvârşim bine. În ectenia cererilor de la Vecernie Îi cerem lui Dumnezeu: *Sfârşit creştinesc vieții noastre, fără durere, neînfruntat, în pace şi răspuns bun la înfricoşătoarea judecată a lui Hristos* [1].

Sfântul Pavel subliniază faptul că noi suntem pe pământ călători şi că *nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe aceea ce va să fie* (Evrei 13, 14). Iar o cântare de la înmormântarea preoților zice că *viața noastră este pe pământ ca o jucărie: ceea ce n-am fost ne facem şi din ceea ce suntem ne stricăm; vis nestătător suntem, suflare care nu are putere, zbor de pasăre călătoare, corabie pe mare care nu lasă urmă* [2].

Poetul duhovnicesc Traian Dorz, cu darul pe care i l-a dat Dumnezeu, reuşeşte să exprime artistic şi sugestiv această condiție a noastră de călători: *Un lung tren ne pare viața, ne trezim în el mergând, /Fără să ne dăm noi seama unde ne-am suit şi când./ Fericirile sunt halte, unde stăm câte-un minut,/ Până când să ne dăm seama, sună, pleacă, a trecut.../ Iar durerile sunt stații lungi, de nu se mai sfârşesc,/ şi în ciuda noastră, parcă, tot mai multe se ivesc./ Arzători de nerăbdare înainte tot privim,/ Să ajungem mai degrabă la vreo țintă ce-o dorim./ Ne trec zilele şi ani, clipe scumpe şi dureri,/ Noi trăim hrăniți de visuri şi-nsetați după plăceri./ Mulți copii voioşi se urcă, câți în drum n-am întâlnit!.../ Iar câte-un bătrân coboară trist şi frânt, şi istovit./ Vine odată însă vremea să ne coborâm şi noi,/ Ce n-am da, atunci, o clipă să ne-ntoarcem înapoi?/ Dar, pe când, privind în urmă, plângem timpul ce-a trecut,/ Sună-n Gara Veşniciei; am trăit şi n-am ştiut!...*[3]

Noi oamenii nu ne putem obişnui cu gândul că vom muri. Vedem că mor alții. Suferim pentru pierderea lor. Dar e foarte greu să ne vedem pe noi în postura de oameni plecați din lumea acesta. Şi e şi firesc pentru că ne spune Înțeleptul Solomon *că Dumnezeu n-a făcut moartea şi nu se bucură de pierirea celor vii* (Înțelepciunea lui Solomon 1,13). El a făcut viața şi *porunca Lui este viața veşnică* (Ioan 12, 50).

Aşa stând lucrurile, este firesc să ne întristăm atunci când este vorba de moarte, dar nu ca cei *care nu au nădejde* (1 Tesaloniceni4,13). Întristarea noastră trebuie să fie plină de optimism şi mobilizatoare înspre fapte bune. În acest sens, Magda Isanos a scris câteva versuri superbe: *E-aşa de trist să cugeți că-ntr-o zi,/ Poate chiar mâine, pomii de pe-alee/ Acolo unde-i vezi or să mai steie/ Voioşi în vreme ce vom putrezi./ Atâta soare, Doamne, - atâta soare/ O să mai fie-n lume după noi,/ Cortegii de-anotimpuri şi de ploi,/ Cu zori din care şiruie răcoare.../ Şi iarba asta o să mai răsară,/ Iar luna tot aşa o să se plece,/ Mirată, peste apa care trece -,/ Noi singuri n-o să fim a doua oară./ Şi-mi pare-aşa ciudat că se mai poate/ Găsi atâta vreme pentru ură,/ Când viața e de-abia o picătură,/ Între minutu-acest şi celălalt/ Şi-mi pare ne-nțeles şi trist/ Că nu privim la cer mai des/ Că nu culegem flori şi nu zâmbim,/ Noi care - aşa de repede murim* [4].

Dreptul Iov, într-un moment de tristețe, medita astfel: *Un copac, de pildă, tot are nădejde, căci dacă-l tai, el creşte din nou şi vlăstarii nu-i vor lipsi. Dacă rădăcina lui îmbătrâneşte în pământ şi dacă trunchiul lui putrezeşte, când dă de apă înverzeşte din nou şi se acoperă cu ramuri ca şi cum ar fi atunci sădit. Dar omul când moare rămâne nimicit; când omul îşi dă sufletul, unde mai este el?* (Iov 14, 7-10).

Tristețea lui nu era însă lipsită de nădejde, pentru că într-alt moment exclama cu multă convingere: *Dar eu ştiu că Răscumpărătorul meu este viu şi că El, în ziua cea de pe urmă, va ridica iar din pulbere această piele a mea ce se destramă* (Iov 19, 25).

Aceasta este cea mai importantă realitate: Răscumpărătorul nostru este viu. S-a sculat din morți. şi învierea Lui are consecințe universale. Zice Sfântul Pavel că *Hristos a înviat din morți, fiind începătură a învierii celor adormiți. Căci de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om şi învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, aşa şi în Hristos toți vor învia* (1 Corinteni 15, 20-22).

Entuziasmat Sfântul Ioan Gură de Aur zice în Cuvântul de Învățătură de la Paşti: *Sculatu-S-a Hristos şi au căzut diavolii. Înviat-a Hristos şi viața stăpâneşte. Înviat-a Hristos şi nici un mort nu mai este în groapă; că Hristos, sculându-se din morți, începătură celor adormiți S-a făcut* [5].

Domnul Hristos, vorbind despre Parusie, zice: *Nu vă miraţi de aceasta, că vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Lui, şi vor ieşi cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii* (Ioan 5, 28-29). Acesta este capătul căii.

Trăind într-o lume pragmatică şi sceptică s-ar putea ca unii să se îndoiască de acest adevăr. Şi se vor întreba: cine a verificat spusele lui Hristos şi cine a experimentat direct existența lumii de dincolo şi veridicitatea speranțelor noastre? Vom da exemplul strălucit al Sfântului Pavel. El *a fost până la al treilea cer... a fost răpit în rai* (2 Corinteni 12, 2-4).

Din experiența sa directă a scris a doua Epistolă către Corinteni, subliniind faptul *că, dacă acest cort, locuința noastră pământească, se va strica, avem zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută de mână, veşnică, în ceruri* (2 Corinteni 5, 1). Părintele Dumitru Stăniloae, de la a cărui naştere s-au scurs 110 ani, iar de la mutarea sa la Domnul 20 de ani, fiind cel mai mare teolog al nostru, spunea că istoria şi omul nu pot fi scoase din ordinea lor coruptibilă şi din planul morții decât prin învierea lui Hristos: *Numai învierea lui Hristos a scos o persoană istorică din acest plan, deschizând perspectiva eliberării viitoare a istoriei în întregime din acest plan. În acest sens, învierea e singurul eveniment care dovedeşte nu numai că istoria se face cu colaborarea unor puteri mai presus de puterile umane strict «imanente», ci şi că*

Intrarea în biserică a Fecioarei Radu Munteanu din Ungurei, cca. 1775, Sălişteа de Sus

Black Pantone 253 U

istoria, în generalitatea ei, e destinată să fie ridicată într-un plan superior ei, în planul vieții incoruptibile și fără de moarte, pnevmatizat, unde domnesc nu procesele uniforme ale naturii, ci libertatea spiritului uman, prin care Duhul Sfânt pnevmatizează și face transparent și timpul [6].

Ca voiajul nostru să se facă bine avem nevoie de călăuză, avem nevoie de un ghid care să ne povățuiască pe cale și să nu ratăm ținta. Știm că Domnul Hristos este *Calea, Adevărul și Viața* (Ioan 14,6). Dar cine ne călăuzește pe Cale? Afirmăm fără teama de a greși: pe Cale ne povățuiește duhovnicul nostru, preotul nostru.

Poate vă întrebați de ce există mai multe religii și confesiuni, că doar Hristos este unul? Pentru că, pe lângă duhovnicul „profesionist", există și falși povățuitori care derutează. Ei pot poza ca oameni buni, și poate că și sunt, dar, din punct de vedere spiritual, sunt orbi. Iar *dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă* (Matei 15,14).

Duhovnicul este omul care, datorită mortificării patimilor și dobândirii nepătimirii, devine cunoscător al lucrurilor dumnezeiești și are față de lucrurile omenești o dreaptă judecată, datorită căreia, fără nici un pericol, știe să-i călăuzească pe alții pe calea lui Dumnezeu [7].

Arhimandritul Sofronie Saharov, de la a cărei trecere în eternitate se împlinesc 20 de ani, înainte de a se călugări a trecut printr-o teribilă criză sufletească. Intelectual de marcă, nu înțelegea cum atunci, în Primul Război Mondial, au murit în mod absurd sute de mii de tineri. Oare avea un sens capătul căii lor? Totul era înghițit de întuneric.

Mărturisește: *Moartea mea inevitabilă nu mai era ceva neînsemnat. Nu. În mine, împreună cu mine, moare tot ceea ce fusese cuprins de conștiința mea: cei apropiați mie, suferințele și dragostea lor, toată desfășurarea istoriei, întregul Pământ, în general, și Soarele, sistemele, și nețărmuritele întinderi; până și însuși Făcătorul lumii și Acela moare în mine; și îndeobște, întreaga ființă se înghite în întunericul uitării* [8].

Cine l-a scos din această întunecime sufletească? Cine i-a arătat capătul căii? Duhovnicul său, Sfântul Siluan. Acesta, la vremea lui, trecuse printr-o încercare asemănătoare și, în momentul în care era să se prăbușească, S-a arătat Hristos cel Înviat din morți: *În dreapta ușilor împărătești, în locul Mântuitorului, Îl vede pe Hristos cel viu. Întreaga sa ființă i se umple de lumina harului Sfântului Duh în Care recunoaște pe Domnul. Privirea Sa blândă și infinit de bună, iradiind iertare, pace și bucurie, a atras irezistibil întreaga făptură a lui Siluan* [9]. Pentru el această experiență a fost convingătoare, ba mai mult, i-a convins și pe alții. Era clar care-i capătul drumului.

La capătul căii ne așteaptă Domnul nostru Iisus Hristos. Sfântul Ioan Teologul, fiind răpit în rai, L-a văzut: *Capul Lui și părul Lui erau albe ca lâna și ca zăpada și ochii Lui ca para focului. Picioarele Lui erau asemenea aramei arse în cuptor, iar glasul Lui ca un vuiet de ape multe* (Apocalipsă 1, 14-15). Ioan s-a temut, dar Domnul i-a zis: *Nu te teme! Eu sunt Cel dintâi și Cel de pe urmă. Și Cel ce sunt viu. Am fost mort, și, iată, sunt viu, în vecii vecilor, și am cheile morții și ale iadului* (Apocalipsă 1, 17-18).

Anul acesta a fost dedicat de către Sfântul Sinod Sfinților Împărați Constantin și Elena, pentru că se împlinesc 1700 de ani de când Sfântul Constantin a dat libertate creștinilor prin edictul de la Milano. Ori, și Sfântul Împărat Constantin, a avut o experiență directă cu Domnul Hristos cel înviat din morți.

Ne spune Eusebiu de Cezareea și Lactanțiu că, în

Pantocrator
Nechita Zugravul, 1753, Sânpaul

ajunul luptei cu Maxențiu la Podul Vulturului, *Constantin a văzut pe cer ziua, în amiaza mare, o Cruce luminoasă, deasupra Soarelui, cu inscripția: în aceasta vei învinge. Noaptea i s-a arătat, în timpul somnului, Iisus Hristos cu semnul Crucii pe care-l văzuse ziua pe cer, cerându-i să-l pună pe steagurile soldaților* [10]. Steagul acesta se numește labarum și avea pe el monograma lui Hristos. După ce a făcut acest lucru, a ieșit biruitor în luptă.

Despre Avva Arsenie cel Mare citim în Pateric că atunci când se apropia de capătul căii *l-au văzut pe el frații plângând și i-au zis lui: într-adevăr și tu te temi, părinte? și a zis lor: într-adevăr, frica aceasta de acum cu mine estre de când m-am făcut călugăr. Și așa a adormit* [11].

Un ultim caz a unui părinte care se apropia de capătul căii pe care vi-l relatez este cel al ieromonahului Nicodim Mândiță. Pe lângă faptul că a fost un bun părinte, a fost și un mare misionar. Datorită acestor calități a fost întemnițat de către comuniști. Ieșit din închisoare va face misiune prin mai multe sate din Ardeal. Ajunge în cele din urmă duhovnic la Mănăstirea Agapia. Într-o seară le-a spus maicilor care-l îngrijeau: Maicilor, stați de veghe în noaptea aceasta cu mine, căci dimineață la ora trei plec [12]. Maicile, destul de sceptice, au făcut rugăciuni. Când se apropia ora trei dimineața *deodată chilia se umplu de o puternică lumină și au văzut maicile lângă părintele un Arhiereu în veșminte... zicând «Părinte, de acum mergi cu noi!» Iar părintele a spus atât «Doamne, cât Te-am așteptat!»* [13]. Și a adormit somnul veșniciei. Era Domnul Hristos.

Acesta e capătul căii omului credincios. De aceea zice Mântuitorul în slujba înmormântării: *Cei ce ați umblat pe calea cea strâmtă și cu chinuri, toți care în viață crucea ca jug ați luat și Mie ați urmat cu credință; veniți de luați darurile, care am gătit vouă, și cununile cerești* [14]. Important este să umblăm pe calea cea strâmtă, lăsându-ne povățuiți de cei ce o cunosc.

Mărturisirea de credință a Sfântului Apostol Pavel, când se apropia de capătul căii, este făcută tot în acest spirit: *Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea* (2 Timotei 4, 7-8).

Iar în canonul Învierii spunem triumfal: *Prăznuim omorârea morții, sfărâmarea iadului și începătura altei vieți veșnice; și, săltând, lăudăm pe Pricinuitorul, Cel unul Binecuvântat, Dumnezeul părinților noștri, și preaslăvit* [15].

Dorindu-vă Sărbători pline de lumină și binecuvântate, vă îmbrățișez cu drag și vă zic: *Hristos a Înviat!*

†ANDREI
Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului

Note:

[1] *Liturghier*, EIBMBOR, București, 2012, p. 47.

[2] *Molitfelnic*, EIBMBOR, București, 1992, p. 241.

[3] http://www.resursecrestine.ro/poezii/59537/un-tren-lung-ne-pare-viata; 15.03.2013.

[4] Magda Isanos, *Poezii*, Libra, 1996, p. 214.

[5] *Slujba Învierii,* Reîntregirea, Alba Iulia, 1997, p. 52.

[6] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă 2*, EIBMBOR, București, 1978, p. 164.

[7] †Andrei, Episcopul Alba Iuliei, *Spovedanie și comuniune,* Alba Iulia, 1998, p. 131.

[8] Arhimandritul Sofronie, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, Sofia, București, 2005, p. 11.

[9] Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii și iadul smereniei,* Deisis, Sibiu, 1994, p. 15.

[10] *Istorie Bisericească Universală* I, EIBMBOR, București, 1987, p. 148.

[11] *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 38.

[12] Ieromonah Petroniu Tănase, *Icoane smerite din Sfânta Ortodoxie românească*, Editura Bizantină, 2002, p. 100.

[13] *Ibidem.*

[14] *Molitfelnic*, EIBMBOR, București, 1992, p. 200.

[15] *Slujba Învierii,* Reîntregirea, Alba Iulia, 1997, p. 42.

■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Trei rezolvări

Andrei Marga

Reorganizarea într-o concepție sincronizată a Institutului Cultural Român a presupus soluții la multe probleme deschise: care este sfera actuală a culturii? cum se poate mări impactul, nu doar diversitatea acțiunilor? ce priorități sunt de asumat? cum corelăm acțiunile imediate cu obiectivele pe termen lung încredințate de lege? de cine depinde imaginea externă a României? cum putem pluraliza viziunile, stilurile, modalitățile de expresie? etc. Pe parcurs am dat publicității soluțiile îmbrățișate. Ştim bine că orice instituție publică trebuie să fie transparentă şi accesibilă argumentelor ce vin din rândurile cetățenilor. Vreau ca în intervenția de față să argumentez pe scurt trei rezolvări: descentralizarea activităților, sprijinirea revistelor care întrețin dezbaterea publică şi receptarea propunerilor alternative şi a criticilor. Să le luăm pe rând.

Descentralizarea Institutului Cultural Român are, printre soluțiile sale, crearea de filiale în provinciile istorice ale țării. Până acum au fost inaugurate oficial filialele Oltenia-Gorj (Tg. Jiu), Moldova (Iaşi), Dobrogea (Tulcea), Banat-Crişana (Arad). Sunt tot mai multe solicitări ale autorităților locale de a crea filiale. Urmează alte inaugurări oficiale. În continuare, însă, adaptăm filialele la regionalizarea ce se pregăteşte. S-au pus, însă, în dezbaterea publică o seamă de întrebări.

Nu cumva se dublează rețeaua inspectoratelor pentru cultură din județe? Răspunsul este negativ. Filialele - ca şi întregul Institut Cultural Român - au ca misiune, stabilită de lege, să facă cunoscută cultura română şi să-i asigure vizibilitate şi prestigiu. Ele se ocupă de etalarea valorilor româneşti în spațiul internațional (în fapt, şi în centrele culturale din provincie au loc interacțiuni cu alte țări) şi nu se suprapun cu competențele inspectoratelor județene pentru cultură.

Nu cumva se irosesc resurse prețioase, financiare în primul rând, cu filialele ICR? Răspunsul este că nu se irosesc resurse! Dimpotrivă! Aşa cum s-a precizat de la început, în actele de înființare, infrastructura filialei este asigurată de autoritățile locale. Nu s-au creat noi posturi. Fiecare filială poate să-şi angajeze personal pe baza resurselor extrabugetare pe care le obține.

Ce resurse financiare au la dispoziție filialele? ICR, în întregul său, operează pe bază de programe anunțate public, iar accesul la resurse se face prin competiție. Filialele pot acumula resurse extrabugetare, ca pretutindeni în lumea civilizată, iar resursele pe care le obțin rămân la dispoziția filialei respective.

Nu cumva scade nivelul activităților prin crearea de filiale? Nu apare nicidecum acest pericol dacă ținem seama de faptul că valori ce pot fi etalate cu succes pe plan internațional sunt şi în provinciile istorice (de pildă, teatrul de la Sibiu sau Craiova, muzeul de artă din Tulcea, complexul brâncuşian de la Târgu Jiu, opera din Iaşi şi multe altele). Desigur că ICR trebuie să promoveze un nivel de exigență ridicat, dar acesta nu este periclitat nicidecum de dezvoltări cu idei mai bune.

Ce au făcut până acum filialele? Dăm doar câteva exemple de acțiuni de „internaționalizare" a culturii realizate de filiale: Expoziție de Fotografie *„Delta Dunării"* la Tel Aviv, în parteneriat cu Consiliul Județean Tulcea; *Dramaturgia contemporană în Europa*. Sprijinirea participării Teatrului „Jean Bart" la Colocviul Internațional de Dramaturgie Contemporană de la Dijon (Dobrogea); Simpozion internațional *Turismul cultural, vector al promovării şi valorificării patrimoniului cultural transilvan* (Transilvania); *Festivalul internațional „Porțile poeziei"* (manifestare dedicată promovării poeziei româneşti); *Congresul traducătorilor din Balcani şi din estul Europei* (Banat-Crişana); Conferința Internațională *„Brâncuşi, gorjeanul internațional"* (Oltenia-Gorj); *Caravana culturală* la Chişinău (Moldova). Încă nu este mult, dar direcția este de recunoscut.

Cu siguranță, în perspectiva regionalizării țării, pe fondul descentralizării administrative, soluția filialelor se va dovedi viabilă. Unii le critică fără să se informeze, dintr-un adevărat reflex („de ce să dăm banii la proştii ăia din provincie", cum spunea cineva), dar viitorul este pe ruta unei astfel de descentralizări. Va trebui acceptat adevărul : cultura română se promovează în exterior, dar promovarea se pregăteşte din interior.

Democrația are nevoie de pluralitate de opinii şi soluții şi de dezbatere publică. Aceasta, dezbaterea publică a problemelor de interes general, este în suferință, la noi. România îşi dezbate prea puțin propriile probleme şi participă puțin la dezbaterea din Uniunea Europeană. În fața acestei situații sunt multe de făcut. Institutul Cultural Român caută, între alte acțiuni, să sprijine o seamă de publicații - „Sfera politicii", „România literară", „Apostrof", „Luceafărul", „Convorbiri literare", „Economistul", „Contemporanul" (care este de sprijinit pentru a reveni în centrul dezbaterii teoretice naționale), „Tribuna" (care începe să-şi revină, după o îndelungată prăbuşire şi cădere în uitare, având acum, în sfârşit, un manager dinamic şi inovativ), „Secolul XXI" etc.. Aceste publicații le sprijinim pe bază de proiecte ale redacțiilor însele: plasarea în reprezentanțele româneşti din exterior, în bibliotecile de referință din alte țări, asigurarea accesului cititorilor în limba română, din diferite țări, la aceste publicații etc..

Unii critică acțiuni ale ICR. Faptul că se pun întrebări este natural, că se propun alternative de soluționare este firesc, că se semnalează unde lucrurile nu merg cum trebuie este de salutat. Atmosfera de dezbatere argumentativă, fie ea şi incomodă, este mereu dezirabilă. Sunt, însă, persoane care se exprimă despre ICR fără să se informeze sau care cred că doar ideea lor despre instituție este adevărată. Nu poate nimeni accepta neinformarea şi infatuarea, cât timp rămâne rațional. Ne dăm seama că asumându-ne, cu optici sincronizate, misiunea genuină încredințată de lege, instituției, am dislocat obişnuințe. Schimbările din funcție nu se aplaudă de cei schimbați. Tăierea scurgerilor nejustificate de bani, în folos privat, nu este aprobată de cei în cauză. Demontarea privilegiilor, se vede bine, răscoleşte cel puțin orgolii. Încetarea şi limitarea mandatelor în exterior stârneşte reacții unde nu te aştepți. Şi altele şi altele. Este normal să nu fie aplauze pentru toate acestea.

Dar, după orice standard, nu sunt acceptabile falsificarea situațiilor şi, în fond, minciuna sistematică şi sistematizată. În definitiv, sunt lucruri mult mai interesante pe lume. Sunt de acceptat argumentele, dar nu pot fi decât respinse falsificările. Ar trebui ca fiecare să ia în seamă ceea ce a spus şi a făcut celălalt. Se atribuie, bunăoară, celor din ICR afirmații pe care nu le-au făcut niciodată şi acțiuni la care nici nu s-au gândit vreodată. Ştim că pe lume sunt manipulări. Dar a deforma opinia sau acțiunile cuiva, pentru a le putea combate mai uşor, reprezintă - cum ne învață excelente manuale englezeşti - un sofism: „sofismul omului de paie (straw man fallacy)". Nu văd de ce nu s-ar învăța că lipsa de informare, infatuarea amintită şi „sofismul omului de paie" împiedică şi degradează orice discuție. Cineva vrea, de fapt, împiedicarea şi degradarea?

■

Muzeul Mitropoliei Clujului

26 Black Pantone 253 U

Marginalii *Cercului*. Victor Iancu

Mircea Muthu

VICTOR IANCU (1908 - 1981) a fost restituit editorial abia în ultimii ani în două volume complementare sub raportul sumarului[i]. Ca şi Wolf von Aichelburg el se alătură cerchiştilor în preferința acestora pentru reperele germane fie că e vorba de spirite tutelare, precum Lucian Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roşca sau de triada Ion Negoițescu, Radu Stanca şi Radu Enescu dar, altfel, în dialog fertil cu francofonia noastră tradițională. Absența cărților semnate de Victor Iancu explică fărăndoială tăcerea dicționarelor literare. Cosemnatarul cunoscutului *Manifest* al Cercului adresat lui Eugen Lovinescu a fost amintit mai mult tangențial (asemenea lui Aichelburg de altfel), asta şi datorită tribulațiilor politice ale vremii care l-au determinat să migreze în spațiul universitar ieşean şi apoi timişorean. Dincolo de numeroasele articole de atitudine care îşi aşteaptă încă editorul Victor Iancu rămâne ataşat Cercului prin cel puțin trei dimensiuni majore, articulate într-o intenție sistemică însă deductibilă numai după lectura, integrală şi în filigran, a studiilor sale culturale. Trebuie amintit, mai întâi, antologicul răspuns la denigratorii *Manifestului*, intitulat retoric *Ce este Cercul Literar de la Sibiu*? (în *Timpul*, 1943, nr. 2192 şi 2193). Este un model de argumentare civilizată, fără patimă şi cu specificarea că, în pofida Diktatului de la Viena, „Transilvania reprezintă negreşit colțul cel mai occidental al românismului, de la care aştepta, toată viața publică românească, inclusiv creația culturală, întărirea spiritului obiectiv". Pledoaria pentru „drepturile unei literaturi urbane" susținută în revista Sympozion (= „primul nucleu" al Cercului) e nuanțată, clarificată în paragraful *pro domo sua* referitor la *Programul* Cercului: „Credem că revine moştenirii maioresciene a generației actuale din Ardeal misiunea istorică a reconcilierii a trei poziții opuse, operând însă tustrele în direcția întemeierii unei culturi majore: şcoala latinistă, paşoptismul şi ideologia Junimii". După un an, în *Idei şi atitudini estetice în Ardeal* (în Vremea, 1944, nr. 733) lărgeşte, cu exemplificări portretistice - Lucian Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roşca, Al Dima - , cadrul care facilitează, chiar determină „întărirea spiritului obiectiv", legitimându-se astfel „conținutul cultural şi **etic** al Ardealului" (subl. ns.). Ultima sintagmă („conținut etic") fusese deja tratată, limpezită în *Semnificația etică a artei* (în *Preocupări literare*, 1942, nr. 8-9) şi în care Victor Iancu circumscrie a doua dimensiune, aparținând de astă dată eseticianului remarcabil[ii]. Deosebirea dintre **etic** („consubstanțial semnificației sale estetice") şi **moral** („funcțiunea moralizatoare, extrinsecă a artei"), faptul că „opera de artă cuprinde întotdeauna cu necesitate valoarea estetică, fără să se confunde cu ea", de asemenea, adevărul că opera, ca şi fapt antropologic şi sursă a caracterului etic e un „document sufletesc" personal („arta bună") sau general uman („arta mare") îl îndreptățeşte pe estetician să respingă e s t e t i s m u l, adică devitalizarea şi, respectiv, puritaea artei. Ceva mai târziu, în *Actualitatea atitudinii estetice* (în *Revista Cercului literar*, 1945, nr. 1) reia chestiunea estetismului - răspunznd astfel mai aplicat denigratorilor! - văzut ca „un exces de a reduce toate aspectele variate ale vieții exclusiv la factorul estetic". Tot aici „fundamentarea valorii estetice pe alte valori, ca de pildă valoarea morală, religioasă, socială etc." se dovedeşte prioritară iar apelul la Goethe, iterativ în felurite circumstanțe la cerchişti, fortifică şi prin Victor Iancu „perspectiva euphorionistă de fundamentare a unui nou clasicism"[iii]. Aspirația la europenismul de factură occidentală dar şi pledoaria pentru transformarea eticului, atât de necesară spritului autohton transpare din studiile propriu-zise de estetică fenomenologică. Iată, *„forma artistică* nu este decât emanația *formei interne* (*endon eidos*), care determină materia sensibilă a plăsmuirii (*Gestalt*)", conchide în *Opera de artă şi forma artistică* (în *Saeculum*, 1943, nr. 2). Or, *forma internă*, redevabilă lui Plotin şi preluată - iarăşi! - de Goethe, Schiller etc. în sensul de *formă spirituală* îi permite esteticianului să respingă, după exemplul mai recent al lui Max Scheler, „pozițiile eronate ale formalismului estetic inițiat de marele filosof de la Konigsberg" (*Problema formei în estetică*, în *Saeculum*, 1943, nr. 2). Aceasta, *forma internă* sau *entelechia* în accepție aristotelică rezidă în sufletul individului creator dar şi, prin extrapolare, în profunzimile spirituale ale unui popor, principiile morale fiind şi ele reflexe fireşti ale acestui *endon eidos*,
validându-şi, artistic şi social, calitatea de principiu ordonator. Este ceea ce Vicor Iancu demonstrează în *Analiza fenomenologică a formei* (*Saeculum*, 1943, nr. 4), un alt fragment din studiul doctoral şi la finalul căruia fixează „esența formei" în patru enunțuri axiomatice: o unitate de ordine; un corelat al materiei sau al unui conținut; un principiu; o funcțiune. Reperele teoretice şi exemplificările literare, muzicale sau plastice sunt extrase prioritar dn spațiul cultural german care „nu numai că nu a primejduit forța esenței spiriului nostru creator, ci, dimpotrivă, a avut nu odată darul de a ne întoarce spre noi înşine" (*Receptarea culturii române față de cultura germană*). Este, de fapt, a treia dimensiune ce fixează ataşamentul lui Victor Iancu la programul şi ideologia Cercului. Complementaritatea, de pildă, dintre studiul despre *Stefan George şi depăşirea estetismului* şi cel semnat de Wolf von Aichelburg (*Stefan George în lumina discuțiilor critice*) rezidă în existența puternicului „strat de ethos, interesând astăzi (1942 - n. ns.) şi pe teoreticienii Statului". Comentariile aplicate clasicilor sau modernilor sunt făcute din perspectiva preferată de estetician şi mai puțin din aceea a criticului literar. Există câteva repere culturale ce coagulează meditația care păstrează infuzia tonului profesoral. Acestea se regăsesc, diseminate, în articole cu tematică diversă : *Goethe şi etica timpului nostru* (1957), *Titu Maiorescu, precursor al stilului urban în cultura română* (1940), Tudor Vianu în monografia acestuia despre Schiller, Blaga ca poet sau *Un roman goethean de Thomas Mann* (1940) sunt asemenea constante valorice. Dar toate aceste comentarii exprimă, nu doar deziderativ, „obiectivitatea sirituală şi credința fenomenologică în valabilitatea obiectivă a valorilor", ambele regăsibile în studiul lui D.D. Roşca, *Valori vecinice (În jurul unei discuții axiologice*, în Luceafărul din 1942).

Note:

[i] *De la estetică la literatura comparată*, vol. îngrijit de Mircea Popa, Elena Jebelean şi Elena Torje, prefață de Mircea Popa, Editura Uniersității de Vest, Timişoara, 2006 şi *Studii de literatură şi estetică*, ediție îngrijită de Sorina Novodenszky, postfață de Alexandru Ruja, Editura Universității de Vest, Timişoara, 2010.

[ii] După exemplul maestrului Tudor Vianu îşi ia doctoratul la Munchen în 1938 cu teza *Die Bedeutung der Forms in der Asthetik* din care va publica în rev. *Saeculum* din 1943 doar studiile *Problema formei în estetică* şi *Analiza fenomenologică a formei*. Articole şi studii de estetică a imprimat în *Gând Românesc*, *Luceafărul*, *Preocupări literare* ş.a., unele cuprinse în culegerile menționate. Analizând dialogul Tudor Vianu - Victor Iancu în problema valorii estetice ca „obiect al dorinței" Grigore Smeu spera, recent, că „vreun tânăr harnic va avea cândva răbdarea să caute şi să adune la un loc rispitele meditații estetice ale lui Victor Iancu" (în *Istoria esteticii româneşti*, vol. II, Editura Academei Române, Bucureşti, 2009, p.219).

[iii] Dan Damaschin, *Cercul Literar de la Sibiu /Cluj*, Editura Yenit, Cluj, pg. 365 ş.a. Autorul analizează, detaliat, eseul lui Victor Iancu, *Actualitatea atitudinii estetice* (pg. 223 - 230).

■

Muzeul Mitropoliei Clujului

„Mersul pe vedere”, strigările, chemarea la nuntă - repere ale serbării nupțiale

Mihaela Rotaru

După cum reiese în mod cert din materialul de teren, în nord-vestul Transilvaniei, dintre toate riturile de trecere, poate cel mai îndelung discutat, comentat, cercetat este cel oferit de momentul de apogeu al ființei şi al ființării: *nunta*. În scurtul nostru răgaz, vom fixa privirea asupra periodei de dinainte de nuntă, ale cărei coordonate esențiale oferă cercetătorului noi şi profunde semnificații. Apelăm la texte concludente: „dacă mirele-i dintu altu sat, merje fata şi părinții, după petâre. Vizita îi ca o inspecție, să tocmesc care cât dă, pune acole on ptic de masă, să cinstesc, sărbătoresc, să promit unu altuia”. (Matei Anişoara, Dolu)

Se oficia *„mărsul pă videre”* în cazul în care mirii nu erau din acelaşi sat şi nu se cunoştea familia şi situația materială. Când tinerii erau consăteni, numai era nevoie de această strategie rituală şi ceremonială de apropiere şi de cunoaştere, feciorul ştiind condiția materială a fetei de când o conducea acasă de la joc, de la şezătoare sau în alte prilejuri de întâlnire ce vizau consolidarea relației, în enumerarea specialiştilor. Interesant de semnalat este faptul că, dacă feciorul era din alt sat, părinții fetei şi eventual încă vreo rudă sau cineva apropiat mergeau la casa acestuia, unde se obişnuia ca gazdele „să îi primască bine”, să le prezinte gospodăria, acareturile, grădina, pentru ca viitorii cuscri „să să dumirească ce avere au”. (Petran Rujica, Strâmba) „Să mai întreabă şi sătenii cunoscuț, aşe că mai rar să nu să prindă minciuna. Pă lângă casă nu-i tare bai, da ce-i pă mai departe, pământurile [contează]. Dacă ea-i bogată şi îi place de unu mai sărac, părinții poate că să învoiesc [în tăcere ca tinerii să fugă două zile]. Nu mai fac atâta teltuială, să scutesc şi de ruşinea să ştie satu c-o fost de acord cu un jinere mai jos decât ii. Fac repide logodna, când fac şi cununia civilă, on ptic de masă şi gata-i. Nu să mai face nici şiratău [sâmbătă seara], vin apropieț fără atâta temătură [fără atâtea invitații tipărite]”. (Matei Anişoara, Dolu) „După ce fecioru o ajuns la înțelejere că fata vre să-l urmeze, fac un ospăț s-o ceară. «Pruncu aista vre atâtea holduri de pământ». Părinții băiatului mărg cu băiatu la casa fetii să o ceară, acolo vorbăsc şi despre zestre”. (Moga Angela, Ban)

Preluăm aici câteva considerații aparținând Cameliei Burghele, potrivit cărora „Venirea părinților unui fecior «pă vedere» la fată determină mari pregătiri la casa fetei. Părinții feciorului erau invitați în casă şi puşi tot după masă», la loc de cinste, tatăl fetei servindu-i cu pălincă de prune ori vin din producția proprie. Cu această ocazie, se tăia de obicei o galiță şi se făcea pe ea «leveşe cu pătură», adică cu tăieței tăiați mărunt şi «carne cu morcovi şi cu ceapă şi cu mămăligă dă hiribe»; tot acum se cocea colac în cuptor. După ce bunătățile erau puse pe masă, toți mesenii se ridicau în picioare şi, cu capul descoperit, cu mare evlavie şi frică de Dumnezeu, rosteau o rugăciune în jurul mesei”. (Burghele, 2006: 66)

În ceea ce priveşte obiceiul *strigărilor*, informațiile noastre de teren confirmă o realitate specifică unei mentalități arhaice, folcloric-tradițională, puternic traversată de filonul religios. „Preotu face tri strigări în beserică, tri duminici sau tri sărbători, înştiințază păretile care urmează să să căsătorască, în caz de ceva ptedeci, să să afle înainte, nu după. Să face în amândouă satile, dacă mnireasa-i din-t-altu sat”. (Gudea Nicolae, Ortelec) În acest context, ne putem aminti regula de care pomenea Elena Sevastos şi de la care nu se face rabat, „preotul face trei strigări, în trei duminici, fără de care nu se face cununia. (...) Aceste strigări sunt pentru ca să se vestească norodului nunta căruia cu cutare, că de vor fi cumva rude, să se arate la preot”. (Sevastos, 1889: 72-74)

Tinerii erau considerați „miri” în intervalul dintre logodnă şi cununie religioasă, timp în care statutul lor vulnerabil este accentuat, „să nu treacă nimi pântre ii, să-i deaspartă”. (Drule Florica, Ban) În societățile de tip tradițional, popularizarea actului căsătoriei avea, aşadar, multiple scopuri, care, însă, diferă de la o aşezare la alta, aşa cum vin să ne edifice răspunsurile performerilor. Întărim ideea prin adăugarea că reprezentările, practicile, trăirea religioasă, într-o dominantă creştină, „capătă chip în primul rând în biserică. Biserica este aci aşezământul tradițional, care îndrumă şi organizează viața religioasă”. (Bernea, 2006: 69)

În mentalitatea tradițională, *chemarea la nuntă* este un moment de importanță majoră. „Temătorii străbat tăt satu, cap, coadă, ieu căşile la rând, cum vin, cuvântează o chemare la «nunta lu cutare cu cutare, care va avea loc în ziua, ora, vă invităm cu drag să veniți». Cam înainte cu o săptămână, nici nu era nevoie de mai multe zâle, la uăraş îi nevoie şi de două-tri luni, să cere confirmare, să ştie egzat cât vin la nuntă. La sat nu-i problemă. Cu cât vin mai mulț, cu atât îi mai mare fala”. (Topan Ioan, Cernuc) „Aveau botă de temătoriu, palțău, băț de un metru, cu batiste colorate, hârtie creponată, flori, cinsteau cu o iagă de pălincă şi pă cei întâlniț pă drum, să aibe noroc mirii. [Numărul variază de la sat la sat, de obicei un rând pentru mire, altul pentru mireasă]. Preferă să facă la oraş, la local, teamă numa ocâțva, neamuri, pretini, vecini, coleji, nu tătă baba, moşu, dă tri suti di mnii, porțâie îi de zece oări p-atâta”. (Spătaru Crina, Cernuc) „Bota era împănată de sus până jos, cu prime, roşii, albe, sămn de nuntă. [Se duc invitații tipărite] nu-şi mai bagă temători, le împart mirii, părinții. Cu bota înflorată rosteau urări. Îi cinste din pălincă”. (Gudea Cornelia, Ortelec)

Denumirea în uz era cea de „temători”; regulile transmise de tradiție, cu caracter de obligativitate, impuneau împărțirea pe grupuri, dacă satul era împrăştiat. „Cu o iagă di pălincă, cutreierau satu. Palțău ala suna, îl bate de podele, scuturau botile împobobdite, ave clopoței. Versuri, el le potride, nu mere să le împrumute. Ave on ştergar acățată la mână, sus”. (Gudea Nicolae, Ortelec) „Pă la noi numa unde-s obligații, nu tă satu. La local fac, aci aproape, cu invitații tipărite, să ştie exact câț vin şi nici aşe nu vin tăț. (...) Laslău să făce la casa mniresî, nuntă tradițională numa la televizor mai vezî”. (Mastan Teodor, Treznea)

Aşa cum reiese din accepțiile performerilor, după datină, formula tradițională în versuri specifică acestui moment ceremonial (acolo unde ea exista), putea fi creată de chemător, nu neapărat preluată. După ce rostea orația de chemare, care urma unui schimb de cuvinte de convenință, cinstea dintr-o sticlă de țuică. A gusta însemna o acceptare a invitației, refuzul nu era exprimat direct niciodată; puteau chema rude, prieteni, de obicei tinerii necăsătoriți, reprezentanți ai mirilor. Nu am primit informații în legătură cu obiceiul de a se fi început cândva chemarea cu „cei mai de samă”, intelectualii satului sau cei bogați. După obişnuințe tradiționale, chemătorii recitau vestirea obştească, luând „la rând tăti numirile”. Chemătorul putea fi şi doar unul singur, nu neapărat unul pentru mire şi altul care să reprezinte mireasa, selectați, în genere, pe criteriul de consangvinitate sau afinitate. Alteori chiar mirii sau părinții „fac invitățiile, [care, mai nou] îs gata tipărite”, după modelul urban. Amintim aici remarca lui Pavel Ruxăndoiu care evidențiază o repoziționare a oamenilor în fața tuturor obiceiurilor legate de nuntă şi a poeziei integrate lor, dictată de deplasările de accent de la „străvechi rosturi magice sau strict ceremoniale, la funcții predominant spectaculare. Suita poetică ceremonială nu se mai conservă astăzi într-o ordine secvențială perfectă, tocmai datorită pierderii coeziunii structurale bazate pe vechile funcții magice şi evoluției spre spectacol”. (Ruxăndoiu, 2001: 280)

Deosebită valoare, în această privință a regizării ceremoniei nunții, o au chemătorii, despre care Gheorghe Vrabie notează: „în ajunul nunții, pe ulițele satului îşi fac apariția «chemătorii», «vorniceii» călări, cu un «băț» sau «țov» în mână, frumos ornat, cu năfrămi şi o ploscă cu vinars. Întinzând plosca cu băutură, rostesc scurte alocuțiuni în versuri, ad-hoc improvizate, prin care invită la nuntă. Li se răspunde în acelaşi fel, de multe ori, adică tot în versuri. Deoarece ceremonialul angajează o mare parte a satului, vorniceii îşi păstrează rolul pe tot timpul nunții. Ei sunt cei care introduc ordine, au grijă ca fiecare din participanți să fie aşezat la locul potrivit, după rangul social şi gradul de rudenie, scot mireasa la joc, păstrează bunele tradiții, ce urmează să se desfăşoare după anumit tipic”. (Vrabie, 1978: 247)

În mentalitatea populară, acest prim act impunea, prin tradiție, obligații practice şi ceremoniale, veşminte de sărbătoare şi însemne specifice, rolul de chemător onorând pe cel în cauză. „Erau nealcoşi, cu botă împănată, zurgălăi, hane de mândreț, tricolor pus aşe vintriş, iagă cu care cinstesc, flori, îi o cinste”. (Coroiu Nicolae, Plesca) Se remarcă obiectele de recuzită, însemnele speciale, elementele simbolice, de mare relevanță. „Aceste obiecte rituale, menționate frecvent în textele orațiilor rostite de chemători, au o semnificație funcțională precisă. Ele sunt simboluri ale «credințării» şi semne ce vestesc ceremonia nupțială, semne prin care toate categoriile comunității săteşti iau încă o dată act de hotărârea mirilor de a întemeia o nouă familie”. (Cuceu, Pop, 2008: 83)

Solicitați să justifice valoarea rituală a acestor

Black Pantone 253 U

însemne, cei intervievați au dat răspunsuri evazive sau au negat existența unor atare semnificații. De asemenea, răspunsurile au fost negative, cu o singură excepție, în ceea ce privește obiceiul ca feciorii să cheme doar feciori, fetele doar fete, socrii doar pe cei căsătoriți, fapt care certifică absența unei riguroase funcționalități în acest segment ceremonial, și care este poate mai bine marcată în alte zone etnografice. În mediul rural sălăjean este o mare onoare să fii chemat la nuntă de mirii înșiși; confirmarea participării la nuntă se făcea verbal sau prin gestul de a bea din vinul sau țuica adusă de chemător, „să bdizuieu întie pă neamuri", oricât de îndepărtate ar fi. „«De n-om pute, om trimete fecioru», cam așe să socoteu bătrânii. Dacă să nemereau două deodată, să împărțeu cum puteau. Nu scrieu pă cei care vin. La cort sau în cămin este loc bugăt, nu să face programare". (Gudea Cornelia, Ortelec) „Când îi sărbătoare sau duminica să teamă, să-i afli acasă. Să duc iară până-i află. [Excepții] unde o fo mort, la bolnavi, unde este oarice bai. Să invită în casă, să dă binețe, să mai schimbă o vorbă, după care «no, să nu uităm pânce-am vinit. Pă sâmbătă sara fac nuntă, zâc numile, și vă roagă pân noi să le fiț cinstiț oaspeț», cam așe, [nu în versuri], nu pă la noi. Nu să cade să să refuze. «Om trimete noi pă careva, fata, pruncu. Tăt a mere careva, nu-i modru și nu trimetem batăr pă careva, de n-om mere noi. Deie-le Dumnezo noroc! Da face nuntă mare? Pă cine mai teamă? Muzică de unde au?» Întrebări de-aste". (Ciubăncan Maria, Meseșenii de Sus)

Funcționalitatea tradițională a serbării nupțiale s-a estompat în timp, în acest sens constatăm că formule obligatorii altădată, au trecut în fondul pasiv. Chemătorii „să cinstesc cu o gură di pălincă", gazdele urează mirilor „noroc și bună înțălejire". Se instituie astfel „prima relație de rol între cei doi tineri – mirele și mireasa – și colectivitatea sătească, relația poate fi directă, uneori chiar aceștia îndeplinind obligația sau mediată. Medierea o pot realiza părinții tinerilor, rude sau poate fi specializată, prin vornicii mirelui și ai miresei sau prin intermediul chemătorilor consacrați. Realizată de vornici, aceasta presupune statusul premarital al purtătorilor de rol, pe când specializarea nu impune atât criteriul statusului, cât pe cel al abilității, prin actualizarea unui text special, amplu organizat. În această situație diversificată privind calitatea performerului, semnificativ este faptul că majoritar rolul este deținut de flăcăi". (Comanici, 2001: 145) Ca să preluăm expresia sugestivă a autoarei, momentul chemării la nuntă, nucleu ceremonial, poziția băieților este dominantă, cu rol bine definit „în cadrul marelui angrenaj pe care îl instituie nunta". (Comanici, 2001: 145)

„Unu din partea la fieștecare, o botă împănată cu pospan și flori, cu prime, mărg pân tăt satu și acuma. Poate mărg numa inde li s-o spus, nu la tătă lume. Are țuică și servește pă inde teamă. Are carnețel, tabel, care cum zâce, vine, nu vine. Trăbuie să raporteze". (Both Maria, Popteleac) „Temător să numește și pă la noi, are botă, nu are altu nume, numa feciori, nu și fete, poate în alte sate să obișnuiește în altu fel. Teamă tăt satu, ie la rând, înainte cu o săptămână, la oraș numa cu invitații [tipărite]". (Sabău Florica, Ban) „Cu o săptămână înainte să numesc doi feciori, unu din partea la fiecare, care are un nepot, un zăslăuș, să fac două bote înflorate, cu o duminică înainte, tăt satu să teamă și din alte sate, cu bota. Fiecare își dă comandă, flori creponate, cu o batistă de la mireasă, o sticlă de țuică, să servească la fiecare casă. Au un carnețel, câte persoane, ca să știe câț invitați sânt la nuntă. Da acuma mai mult cu invitații". (Moga Angela, Ban)

De regulă, chemarea se face în săptămâna premergătoare nunții, înainte cu cel puțin două zile, diferențierile având la bază, cum ne indică informațiile care ne stau la îndemână, amploarea pe care o presupun pregătirile, cheltuielile aferente, timpul alocat, participarea cât mai amplă la nuntă. Astfel, „ca și hie sâguri că le vin oamini, îi anunță din timp, ptiar și cu o lună-două, pă ciie mai de departe, cu invitații. Pă aiște de aproape, cu vo câteva zâle înainte. Să anunță la firmă [de catering] câte porții să facă. Nunțâle cu oamini să fac, nu să le trimită bani, cum să mai scot unii. Să anunță mai iute, să aibă timp să să pregătească [cu bani]. Confirmă că zâc pă loc sau dau telefon". (Petran Rujica, Strâmba)

Cercetătorii ne invită să luăm în considerare și riturile augurale, însă noi nu avem suficiente indicii care să vină în sprijinul ipotezei că s-ar fi început cândva chemarea de dimineață. „Temau dimineața că era lume acasă, poati că. Da nu ptiar, când îl găsei pă om acasă [nu într-un anumit moment al zilei]". (Petran Rujica, Strâmba) Numeroase mențiuni amintesc că până nu demult participarea la nuntă se făcea fără invitație, sub nicio formă acceptat azi, „mai vin ospătoi surpriză, loc la masă să găsește și pântu cine vine neanunțat, da nu-i tare plăcut să te înființăzi numa așe ca la spectacăl". (Bonțe Floare, Ban) „Avem de-a face mai degrabă, cu reflectarea unor norme de conduită riguroase, instaurate între membrii colectivității și care se cer respectate; între ele, buna-cuviință și sentimentul onoarei reprezintă adevărate puncte de rezistență".(Șeuleanu, 1985: 82)

Remarcăm, în încheiere, încă un aspect edificator: informațiile de teren ne asigură că actanții „nu erau nu știu cât de specializat, teamă mirii, părinți sau rude, cum să sămăleu ii, nu era fixat pă ceas care la cine să ajungă". (Drule Florica, Ban) Nu avem indicii care să ateste că s-ar fi obișnuit chemarea cu lăutari sau cu chemători călare, cu excepția unei vagi menționări conform căreia „când mereu mai pă departe, pă sate, să teme, atunce da, pă cai mereu, nu erau mașini atâtea. Era lume mai săracă, și cu punga, și cu duhu. Nu era atâta fală câtă-i amu, de Doamne feri, care-i mai primu...Amu să duc cu mașini, vezi Doamne, care mai de care mai nealcoșe. Bagă clansoanele să sune de să să audă tri sate că este nuntă. Amu lucră pân străinătate, aduc mașini, și până la bar, în sat, să duc cu mașina. Doară să vadă lume că n-o lucrat sclugă la stăpân ptiar diajaba... C-o vinit, tătuși, cu oarice acasă..." (Drule Florica, Ban)

Isus Hristos mare arhiereu icoană pe sticlă, Nicula, cca. 1780

BIBLIOGRAFIE

BERNEA, Ernest
2006 *Civilizația română sătească*, Ed.Vremea, București

BURGHELE, Camelia
2006 *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău

COMANICI, Germina
2001 *Cercul vieții. Roluri și performanță în obiceiurile populare*, Ed. Paideia, București

CUCEU, Ion, POP, Dumitru
2008 *Ritualuri de nuntă* în *Ritualurile de nuntă în Transilvania*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca

RUXĂNDOIU, Pavel
2001 *Folclorul literar în contextul culturii populare românești*, Ed. Grai și suflet - Cultura națională, București

SEVASTOS, Elena
1889 *Nunta la români. Studiu Istorico-Etnografic comparativ*, Ed Academiei Române, București

VRABIE, Gheorghe
1978 *Folcloristica română. Evoluție, Curente, Metode*, Ed. Pentru Literatură, București

■

Black Pantone 253 U

corespondență din Washington

Anatomia unei minciuni: Atac la reputația Papei Francisc

Victor Gaetan

A noua poruncă este clara: Să nu mărturiseşti strâmb. Catehismul statuează că denaturând adevărul ca să ştirbeşti reputația altuia contravine celei de-a noua porunci, dată de către Dumnezeu lui Moise, cât şi poruncii lui Iisus din evanghelia lui Matei, să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuți (22,39).

După nici o oră de când Jorge Bergoglio a fost anunțat ca Papa Francisc, un distrugator exemplu de falsă mărturie împotriva Sfântului Părinte şi-a luat zborul în jurul lumii.

Instituțiile mass-media au acaparat şi pus in circulație afirmația că Papa Francisc se face vinovat de conspirație împreună cu violenta dictatură argentiniană pentru răpirea a doi preoți iezuiți, Părintele Franz Jalics şi Părintele Orlando Yorio, în mai 1976.

Armata a deținut puterea din 1976 pâna in 1983 şi este învinuită de moartea nedreaptă a aproximativ 9000 de nevinovați, potrivit unei comisii independente de aflare a adevărului. Această perioadă este uneori menționată ca şi "războiul murdar".

Povestea care a circulat pe toate meridianele lumii a fost că Părintele Jorge Bergoglio, şeful iezuiților argentinieni, sau Provincialul iezuiților argentinieni (n.t.: iezuiții sânt organizați în provincii) din 1973-1979, a dat pe cei doi preoți pe mâna huliganilor care i-au răpit şi torturat timp de cinci luni. Se presupune că Părintele Bergoglio s-a răzbunat pe aceşti tineri preoți din cauză că au sfidat ordinul său de a părăsi suburbiile mizerabile ale oraşului.
Cu toate acestea Părintele Jalics insuşi a reacționat la afirmațiile făcute împotriva noului Papă printr-o declarație făcută în data de 20 martie dintr-o mânăstire germană: "Este greşit să se pretindă că am fost capturați din inițiativa Părintelui Bergoglio."

A doua zi, deținătorul premiului Nobel, argentinianul Adolfo Perez Esquivel, a spus reporterilor la Roma, "Papa nu a avut nimic de-a face cu dictatura. El nu a fost un complice al dictaturii. ...De asta sânt sigur." Perez Esquivel a primit premiul in 1980 pentru apărarea drepturilor omului sub dictatură.

Alții - inclusiv judecătoarea Alicia Oliviera, istoricul Loris Zanatta şi activista pentru drepturile omului Graciela Fernandez Meijide - contrazic afirmațiile. Ziaristul Sergio Rubin, care a scris o biografie a lui Bergoglio, a spus că Papa şi-a asumat riscul de a lucra în culise pentru pentru a obține eliberarea celor doi preoți. Câteva instituții mass-media de foarte mare calibru l-au dezvinovățit pe Papă. Ziarul *New York Daily News*, de exemplu, a scris un editorial pozitiv în 23 martie, "Bunul renume al lui Francisc: Afirmații neîntemeiate împotriva Papei au sugerat că el a fost un aliat al regimului criminal argentinian." În ciuda corecțiilor aduse, aceste acuzații aduc prejudicii reputației Papei: Cine a fabricat această răutăcioasă poveste-şi de ce?

În data 15 martie, purtătorul de cuvânt papal Părintele Federico Lombardi a respins cu fermitate minciunile ca venind din partea "elementelor anticlericale de stânga obişnuite să atace Biserica", fără însă a da nume.

Surprinzător, acuzatorul principal a Papei este unul singur, un notoriu ziarist argentinian de stânga în vârstă de 71 de ani, Horacio Verbitsky, care a prezentat povestea în cartea sa din 2005, *Tăcerea: De la Paul VI la Bergoglio: Relațiile secrete dintre Biserică şi ESMA.*
(ESMA însemnând un centru de detenție folosit pentru interogarea şi deținerea de suspecți sub guvernarea militară a anilor 1976-1983.)

Totuşi, problema, nu a fost pur şi simplu datorată unor ziariști dornici peste poate de a se înfrupta dintr-o carte având în titlu numele noului Papă.

Se pare că Verbitsky a promovat activ aceste acuzații, mergând pâna a-l numi pe noul Pontif "Papa dictaturii", un ecou al calomnioasei porecle dată Papei Pius XII: "Papa lui Hitler".
În data de 14 martie, în dimineața după ce Papa Francisc a salutat lumea, Verbitsky a repetat afirmațiile sale pe undele unui program național de radio sindicalizat din S.U.A. cum că Papa Francisc a fost in contact direct cu dictatura militară criminală şi că a facilitat personal răpirea celor doi preoți.

Câteva zile mai târziu, pe data de 16 martie, ziarul britanic *The Mail on Sunday* a imprimat copii ale unor documente îndoielnice aparent demonstrînd vinovăția lui Bergoglio.
Conform ziarului britanic, "Raportul condamnabil a fost predat ziarului *The Mail on Sunday* de către binecunoscutul autor argentinian şi activist pentru drepturile omului Horacio Verbitsky, care a început să-l investigheze pe Bergoglio la scurt timp după ce a fost numit arhiepiscop al Buenos Airesului în februarie 1998.

"Autor", "jurnalist de investigație", "activist pentru drepturile omului"- aceste etichete ataşate numelui lui Verbitsky, toate indică neutralitate. Dar Verbitsky nu este imparțial. Mai curând, el a fost un dedicat adversar al Bisericii catolice pe durata întregii sale cariere, potrivit analiştilor politici şi clericilor din Argentina, aşa cum a fost şi tatăl său Bernard, care a fost activ în Partidul comunist argentinian. Verbitsky a fost implicat într-o organizație violentă şi extremistă ce era activă în anii 1970, Montoneros, care este acuzată de atentate, răpiri şi jafuri de bănci în Argentina, modelîndu-şi tacticile dupa cele ale comuniştilor cubanezi. Verbitsky a confirmat că a fost un memru al organizației Monteneros dar a spus că nu a făcut parte din conducerea ei.
De fapt, Verbitsky şi alți şase colegi de gherilă au fost urmăriți penal pentru executarea unui atentat cu bombe la un birou al poliției federale unde au murit 21 de persoane. Cazul a fost respins în 2007, în baza unei interpretări a definiției terorismului.

Violența profesată de organizații ca Monteneros a dat pretext în 1976 militarilor pentru o lovitură de stat, ei practicând la rândul lor propriul terorism dar au cedat puterea in 1983 prin alegeri democratice.

Deşi au existat episcopi catolici care s-au opus regimului militar (doi au fost ucişi în accidente de automobil suspecte) şi religioşi seminariști au fost printre victime, au fost deasemenea şi preoți catolici implicați în activități ale "razboiului murdar", servind drept capelani în unitățile implicate în tortură. Pe măsură ce țara reflecta asupra trecutului, mulți au ajuns la concluzia că Biserica ar fi trebuit să se împotrivească cu mai multă fermitate tiraniei.

Ca rezultat, în 2000, episcopii Argentinei, incluzând pe atunci arhiepiscopul Bergoglio, au cerut iertare țării într-o dramatică declarație: "Cerem iertarea ta, O Doamne, pentru responsabilitatea tăcută şi pentru participare efectivă a copiilor Bisericii în punerea deoparte a drepturilor umane, în torturi şi violuri, în ideologii intransigente şi în morți nebuneşti care au însângerat țara noastră."

Apologia episcopilor Argentinei nu l-au satisfăcut pe Horacio Verbitsky, care, în acelaşi an, devine preşedinte al Centrului pentru studii legale şi sociale(CELS), care este dedicat publicizării abuzurilor drepturilor omului comise pe timpul "războiului murdar".

CELS a fost finanțat de către " Fundația Ford", "Fundația pentru o societate deschisă" a lui George Soros şi chiar de către "Fundația națională pentru democrație", finanțată din taxele cetățeanului american.

Fundația Ford a dat CELS aproape 2,5 milioane de dolari între 2000 şi 2009. În 2011, Ford a dat CELS 1 milion de dolari, şi au anunțat acordarea a încă 1 milion de dolari în iulie trecut pentru ca grupul să devină un "lider global".
Şi a devenit un "lider global" cu dubioasa diferență de a fi singura organizație neguvernamentală din lume care s-a opus public alegerii Papei Francisc imediat ce a fost ales, aşa cum a raportat CNN.

În ultimii zece ani, principalele activități politice ale lui Verbitsky au fost să-l promoveze mai întâi pe Nestor Kirchner, preşedinte al Argentinei din 2003 pâna în 2007, şi după aceea pe ultima nevastă a preşedintelui, Cristina Kirchner, care este preşedintă din 2007 încoace. "Căsătoria prezidențială" socialistă (aşa este numită de către media argentiniana) a dominat țara în ultimii zece ani. *The Economist*, în ediția din 23 martie, l-a numit pe Verbitsky "şeful propagandei al guvernelor Kirchner" ca editor al ziarului pro-guvernamental *Page 12*. În special după ce Nestor Kirchner a murit de atac de cord în 2010, Horacio Verbitsky a servit ca şi confident al Cristinei Kirchner.

Media s-a concentrat mai mult pe conflictul dintre Cristina Kirchner şi arhiepiscopul Bergoglio în ceea ce priveşte căsătoria între aceleaşi sexe, dar de fapt, arhiepiscopul Bergoglio şi-a exprimat preocuparea în ceea ce priveşte politicile economice care riscă să facă rău tuturor.
O serie de inițiative de politică economică demonstrează admirația Cristinei Kirchner pentru agenda socialistă a Venezuelei lui Hugo Chavez: Ea a naționalizat cea mai mare companie de transport aerian din Argentina, a luat controlul asupra fondurilor de pensii private valorând miliarde de dolari şi a încercat să impună o taxă pe exportul de grâne pe care fermierii au contestat-o vehement.

Aşa cum a observat analistul pentru America latină a ziarului *The Wall Street Journal*, Mary Anastasia O'Grady, în comentariul său din 17 martie, "Argentinienii care vor ca țara lor să fie următoarea Venezuelă văd în Francisc un obstacol" din cauza că el nu ezită să critice politicienii care pretind că fac totul pentru binele

Chimaera printre noi

„Modificat genetic", expoziție de pictură&obiect

Livius George Ilea

În timp ce generosul spațiu al fostei *Galerii Noi* a Filialei UAP, de pe strada Iuliu Maniu nr.4, care adăpostise de-a lungul ultimelor decenii expoziții cu notabile ecouri naționale şi internaționale, rămâne în continuare abandonat în centrul Clujului, răsar peste noapte noi spații de expunere dedicate artei, îndeobşte „cu existență efemeră". Unul dintre acestea, denumit cu speranța de a dura *Amphitıyon Art Space* (situat la subsolul librăriei *Humanitas*, de pe strada Universității, la acelaşi... nr.4) găzduieşte, între 17 şi 30 aprilie a.c., „producții" de artă (foarte) tânără, adică ale studenților din anii II şi III ai Departamentului de pictură al UAD Cluj-Napoca, cu mize extrem-contemporane, legate de noul peisaj genomic emergent, în ale cărui cute se insinuează deja, cu insistență, (i)realitatea organismelor modificate genetic.

Amintind, oarecum, de mesajul responsabilizator, însă, cu certe valențe de „ucenic vrăjitor" al controversatului artist media Eduardo Kac, a cărui „artă transgenică" focalizează pe tentația de a genera noi organisme, modificate ... „estetic", şi pe integrarea acestora în viața cotidiană, expoziția de pictură şi „picto-obiect" *Modificat genetic* aduce în atenția publicului clujean o stare de fapt, aparent intens, dar ambiguu mediatizată, asupra căreia, totuşi, omul contemporan, din varii motive pe care nu le discutăm noi aici, pare a nu fi reflectat îndeajuns.

Himera, înspăimântătoarea, improbabila făptură mitică, având un cap de leu, unul de capră şi altul de şarpe, coboară din imaginarul inepuizabil al antichității greco-latine grație noilor tehnologii utilizate în ingineria genetică şi bio-informatică, în viața de zi cu zi, - himeră, în noua sa accepție, derivată din domeniul bio-medical, desemnând acel organism viu ce posedă celule aparținând a două, ori mai multe seturi genomice diferite.

Iată cum, prin filtrul unui limbaj/ambalaj „clinic"/ştiințific, o realitate deviantă este livrată „artistic" şi poate fi percepută ca „acceptabilă" ori ca aparținând exclusiv unei lumi „de laborator", fără impact „de masă", proiectând într-un con de umbră amnezic-protector roşiile şi căpşunile rezistente la frig şi la transport, grație unor gene de peşte marin de adâncime, grâul rezistent la secetă, „îmbunătățit" cu gene de scorpion, orezul cu gene umane ori porcii „programați" să producă proteine specifice organismului uman.

Limbajul artelor vizuale poate să accentueze, însă, statutul „deviant" al acestor realități, să îl problematizeze, să îl re-pună în ecuație, printr-o firească reacție arhetipală, de exorcizare ori de îmblânzire ritualică a stihiilor, chiar dacă ele se numesc astăzi bio-tehnologie ori bio-informatică, exploatând iconic fie registrul grav ori coşmaresc, fie apelând la arsenalul humorului & inocenței. Dar o face oare întotdeauna şi cu bună credință? Şi dacă da, efectul este cel scontat?

Nu altfel stau lucrurile în cazul expoziției *Modificat genetic*, abordarea variind dramatic de la o viziune sumbră şi viscerală, de altfel adecvată versantului negativ al temei, exploatat cu consecvență de László Grosu Pavel, Mircea But ori Tivádar Andreea, la una ironică, integrativă ori nu, la care aderă majoritatea expozanților, până la viziunea deliberat jucăuşă, cu rapel în universul copilăriei, prezentă în cazul „mutantului" descins din lumea gângăniilor gigantice, prezentat de Roxana Ajder. O poziție aparte, ofertantă conceptual, aduce Bába István, parafrazând plastic, în tonalitățile unei parodice, laxe postmodernități, textul biblic referitor la existența pradiziacă a cuplului primordial şi intruziunea reptiliană a celui viclean - acesta din urmă simbolizat prin perechea de mâini ce serveşte cuplului nud şi ingenuu, aflat în centrul Edenului-mall, stive de alimente (presupuse a fi, conform temei) „inginerite" genetic. „Entitate plastică" insolită în context, peştele mutant ce îngurgitează/regurgitează cleme de rufe, lucrare a Oanei Năstăsache, obiect al cărui aspect echivoc, pseudo-neo-pop, şarjează reclamele contemporaneității consumeriste, infiltrând în acelaşi timp şi un tulburător mesaj secund, cu trimitere în zona relației între regnuri. Humorul, în varianta sa întunecată/grotescă, îşi face loc prin piese precum „porcuşorul" meşterit de Kopacz László, a cărui identitate morfologică hibridă reuneşte calitățile de *junk-art* cu cele ale unei machete de secol XIX a submarinului *Nautilus*, „şobolanul-porc-cu-urechi-de-iepure-fluture" creat de Mircea But ori „tânțarul" transgenic închipuit de Mezei Iulian.

Ficto-obiect Roxana Ajder

Cu toate că ansamblul respiră ceva din aerul ludic, cu accente caustice ori voit frivole atât de caracteristic repertoriului iconografic marca Andor Kömives (curatorul expoziției), modul de exprimare plastică al tinerilor studenți prezenți în expoziție, rămâne, cu notabile excepții, fie că este vorba de pictură, picto-obiecte ori instalații, ataşat de o formulă „retro", în registru neo-expresionist de tip optzecist, care nu solicită aptitudini „tehnice" deosebite ori deliberări conceptuale sofisticate, privilegiind, însă, discursul spontan, gestualist şi imprimând lucrărilor un aspect tipic, de *inachevée*, accentuând impresia generală, de altfel, deloc supărătoare, de „expoziție de atelier/şcoală".

Dând seama de opțiunile „de etapă" ale studenților participanți, proiectul expozițional *Modificat genetic* circumscrie o zonă de real interes prin calitate plastică, şi, nu în ultimul rând prin ilustrarea modului în care generația actuală înțelege să se raporteze artistic la teme „fierbinți" şi „sensibile" precum distrugerea granițelor între regnuri/specii şi repercutarea acestui fapt asupra macro-ecosistemului terestru, generație care, prospectându-şi viitorul în ultimă instanță, ne dă de înțeles că depinde numai de noi, personal, să dobândim facultatea (mai mult ori mai puțin simbolică/metafizică) de a „călca peste şerpi şi peste scorpii".

Vom vedea ce vor face în continuare expozanții: Roxana Ajder, András Tünde, Bába István, Elvira Bogza, Mircea But, Alina Buzea, Diana Constantinescu, Diana Dragoman, Sabina Dragomir, László Grosu Pavel, Kopacz László, Mezei Iulian, Andrada Moroşan, Oana Năstăsache, Camelia Oltean, Lucian Popăilă, Cezara Radu, Tivádar Andreea, Teona Tode.

■

poporului când, de fapt, ei îşi consolidează puterea.

Numindu-l pe Horacio Verbitsky ca fiind principalul actor din spatele "campaniei de defăimare" împotriva Papei Francisc, O'Grady a explicat cum această "propagandă" se leagă de strategia stângii din anii 1970: "Foşti membri ai grupurilor teroriste ca şi D-l Verbitsky, şi colegii de drum ai zilelor noastre din guvernul Argentinei, au utilizat aceleaşi tactici ani la rând încercând să-şi distrugă inamicii - oricine nu este de acord cu marca lor de autoritarism."

Un agitator partizan ca Horacio Verbitsky pare să perceapă Biserica catolică ca pe un inamic, indiferent de circumstanțe, de la o decadă la alta. De ce? Pentru că, atunci când nu are probleme, Biserica serveşte ca autoritate morală care se poate opune regimurilor înclinate să controleze viețile şi mințile propriilor cetățeni.
Profesorul de la Yale, Carlos Eire, profesorul de istorie şi studii de religie la Universitatea Yale, şi un catolic născut în Cuba, au vorbit la Register pentru a explica de ce regimurile socialiste sânt periculoase în special pentru Biserica catolică: "Marxiştii şi mişcările de stânga vor insista întotdeauna pe puritatea ideologică şi pe conformitate, ceea ce înseamnă că ei vor să-şi revendice inima şi sufletul fiecărui cetățean. Aceasta va fi întotdeauna o amenințare serioasă pentru Biserică şi pentru credincioşi."

Încercările obsesive ale lui Horacio Verbitsky de a face rău Papei Francisc sînt îndrăznețe: dar că el primeşte suport financiar de la instituții americane este şi mai şocant.
Trebuie reamintit că dauna permanentă adusă bunului renume al papei Pius XII, cauzată de minciuni spuse depre presupusul refuz de a-i ajuta pe evrei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial- a derivat deasemenea dintr-o campanie de defăimare lansată de un singur om. În 1963, cu sprijinul ascuns al rețelelor comuniste internaționale şi al simpatizanților lor, scriitorul german de piese de teatru, Rolf Hochhuth a publicat ficțiunea *Deputatul*.

Din cauză că Hochhuth nu fost combătut în mod corespunzător atunci când s-au produs acele defăimări, aceastea s-au perpetuat zeci şi zeci de ani.

De aceea este aşa de important ca minciunile lui Verbitsky despre Papa Francisc să fie contrate în mod eficient de acum înainte ca să aibă vreo şansă să cauzeze un prejudiciu permanent reputației Sfântului Părinte.

(Din Washington, Victor Gaetan, corespondent *Register*).

■

Punct final și punctul pe *i*

Mugurel Scutăreanu

În timpul celor șase zile ale festivalului *Cluj Modern* 2013 cuvântul *jubileu* a fost rostit de nenumărate ori. Cum s-a asociat sistemul ciclic de sărbătorire al vechilor evrei cu vocabula latină pentru *bucurie*, numai lingviștii ne-ar putea lămuri (dominația romană în zonă ar putea explica fenomenul), cert este că, la origini, *jubileu* înseamna celebrare prilejuită de împlinirea a 50 de ani de la un anume eveniment. După secole, jubiliari au început să fie considerați și anii în care Papa, capul bisericii catolice, acorda indulgență plenară credincioșilor săi, or acest gest de toleranță se repeta o dată la 25 de ani. Nu se știe de când, însă tot printr-un act de toleranță, toate celebrările generate de împlinirea unui număr rotund de ani, calculați de la un punct de plecare determinat, sunt investite cu atributul *jubiliar*.

Global privind lucrurile, cred că ideea de toleranță s-a arătat a fi foarte strâns legată de acest tânăr jubileu, de 10 ani, al *Clujului Modern*: festivalul a fost îngăduitor față de public, evitând să se cantoneze strict în avangardă iar publicul a știut să închidă ochii (sau urechile?) la lucrările care declanșau astfel de manifestări ale instinctului de conservare. Bunăvoința reciprocă este îmbucurătoare, fiind capabilă să elimine, în viitor, disconfortul aprioric al melomanului de rând care, din curiozitate, își pune în gând să meargă la un concert sau altul dintr-un asemenea șir de manifestări, concert cu un program total necunoscut, alcătuit numai din prime audiții. Este un pas înapoi al celor din avanposturi (care nu știu, sincer, cu cine combat cu atâta înverșunare), o dovadă de rațiune și înțelepciune, după un secol și mai bine de experiențe mai mult fonice decât muzicale. Se pare că se încearcă diminuarea efectelor acelei sărituri peste cal care a spart cataclismic paradigma, rupând, peste noapte, muzica de tonalitate și de acordul structurat în terțe. Când am întrebat-o pe Adriana Bera, prorectorul *Academiei de Muzică "Gh. Dima"* dacă reculul este o iluzie a mea sau există în realitate, muziciana mi-a răspuns: *Da, se așează lucrurile, cumva. Compozitorii au înțeles că nu e în avantajul nimănui să se creeze o asemenea ruptură între public și acest fel de muzică. Există foarte multe tendințe de apropiere a genurilor muzicale de cele consacrate și acest lucru este benefic. În plus, și organizatorii festivalului* Cluj Modern *au conceput ultimele ediții de așa manieră încât să acopere o arie stilistică mai largă, făcând programele mai atractive.*

Intenția mea nu este aceea de a face o cronică a festivalului. Nici nu mi-aș putea îngădui acest lucru, întrucât, din motive obiective, nu am putut fi prezent la toate concertele. Dar cele pe care le-am prins (majoritatea), mi-au conturat ideea reconcilierii cu inteligibilul, renunțarea la hotărârea intransigentă de a concepe o muzică total nouă, neapărat nouă, cu orice preț nouă. Se realizează, în sfârșit, că prețul acesta ar putea fi pierderea unui îngrijorător de mare procent de adepți, chiar dinte melomanii avizați. De tineret nici nu mai vorbesc, întrucât junii nu pot fi atrași nici prin miniaturile culte de mare popularitate. Așa se face că am auzit, cu sinceră plăcere, sonorități moderne în bunul sens al cuvântului, adică situate cu doar un pas înaintea plutonului și nu aruncate într-un futurism fanatic, pierdut în zări deșertice, alterate halucinant de fata morgana.

Cred că ultima seară a festivalului *Cluj Modern* 2013, cea de vineri 12 aprilie, a fost definitorie pentru întreaga sărbătoare a elitiștilor din prima linie. Tendința spre moderație s-a făcut simțită în special prin introducerea în program a *Concertului nr.1 pentru vioară și orchestră în Re major*, op. 19, de Serghei Prokofiev. Lucrarea, scrisă în 1917, este atât de modernă cât să-ți provoace satisfacția descoperirii noului tangibil, frumusețea neobișnuită dar...frumoasă de-adevăratelea! Că, pe deasupra, am avut șansa unei interpretări de zile mari, cu violonistul moldav Ilian Gârneț ca erou principal, aceasta a fost o coincidență fericită. Mă întreb ce s-ar fi-ntâmplat dacă solistul ar fi avut parte de un dirijor pe măsură, pentru că Alain Paris, pare a nu putea ieși din limitele corectitudinii (l-am mai văzut la Cluj și mi-a lăsat aceeași impresie). Dar Gârneț, acest Ilie de limbă rusă și, mai ales, de școală rusă, ne-a tăiat răsuflarea. Și are numai 30 de ani! După câteva minute i-am iertat toate figurile de scenă iar bis-ul (*Balada* din *Sonata III-a pentru vioară solo* de Eugène Ysae), întârziat cu gândită strategie, a stârnit urale. *Hetero(sym)fonia* lui Cornel Țăranu a fost interesantă, *Frenesia 2*, de Dan Dediu, mi-a stârnit agitația frenetică (mi s-a părut, la un moment dat că, în vacarmul general, deslușesc o fanfară populară), lucrarea *Clocks III*, a Doinei Rotaru a recreat (după înțelegerea mea) pașii fără odihnă ai lui Cronos și clopotele omenești de oră fixă, în timp ce *Métaboles*, de Henri Dutilleux, mi-a adus doar niște noi spaime (deși nu mai era nevoie).

Părerile despre „ediția jubiliară" a festivalului Cluj Modern au fost, în general, pozitive. Compozitorul Valentin Timaru s-a bucurat, simplu, că manifestarea rezistă timpului: *Festivalul a fost o idee bună, de la început, ca dovadă că are și viață. Un festival care împlinește un deceniu, înseamnă că...e ceva! Clujul, încă o dată, demonstrează că este capitala muzicală a țării.* Adriana Bera s-a bucurat mult mai nuanțat de sărbătoare: *Cred că e o ediție foarte reușită, cu un program de mare diversitate stilistică, acoperind o perioadă de peste 40 de ani de creație românească și nu numai românească, astfel că se produc interferențe, se pot face o serie de paralele stilistice. Ceea ce mă bucură cel mai mult, este faptul că această muzică, nu întotdeauna ușor de receptat, a fost foarte bine interpretată și se bucură de un succes de public în permanentă creștere.* Compozitorul Dan Dediu, după o succintă analiză, a privit în viitor: *Festivalul Cluj Modern este caracterizat, în opinia mea, prin seriozitate și parcimonie în alegerea lucrărilor; Cornel Țăranu și Adrian Pop realizează întotdeauna programe bine alese, pe care le ascultă în prealabil personalități importante, astfel încât calitatea concertelor este garantată. Festivalul este prestigios, o emblemă a Clujului și eu mă aștept să devină un exponent important al muzicii contemporane din sud-estul Europei.* Iar directorul Filarmonicii *Transilvania*, Marius Tabacu, a pus punctul pe *i*: *Clujul este modern și vechi. Modernitatea se vede în creșterea sa permenentă*. De altfel, d-l Tabacu a avut un foarte zemos cuvânt de deschidere al concertului final, scris cu pană inspirată, în care, invocând același *leit-motiv* al toleranței, ne-a adus aminte că mulți creatori, recunoscuți astăzi ca mari maeștri ai muzicii universale, au fost priviți cu îndoială de către contemporanii lor. A mai spus, directorul, că ar fi bine să nu ne mai punem atât de des în postura ascultătorului de mâine – viitorimea este cea care va decide asupra valorii muzicii avangardiste de astăzi. Just! Îndrăznețul și tehnicul turn *Eifel* a generat un scandal, hidoasa piramidă din fața muzeului *Louvre* - alt scandal, însă, până la urmă, amândouă au ajuns să fie tolerate, ba, mai mult, au devenit simboluri ale Parisului.

■

Muzeul Mitropoliei Clujului

Despre viața insectelor Frunzei Grand

Ana-Maria Nistor

Am recunoscut că am o slăbiciune pentru ei şi mă bucur că mi se (re)confirmă aşteptările, cu plăcută surprindere, cu fiecare proiect. Dar nu e vorba despre orgoliu stupid al celui care stă pe margine şi zice "v-am spus eu că sunt buni, încă de la început", de parcă valoarea desfăşurată în timp a unui artist ar depinde de cei de la galerie... Este o dovadă în plus că nu avem de-a face cu un accident, ci cu o constantă a calității urmărită cu asiduitate.

Ca să-mi confirm în primul rând mie însămi cele tocmai zise, nu am vrut să scriu (iar!) despre trupa lui Frunză imediat după premiera cu "Scene din viața insectelor". Am dat deoparte subiectul intenționat şi cu părere de rău, aşteptând să treacă nişte luni de zile ca să mai văd o dată spectacolul. L-aş revedea oricând şi nu o spun cu tremur de femeie impresionistă, ci cu luciditate de om care vrând-nevrând merge des la teatru. Mai mult, aş organiza, de ar fi posibil, o microstagiune cu proiectele lor, ca spectatorul să prindă mişcarea organică a acestei trupe şi estetica directorului de scenă şi a scenografului. Pentru că merită şi pentru că sunt un fenomen aproape singular, un soi de zâmbet pe obrazul sluțit al teatrului de azi, unde actori şi regizori au întâlniri fugare, pasagere, nevoi satisfăcute rapid, imediat, pentru a trece la un alt mariaj conjunctural. Şi încă ceva: oamenii aceştia se bucură de-a teatrul împreună, fără a avea un spațiu al lor, un buget, o instituție importantă în spate sau măcar o prăpădită de nominalizare UNITER pentru ce făcură în ultima stagiune.

E pur si muove deoarece avem de-a face, repet, cu o trupă, nu cu o gaşcă, funcționând, culmea!, nu în liniştea binefăcătoare creației din provincie, ci în vâltoarea superficială a Bucureştilor, deoarece sunt aleşi nu adunați şi, mai cu seamă, ceea ce fac rimează cu un program artistic, nu cu întâmplarea şi frivolele gusturi ale pieței.

Textele sunt căutate cu grijă, să rezoneze cu întrebări de ieri şi de azi, dar şi să fie mai puțin montate la noi. Actorii sunt selectați în funcție de necesitățile proiectului şi nu invers, alese piesele astfel încât să fie înghesuiți de-a valma toți, cu egalitate socialistă. Există un stil care face ca spectacolele lor să dialogheze, o direcție de scenă dinainte gândită care se amplifică şi se desăvârşeşte prin detaliile aduse de fiecare interpret, muzici croite anume, un ecleraj propriu lui Frunză şi o scenografie care din nimic(uri) creează o lume cu o semnătură unică. Apoi, la fiecare reprezentație, acelaşi profesionalism, aceeaşi bucurie a jocului, aceeaşi atenție pentru amănunt şi întreg. Gata. Simplu, nu?

Şi totuşi aşa nu e, chiar dacă vi se pare. În "Insecte...", de pildă, se cântă live, se schimbă complicate costume într-un spațiu minuscul, se mişcă personaje în timpi respectați la secundă, totul aparent fără cel mai mic efort.

"Un mister", spun autorii textului, în spirit medieval, pe care Victor Ioan Frunză îl altoieşte "psihedelic muzical" cu tehnici brechtiene trecute prin baia de umor. Un soi de vis-închipuire-halucinație al unui vagabond beat care perorează despre existență cu un reflector luminându-şi obrazul, precum un Hamlet de tomberon. Un insectar în care se petrec , rând pe rând, destinele minuscule şi visele mărețe ale unor ființe pentru care macrocosmosul este oglindit chiar în bucățica lor de viață. Dragostea, împerecherea, devorarea celuilalt urmează, cu regularitate de ceasornic, legi de când lumea şi gesturile celor de pe-aici au firescul polenului care se dăruieşte cu nepăsare vântului.

Un vernisaj, parcă, un dialog de pânze. Un tablou cu fluturi, altul cu greieri, un happening cu gândaci, o instalație cu scorpion & fiică, o natură moartă cu parazit, alta vie cu efemeridă, potret de grup cu furnici şi sculptură cu melci. Vagabondul luminează chipurile - mici universuri care respiră cu inconştiență în urmărirea prețiosului lor scop.

De la stânga la dreapta, în crescendo, pe măsură ce zoom-ul de gravitate se măreşte: pentru fluturi, împerecherea, aici şi acum, este țel major, fulgurantă emoție pentru băieții cu viață scurtă, pe drept nerăbdători, cochetă grijă pentru fete să nu-şi piardă silueta. Pentru gândacii de bălegar, bulgăraşul de resturi este bunul cel mai de preț, care trebuie crescut, iubit, rostogolit prin lume, ascuns, apoi făcut altul şi altul, într-o acumulare fără capăt care trebuie să certifice noțiunea de familie. Pentru greieri însă, căminul e locşorul stabil, cu portrete zâmbind şi perdeluțe, în care se aşteaptă viitorii copii, cu o atmosferă casnică, paşnică în care locuise până nu demult un confrate care încă mai dă caraghios din picioruşe chinuindu-se să moară. Moartea unuia înseamnă viață pentru celălalt, aşa e legea firii, şi-atunci cum să nu ucizi cu deliciu şi responsabilitate de scorpion matur când fetița ta pofticioasă te aşteaptă cu greieraşi proaspeți şi papă tot cu atâta poftă? Mă rog, nu chiar tot, trebuie să mai pice şi parazitului duhnind a lene şi laşitate câte ceva...

De la devorarea pentru supraviețuire şi existența atârnătoare, de iederă, tabloul se măreşte, cât să încapă o armată de furnici. Răspundere şi determinare de multinațională, disciplină de englez, ambiție de nazist, anduranță de chinez, scop clar: să cucerim, să ocupăm şi să domnim teritoriul de-un cot de vagabond care ține în brațe o efemeridă - imnul splendorii unei clipe. Doi melci cred că au ajuns hăt, departe, tot dând sisific din mânuțe şi antene. Viața îşi urmează, indiferentă, cursul.

În sală, publicul râde până îi dau lacrimile de tristețe. Râde-n hohote, zâmbeşte strâmb, surâde amar urmărind poveşti cu scorpioni dotați cu oglinzi retrovizoare, cu gândaci burtoşi şi carapacele lor din găleți de plastic, greieri cu ochelari de pilot miop, efemeridă-balerină, melci cu antene - ştergătoare de parbriz. O scenografie compusă din te miri ce, nimicuri reciclate artistic, după ideea minunat de simplă şi atât de ofertantă de a trimite spectatorul la o imagine amuzantă a unor lumi derizorii. Textul a devenit o canava pe care s-au croit situații, s-au adăugat songuri scrise de Frunză pe muzica lui Cári Tibor pe care le fredonezi mult timp după spectacol, în timp ce rememorezi replici, imagini şi, indecis, încerci să optezi. Să-ți placă mai mult de George Costin în scorpionul sadic sau în duiosul vagabond? De Adrian Nicolae în melcuşor harnic sau în fluture îndrăgostit? A, nu, în gândacul cu ceafă groasă!...Sau, "vorba lui", în parazit? Nu, nu, clar în gândac, atunci când face un cuplu foarte reuşit cu Alexandra Fasolă care, totuşi, e bună şi în fluture... Ce să alegi?!... Pe Nicoleta Hâncu în şcolăriță efemeridă la serbare sau în plângăcioasă greieriță? Sorin Miron în greieraş, în melc sau în fluture? Dar scena furnicilor? Da, hotărât lucru, mai trebuie văzut încă o dată. Apoi, "Îngeri în America", "Familia Tot", "Furtuna", "Dom Juan"... Pe urmă, ar trebui urcați pe o scenă mare toți cei care trudesc în aceste proiecte şi oferit fiecăruia în parte modestul trofeu al publicului.

"Scene din viața insectelor" de Karel & Josef Capek; cu: George Costin, Adrian Nicolae, Alexandra Fasolă, Nicoleta Hâncu, Sorin Miron; direcția de scenă Victor Ioan Frunză; scenografia Adriana Grand; muzica originală Tibor Cári; Centrul Cultural pentru UNESCO "Nicolae Bălcescu", Bucureşti.

■

Black Pantone 253 U

Cerșetorii lui Godot

Claudiu Groza

Foarte fidel textului beckettian, dar particularizat prin detalii care au dat savoare acțiunii scenice a fost spectacolul cu *Așteptându-l pe Godot* al Teatrului Național din Praga, jucat la Teatrul Maghiar din Cluj la jumătatea lui aprilie. Regizorul Michal Docekal, care a prezentat la Festivalul Interferențe din iarna trecută o năstrușnică *Nunta lui Figaro* se dovedește aici mai rezervat în artificii ludice, dar un interpret fin al piesei lui Beckett.

Regizorul actualizează într-un fel acțiunea, dar păstrând-o în limitele unei potrivite atemporalități: Vladimir și Estragon - doi boschetari în zdrențe, cam flămânzi și zgribuliți (costumele: Hana Fischerova) - îl așteaptă pe Godot într-un soi de autogară cvasi-dezafectată, pustie, mărginită doar de niște panouri publicitare pe care se vede silueta unei sălcii desfrunzite (decorul: David Marek). În acest spațiu, în care Godot e așteptat cu foi pe care-i scrie numele, ca în aeroporturi sau gări, cei doi acționează cu o gregaritate ce le dă senzația că trăiesc, că sunt în miezul evenimentelor, că ceva-ceva stă să se întâmple. Nevoia lor de a-și afirma vitalitatea se manifestă prin "jocuri" crud-infantile: se scuipă unul pe altul când dialoghează, de pildă, ghetele împuțite ale lui Gogo sunt un mare subiect de dezbatere etc.

Prima intrare a celuilalt cuplu, Pozzo și Lucky, accentuează universul configurat de Docekal. Pozzo e un cerșetor "înlesnit", care are ce mânca, bea și fuma, un soi de Mecena al cerșetorilor, servit de un Lucky foarte în vârstă, morocănos, laconic și "sec" în gesturi. Textul beckettian curge firesc, fără stridențe, cu accente acute uneori. Cabotinismul lui Pozzo și mizantropia lui Lucky se răsfrâng în naivitatea plină de speranță a lui Vladimir și Estragon.

O inteligentă volută regizorală apare în partea a doua, unde șoseaua e spartă de un șantier semnalizat ca atare, un obstacol neprevăzut pentru decrepiții Pozzo și Lucky, unul orb, altul surd, în timp ce salcia din panourile publicitare a înverzit pe neașteptate. Aici se vede cel mai bine și ingenioasa coregrafie, iar textul își atinge maximul de semnificație în developarea sa scenică.

Actorii praghezi - David Matásek, David Prachar, Ondrej Pavelka, Jan Kacer, Vojtech Lavicka, Vlastimil Kanka - au jucat cu o exactitate impecabilă, într-un ritm "așezat", poate prea calm pentru orizontul de așteptare al spectatorului român, obișnuit cu spectacole mai "de luat ochii". Am remarcat adesea plasticitatea spațiului scenic, forța stăpânită a interpreților, finețea interpretării regizorale, care nu e deloc ostentativă, ci mai degrabă sugestivă, mizând pe articulațiile de fond ale capodoperei beckettiene, fără a fi însă ilustrativă ori "datată". Un spectacol cu substanță, în maniera tipică Teatrului Național din Praga, una din instituțiile emblematice ale teatrului european.

■

Comoara de sub catedrală Muzeul Mitropoliei Clujului

(urmare din pagina 36)

luptător în vremuri de restriște, un apărător și păstor adevărat al turmei sale, devenit în 1957, Mitropolit al Ardealului, bunul Arhiepiscop Teofil Herineanu (1957-1992), un om ce s-a ridicat deasupra vremurilor sale prin marile sale calități sufletești, și Arhiepiscopul și Mitropolitul Bartolomeu (1993-201), marele ierarh, tălmăcitor al Biblei, ctitor al Mitropoliei Clujului, cărturar și scriitor, dramaturg și poet. În imediata vecinătate a primei săli muzeale se află necropola ierarhilor, un spațiu amenajat sub absida altarului catedralei, ca o capelă, în care se află mormintele Episcopului Nicolae Ivan, Arhiepiscopului Teofil Herineanu și Mitropolitului Bartolomeu.

În pandant cu zona dedicată ierarhilor, prima sală cuprinde, de asemenea, un grupaj de splendide icoane datând din secolele XVII-XVIII, datorate unor pictori activi în Transilvania: Andrei din Cornești, David de la Curtea de Argeș, Popa Ivan din Rășinari, Tudor Zugravul, Iacov din Rășinari, Stan Zugrav, Nistor din Feleac, Ștefan Popa Zugravul, Nechita Zugravul, Gavril Zugrav, Simion Silaghi-Sălăgeanu. Vitrinele expun manuscrise și vechi tipărituri din centrele de la Alba Iulia, Blaj și Sibiu, sau din Moldova și Țara Românească, acestea din urmă ilustrând o vie circulație a cărții religioase în toate provinciile românești.

O parte din bogata colecție de antimise conservate în patrimoniul muzeului sunt expuse simbolic, cele mai multe datând din secolul XVIII, fiind nu numai obiecte liturgice importante, dar în același timp reprezentând opere de artă grafică, având insemnătate documentară pentru istoria Bisericii românești transilvane.

Spațiul generos de sub pronaosul catedralei, incluzând în zona centrală o amplă sală, înconjurată de mai multe încăperi și coridoare, crează o ambianță de mister și evlavie, evocând lumea mânăstirească, pe cea a catacombelor paleocreștine sau a bisericilor subterane.

Sala centrală de sub pronaos cuprinde numeroase vestigii, în original sau în reproducere fotografică, evocând pagini de istorie religioasă, privind vechea Episcopie a Vadului (jăratnicul, o piesă de mobilier liturgic din piatră, datând din secolul XV, sau imaginea foto a icoanei Sf. Nicolae din 1531, donația episcopului Anastasie de la Vad). Câteva prețioase vestigii se referă la Arhiepiscopia și Mitropolia de la Feleac (documente originale, imaginea Tetraevangheliarului cu inscripția din 1498 ce menționează Mitropolia și pe donatorul Isac Vistiernicul lui Ștefan cel Mare). În atmosfera încărcată de istorie și artă, sunt expuse manuscrise liturgice din secolele XV-XVI, tipărituri din secolele XVII-XVIII, prețioase fragmente de frescă din prima jumătatate a secolului XV de la biserica din Răchitova (jud. Hunedoara), ctitoria cnejilor Mușinești, admirabile icoane din secolul XVI datorate unor pictori de școală moldovenească din epoca lui Petru Rareș, ce au pictat pentru bisericile românești de la Dezmir, Ciuleni și Nadășu, localități din județul Cluj. Din secolul XVII datează icoanele de la Rona de Jos (jud. Maramureș) și Osoi (jud. Cluj).

La loc de cinste se află icoana Maica Domnului cu Pruncul, provenind din biserica satului Ilișua (jud. Bistrița Năsăud), pictată în anul 1673 de Luca din Iclod, autorul celebrei icoane miraculoase de la Mânăstirea Nicula.

În amplul spațiu de sub pronaosul catedralei se află expuse numeroase icoane din secolul XVIII, semnate sau atribuite pictorilor: Radu Munteanu din Ungureni, Alexandru Ponehalschi, Nechita Zugravul, Popa Ivan din Rășinari, Andrei din Cornești, Iacov din Rășinari, Ștefan Popa, Gheorghe fiul lui Iacov, Tudor Zugravul, David de la Curtea de Argeș.

Două săli sunt dedicate icoanelor pe sticlă, un mare număr de icoane ilustrând diferite faze ale celui mai vechi centru transilvănean de pictură pe sticlă care a ființat la Mânăstirea Nicula și în satul din apropiere. De o valoare deosebită sunt vechile icoane pictate la Nicula, aparținând etapei artistice cele mai vechi (considerate de unii cercetători ca fiind pictate la Iernuțeni), muzeul având cea mai bogată colecție de icoane pe sticlă datând din secolul al XVIII-lea din România.

Vizita la Muzeul Mitropoliei Clujului se încheie cu o mică expoziție dedicată personalității vrednicului episcop Nicolae Ivan, ctitorul Catedralei Ortodoxe din Cluj-Napoca și primul episcop al reînviatei Episcopii Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului.

Catedrala Ortodoxă (arh. Constantin Pomponiu și arh. George Cristinel), realizare de excepție a arhitecturii interbelice românești, împreună cu Muzeul Mitropoliei Clujului sunt obiective culturale și religioase de o importanță majoră pentru cei ce vizitează orașul de pe Someș. Muzeul este comoara de artă și istorie românească de sub catedrală, care merită a fi văzută și admirată de clujeni, de tinerii ce studiază la Cluj, de călătorii români și străini.

N.B. Muzeul Mitropoliei Clujului, Piața Avram Iancu, Demisolul Catedralei Ortodoxe. Deschis: Marți-Sâmbătă 10.00-17.00; Duminică 12.00-17.00. Luni închis.

■

34 Black Pantone 253 U

Ursul de Aur pentru *Poziția copilului*

Presupus (ne)vinovat?

Ioan-Pavel Azap

Călin Peter Netzer a debutat în 2003 cu *Maria*, dramă mizerabilistă inspirată dintr-un caz real – o tânără mamă care se prostituează pentru a-şi putea creşte copiii –, în acord oarecum cu „gustul" momentului. Dar, spre deosebire de majoritatea confraților, Netzer pune accentul pe poveste şi personaj, nu pe exploatarea factice a mizeriei, izbutind să realizeze un film sensibil, emoționant, încărcat de căldură umană, depăşind evenimențialul. De un tulburător umanism este şi cel de-al doilea lungmetraj al său, *Medalia de onoare* (2010), un film aproape „de epocă" având în vedere faptul că acțiunea se petrece în 1995. Grație unei atente dozări a acțiunii – dramaturgic, filmul creşte lent, fără răsturnări spectaculoase de situație, dar câştigând cu fiecare minut în profunzime, un merit deosebit revenindu-i aici (şi) scenaristului Tudor Voican –, grație demersului regizoral discret, dar ferm – regizorul ştie foarte bine ce vrea de la poveste şi de la actori – şi, nu în ultimul rând, grație jocului actoricesc impecabil al întregii distribuții, cu o mențiune specială pentru Victor Rebengiuc (aflat la cel mai bun rol de după 1989, unul dintre cele mai bune din întreaga sa carieră cinematografică), *Medalia de onoare* este o mică bijuterie. Fals minimalist, filmul lui Călin Peter Netzer apelează la artificiile colegilor din „noul val" (filmări în spații închise, încadraturi strânse, personaje puține în cadru etc.) doar pentru că la acest mod de abordare formală se pretează scenariul. Povestea câştigă în dramatism, în impactul asupra spectatorului prin exploatarea prioritară, nuanțată a trăirilor, a stărilor emotive ale personajelor, în detrimentul reconstituirii pe spații largi – exterioare, locuri publice etc. – a atmosferei, a realității cotidiene a anului 1995.

Ion I. Ion (Victor Rebengiuc) trăieşte împreună cu soția într-un apartament modest dintr-un cartier periferic al Bucureştilor. Consoarta nu-i mai vorbeşte de câțiva ani, de când bărbatul şi-a denunțat propriul fiu pentru că voia să fugă în Occident. După câteva luni de puşcărie, venind Revoluția, tânărul, medic, s-a stabilit în Canada. Nici el nu comunică cu tatăl său, refuză să-i vorbească la telefon, iar în scrisorile trimise acasă singura referință la acesta este întrebarea crudă, cinică dacă mai trăieşte. Bătrân şi singur, Ion I. Ion, care şi-a „turnat" fiul animat de cele mai bune intenții, îşi conştientizează cu candoare culpa, ispăşeşte zi de zi vina de a-şi fi iubit prea mult copilul şi de a nu-l fi înțeles. Destinul lui pare să ia o turnură fericită în momentul în care este înştiințat că urmează să primească o decorație cu ocazia aniversării a 50 de ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial pentru fapte de arme deosebite pe câmpul de luptă. Ion I. Ion creşte, se „reabilitează" dintr-o dată în fața vecinilor şi a cunoscuților, dar, mai ales, în propriii săi ochi. Amănuntul că nu-şi mai aminteşte să fi făcut ceva deosebit în război este rezolvat prin autosugestie. După ce întâlneşte câțiva camarazi mai ramoliți decât el, „eroul" ajunge să creadă că, într-adevăr, la un moment dat acțiunile sale belicoase au fost mai mult decât importante. Parcă pe cale de consecință, relațiile cu soția intră într-o fază de dezgheț, ba chiar şi fiul din Canada acceptă să-i vorbească. Mai mult, acesta îl anunță că va veni acasă de Crăciun împreună cu soția şi copilul. Înainte de a merge la Cotroceni, administratorul blocului, care până nu demult îl teroriza ca rău platnic, îi anulează datoriile şi îl proclamă locatar model după care îi cere, dacă tot ajunge să dea mâna cu preşedintele, să-i înmâneze acestuia o scrisoare cu doleanțele locatarilor. Dialogul său cu preşedintele (interpretat cu aplomb chiar de către preşedintele în funcție la acea dată, Ion Iliescu) este de un tragi-comic aproape înduioşător, pe muchie de cuțit. Este una dintre secvențele cele mai reuşite ale filmului, mai ales că putea fi ratată extrem de uşor: ori ironic-moralizatoare la adresa preşedintelui, ori umilitor-obedientă pentru Ion I. Ion.

Toate acestea sunt dezvăluite treptat, biografia personajelor se contruieşte încet, parcimonios, fiecare nouă informație vine să potențeze o trăsătură de caracter, o stare, să lămurească o acțiune anterioară sau să motiveze un gest, un act ulterior al personajului. Este o compatibilitate perfectă între scenariul atent elaborat al lui Tudor Voican şi regia lui Călin Peter Netzer. Rar un film românesc a vorbit cu mai multă discreție, dar în acelaşi timp atât de profund despre condiția umană. Drama lui Ion I. Ion se declanşează cu adevărat atunci când află că este victima unei confuzii şi trebuie să înapoieze medalia. Tot ceea ce (re)câştigase în câteva săptămâni, după ani de penitență, amenință să se prăbuşească într-o clipă. După încercări disperate de a păstra dovada concretă, palpabilă a onoarei personale (obiectul, pierzându-şi semnificația inițială, de simbol, a devenit componentă caracteriologică definitorie a personalității sale), Ion I. Ion recurge la un gest extrem, disperat: cumpără dintr-o consignație o medalie identică, cu care se afişează acasă, la cina de Crăciun pregătită în cinstea întoarcerii fiului.

Ajuns acasă cu întârziere, eroul nostru intră în sufragerie, se aşază în capul mesei, pe locul păstrat liber pentru el. Fiul, nora şi nepotul sunt acolo, împreună cu câțiva prieteni ai familiei. Nu se manifestă niciun fel de efuziune, din nicio parte. Acum personaj devine chipul lui Victor Rebengiuc pe care desluşim, deopotrivă, stânjeneală, bucurie, fericire, tristețe, vinovăție, emoție copilărească. Spun pe chipul lui Victor Rebengiuc, pentru că este momentul în care actorul se identifică total cu personajul şi dă măsura absolută a unei interpretări geniale. Forța *Medaliei de onoare* rezidă în faptul că autorii, scenarist şi regizor deopotrivă, nu încearcă să-l transforme pe Ion I. Ion într-un personaj exemplar, reprezentativ pentru societatea românească, ci descriu drama unui om simplu care încearcă să-şi recâştige demnitatea, locul său neînsemnat în lume: el ştie că viața sa nu este importantă, dar intuieşte şi că nimic nu este mai important decât o viață, fie – sau îndeosebi – chiar a unui om neînsemnat.

Am insistat asupra acestui al doilea film al lui Călin Peter Netzer, în progres sensibil față de pelicula de debut, pentru a arăta că regizorul premiat anul acesta la Berlin cu trofeul suprem pentru lungmetraj, Ursul de Aur, şi cu Premiul FIPRESCI (Federația Internațională a Criticilor de Film) nu a apărut din neant. *Poziția copilului* (România, 2013; sc.: Călin Peter Netzer, Răzvan Rădulescu; cu: Luminița Gheorghiu, Bogdan Dumitrache, Ilinca Goia, Florin Zamfirescu, Natașa Raab, Mimi Brănescu, Vlad Ivanov, Adrian Titieni), cel de-al treilea său lungmetraj, nu face decât să confirme „antecedentele". Chiar dacă a fost o competiție mai slabă, poate, decât în alți ani, regizorul român a concurat cu nume importante ale cinematografiei mondiale (Gus Van Sant, Danis Tanovic, Sebastian Lelio, Steven Soderberg, Bille August, Wong Kar Wai ş.a.), iar premiul a fost dobândit pe merit. *Poziția copilului* (în paranteză fie spus, un titlu neinspirat), este mai ambițios – ca proiect, nu neapărta ca realizare – decât precedentul. Mai ambițios, pentru că povestea se doreşte (şi reuşeşte) a avea valențe universale; şi în precedentele filme poveştile erau universale, dar mai localizate, mai accentuat plasate în „conjunctura" socială, politică şi, nu în ultimul rând, geografică numită România. Nu insist asupra subiectului, cred că arhicunoscut. Tema este importantă în demersul cinematografic semnat de Călin Peter Netzer şi Răzvan Rădulescu: vinovăția. Pe de o parte, vinovăția tânărului care omoară accidental un adolescent; pe de altă parte, vinovăția în relația părinte-copii: cât de justificată este iubirea posesivă, abuzivă chiar (în sensul că doreşte să controleze în detaliu viața fiului) a mamei din această poveste? Cât este instinct matern şi cât egoism? Câtă dreptate are fiul în atitudinea lui ostilă față de comportamentul mamei? Este un inocent sau atitudinea lui denotă anumite carențe afective? Biografia personajelor de până în momentul în care începe povestea este sugerată: mama (Luminița Gheorghiu) – autoritatea întruchipată, adevăratul „cap al familiei"; tatăl (Florin Zamfirescu) – ținut sub papuc fără drept de apel; fiul (Bogdan Dumitrache) – revoltat, nu se înțelege prea bine de ce, împotriva autorității materne; nora (Ilinca Goia) – sătulă să mai accepte nazurile mămoase ale partenerului. Finalul deschis, în care nu aflăm dacă va fi sau nu închis pentru fapta sa, salvează personajul tânărului de la liniaritate. El îşi depăşeşte amoralitatea prin nevoia de iertare: ispăşirea începe din momentul în care îşi cere iertare de la tatăl adolescentului ucis.

Am spus că, formal, *Poziția copilului* este mai puțin împlinit decât *Medalia de onoare*. Acesta din urmă este mai organic, structura sa mai clasică. *Poziția copilului* este fracturat ca narațiune, ca modalitate de cinematografiere. În prima parte, faptele se acumulează mozaicat, asemeni unui puzzle, prin secvențe relativ scurte care au, în primul rând rolul de a ne informa. În partea a doua, secvențele devin mai lungi, aproape film în film, definind personajele principale şi aprofundând relațiile dintre ele. În final – întâlnirea dintre familia ucigaşului şi cea a victimei – dramatismul atinge cote aproape paroxistice, demonstrând virtuozitate şi viziune regizorală. Cred că suntem îndreptățiți să avem încredere (exigentă) în următorul film al lui Călin Peter Netzer.

■

Black Pantone 253 U

sumar

din lirica universală
traduceri de Cristina Tătaru 2

inedit
Anton Dumitriu - Jurnal de idei 3

dosar N. Steinhardt
Irina Ciobotaru Steinhardt şi *Jurnalul fericirii* 4

comentarii
Isabela Vasiliu-Scraba Despre noumen, fenomen şi fenomenologie 8

recitiri
Adrian Dinu Rachieru "Filonul tragic": Ion Lăncrănjan 10

poezia
Ioan Es. Pop 12
Virgil Diaconu 12
Hanna Bota 12

fragmentarium
Andrei Zanca Fragmente 13

proza
Mircea Daneliuc Ca un grătar de mici (fragment) 14
Radu Aldulescu O poveste banală, de găsit pe toate drumurile (fragment) 15

retroversiuni
Dumitru Chioaru în limba franceză 16

elitele cetății
Cristian Colceriu Prof. Univ. Dr. Doc. Mircea Cucuianu - fondatorul biochimiei clinice din România 17
Interviu cu profesorul Mircea Cucuianu "Genele nu sunt neapărat destin" 18

interviu
de vorbă cu regizorul şi scriitorul Mircea Daneliuc
"Am descoperit migrena odată cu cinematograful" 20

opinii
Petru Romoşan Omul politic Eminescu 23

ortodoxia
Arhiepiscopul şi Mitropolitul †ANDREI Capătul căii 24

diagnoze
Andrei Marga Trei rezolvări 26

estetica
Mircea Muthu Marginalii Cercului. Victor Iancu 27

folcloristică
Mihaela Rotaru "Mersul pe vedere", strigările, chemarea la nuntă - repere ale serbării nupțiale 28

corespondență din Washington
Victor Gaetan Anatomia unei minciuni: Atac la reputația Papei Francisc 30

plastica
Livius George Ilea *Chimaera* printre noi 31

muzica
Mugurel Scutăreanu Punct final şi punctul pe *i* 32

teatru
Ana-Maria Nistor Despre viața insectelor Frunzei Grand 33
Claudiu Groza Cerşetorii lui Godot 34

film
Ursul de Aur pentru *Poziția copilului*
Ioan-Pavel Azap Presupus (ne)vinovat? 35

patrimoniu
Marius Porumb - Comoara de sub catedrală 36

Tipar executat la **Imprimeria Ardealul**,
Cluj-Napoca, Bulevardul 21 Decembrie 1989 nr. 146.
Telefon: 0264-413871, fax: 0264-413883.

patrimoniu

Comoara de sub catedrală. Muzeul Mitropoliei Clujului

Marius Porumb

Invierea *icoană pe sticlă, Nicula, sf. sec. XVIII*

Începuturile Muzeului Mitropoliei Clujului datează din anul 1924, din timpul episcopului Nicolae Ivan, dar abia în 1938 muzeul se deschide pentru public în câteva săli de la etajul doi al reşedinței episcopale. Colecțiile cuprindeau obiecte de cult, icoane, tipărituri şi manuscrise, documente privind istoria bisericii. O reorganizare după criterii moderne a muzeului a avut loc în 1975, când muzeul a fost redeschis pentru public la etajul doi al reşedinței Arhiepiscopiei Ortodoxe a Clujului. Patrimoniul muzeului a fost mult îmbogățit cu numeroase icoane, vechi tipărituri, documente şi obiecte de cult, în prezent fiind una din cele mai importante colecții de artă veche românească din țară.

Marele teolog şi cărturar, Mitropolitul Bartolomeu a inițiat amenajarea spațiului din demisolul Catedralei, în care s-a prevăzut organizarea expoziției permanente a Muzeului Mitropolitan.

Muzeul Mitropoliei Clujului a fost reorganizat în cursul anului 2011, după o concepție muzeografică ştiințifică şi modernă, fiind o instituție ce tezaurizează valori inestimabile ale istoriei naționale, ale vieții religioase ale românilor transilvăneni, un patrimoniu cultural artistic ce cuprinde vechi icoane pictate pe lemn şi sticlă, obiecte de cult, manuscrise şi carte veche românească, obiecte şi documente legate de istoria Eparhiei Clujului.

Inițiativa Mitropoliei Clujului de reorganizare a muzeului de artă religioasă într-o formulă modernă, profund ştiințifică, de tezaurizare a unor valori artistice şi istorice, sau de valoare documentară, o datorăm vrednicului de pomenire, Mitropolitul Bartolomeu, preluată cu entuziasm de I.P.S. Andrei, Arhiepiscop şi Mitropolit Ortodox al Clujului, care s-a angajat cu fermitate şi dăruire, sporind şi implinind moştenirea iluştrilor săi înaintaşi.

Sărbătoarea celor 90 de ani de la reînființarea Eparhiei Ortodoxe a Clujului a constituit un prilej excepțional de inaugurare a Muzeului Mitropoliei Clujului. În data de 6 decembrie 2011, de ziua Sfântului Ierarh Nicolae, după Liturghia solemnă din Catedrală, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu un mare număr de ierarhi au participat la ceremonia de sfințire a Muzeului Mitropoliei Clujului.

Patrimoniul Muzeului Mitropoliei Clujului cuprinde un număr mare de icoane pictate pe lemn şi sticlă, obiecte de cult, potire, manuscrise liturgice din secolele XV-XIX şi tipărituri din secolele XVII-XIX, ce provin din diferite centre tipografice românești, demonstrând o continuă circulație a cărții de o parte şi de alta a Carpaților, contribuind hotărâtor la unitatea limbii în întreg spațiul locuit de români.

Dominată de statuia lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, ctitor şi protector al ierarhilor ortodocşi de la Vad şi Feleac, prima sală a muzeului este dedicată personalității marilor ierarhi ai Eparhiei Ortodoxe Române a Clujului: Episcopul Nicolae Ivan (episcop 1921-1936), întemeitorul şi ctitorul catedralei, Episcopul Nicolae Colan (episcop 1936-1957), un

(continuare în pagina 34)

ABONAMENTE: *Prin toate oficiile poştale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poştei Române* sau *Cu ridicare de la redacție:* 18 lei – trimestru, 36 lei – semestru, 72 lei – un an *Cu expediere la domiciliu:* 27 lei – trimestru, 54 lei – semestru, 108 lei – un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poştal la adresa: Revista de cultură *Tribuna*, cont nr. RO35TREZ2165010XXX007079 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

Black Pantone 253 U